

BRJ

วารสารโภธิศาสตร์ปริทรรศน์
BODHISASTRA REVIEW JOURNAL

ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน 2564

Vol. 1 No. 1 January – June 2021

ISSN : 2651-1452 (Online)

วารสารโหราศาสตร์ปริทรรศน์
ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2564)

BRJ

ISSN: 2651-1452 (Online)
Bodhisastra Review Journal
Vol. 1 No. 1 (January – June 2021)

วารสารโหราศาสตร์ปริทรรศน์
สำนักงานมูลนิธิโหราศาสตร์ 117/241 หมู่ 9
ตำบลบางรักพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี 11110
อีเมล: ajbjournal07@gmail.com

วารสารโศติศาสตร์ปริทรรศน์
ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน 2564

เจ้าของ: สำนักงานมูลนิธิโศติศาสตร์ 117/241 หมู่ 9 ตำบลบางรักพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี 11110

บรรณาธิการ:

ศาสตราจารย์ ดร. สุธรรม เลิศพงษ์ประเสริฐ

มหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์

กองบรรณาธิการ:

รองศาสตราจารย์ ดร. พระวิเทศพรหมคุณ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ ดร. วัลภา สบายยิ่ง

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ฉัตรวีรณัฐ องคลสิงห์

มหาวิทยาลัยรังสิต

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประดิษฐ์ วิศิษฏ์

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. โอม หุระนันท์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พิสมัย ธารเลิศ

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภิญโญ รัตนพันธ์

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วีรบูรณ์ วิสารทสกุล

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. แหวนทอง บุญคำ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ดร. สุพัฒน์ แยมอิม

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

กำหนดออกเผยแพร่วารสาร:

วารสารโศติศาสตร์ปริทรรศน์ มีกำหนดการเผยแพร่ปีละ 2 ฉบับ ดังนี้

- ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน

- ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม

การส่งบทความพิจารณาตีพิมพ์:

ผู้เขียนเตรียมต้นฉบับบทความตามเกณฑ์เงื่อนไขของวารสารและส่งในระบบที่เว็บไซต์วารสาร <https://so09.tci-thaijo.org/index.php/BRJ/index> เปิดรับพิจารณาบทความเพื่อตีพิมพ์ตลอดทั้งปี

จุดมุ่งหมายและขอบเขต

วารสารโพธิศาสตร์ปริทรรศน์ (Bodhisastra Review Journal) ISSN: 2651-1452 (Online) มีจุดมุ่งหมายเพื่อเผยแพร่บทความวิจัย และบทความวิชาการ ในสาขาที่เกี่ยวข้องด้านสังคมศาสตร์ ได้แก่ สาขา รัฐศาสตร์ สาขารัฐประศาสนศาสตร์ สาขาการจัดการ สาขาศึกษาศาสตร์ และรวมถึงสหวิทยาการเชิงประยุกต์ ด้านสังคมศาสตร์ ปีละ 2 ฉบับ โดยทุกบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ 2 ท่าน ทั้งนี้จะมีรูปแบบที่ผู้พิจารณาบทความไม่ทราบชื่อผู้นิพนธ์บทความและผู้นิพนธ์บทความไม่ทราบชื่อผู้พิจารณาบทความเช่นเดียวกัน (Double-Blind Peer Review) เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

ประเภทของผลงานที่ตีพิมพ์ในวารสาร

- บทความวิจัย (Research Article) เป็นบทความที่นำเสนอการค้นคว้าวิจัย เกี่ยวกับด้านสังคมศาสตร์ และรวมถึงสหวิทยาการเชิงประยุกต์ด้านสังคมศาสตร์
- บทความวิชาการ (Academic Article) เป็นบทความวิเคราะห์ วิจารณ์หรือเสนอแนวคิดใหม่

บทบรรณาธิการแถลง

วารสารโภทิสาสตร์ปริทรรศน์ (Bodhisastra Review Journal) ฉบับนี้เป็นปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2564) ทั้งนี้ทางกองบรรณาธิการยินดีเป็นสื่อกลาง สำหรับนักวิจัย นักวิชาการ นิสิต นักศึกษาทุกท่าน ที่ประสงค์จะตีพิมพ์เผยแพร่บทความของท่าน ซึ่งจะต้องผ่านการประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิในแต่ละสาขาวิชาทางด้านสังคมศาสตร์อย่างเข้มข้น จำนวน 2 ท่าน จึงกล่าวได้ว่า บทความที่ทางวารสารได้เผยแพร่ไปนั้น มีมาตรฐานทางวิชาการ

กระผมในฐานะบรรณาธิการวารสาร จึงขอขอบคุณท่านผู้มีส่วนในการสร้างงานวิชาการเหล่านี้ นับตั้งแต่เจ้าของผลงาน ผู้ทรงคุณวุฒิ และคณะกองบรรณาธิการ วารสารนี้ยังคงเป็นแหล่งรองรับผลงานดี ๆ ที่สร้างสรรค์เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาในประเด็นที่เกี่ยวข้องทางวิชาการแก่นักวิชาการ และประชาชนผู้สนใจโดยทั่วไป เพื่อเป็นประโยชน์แก่แวดวงวิชาการต่อไป

ศาสตราจารย์ ดร. สุธรรม เลิศพงษ์ประเสริฐ
บรรณาธิการวารสารโภทิสาสตร์ปริทรรศน์

สารบัญ

บทความวิชาการ

คุณค่าของสัมมาอาชีวะในการดำเนินชีวิต <i>พระสันติ เดชวโร</i>	1-12
ประโยชน์ของควมมีวินัยในมงคลสูตร <i>พระมหาอำพล ธนปญโญ (ชัยสารี)</i>	13-24
แนวทางการปฏิบัติสู่ความเป็นอริยะที่ปรากฏในภยสูตร <i>พระมหาภริรัฐกร อัจฉมาลี</i>	25-36
วิเคราะห์หลักพุทธธรรมในเรื่องอายุวัฒนกุมาร <i>พระสํารอง สยญโต (แสงทอง)</i>	37-48
ศักดิ์ของเทพเจ้าในปรัชญาฮินดู <i>นิติกร วิชума</i>	49-62

An Analytical Study of Right Livelihood Values

Phra Santi Taechavaro^{1*}

¹Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khon Kaen Campus, Thailand

*Corresponding author. E-mail: Suntivrc@gmail.com

ABSTRACT

This article aims to study the value of right livelihood in living life. The results of the study found that: The Right Livelihood is an important doctrine appearing in the Buddhist scripture used in the human development, oneself and work improvement. The Right Livelihood is the criterion of perfect living as its importance. The Buddha so taught all human beings to follow the principle to liberate themselves from suffering or to attain nirvana. The values of the Right Livelihood can be divided into 3 aspects: 1) personal value, 2) family value, 3) social value. All aspects lead to the balance of people, organization and society. When one comprehends this value, one will live rightly as it is composed of the principles of precepts, mindfulness and wisdom as the rules of living.

Keywords: Value, Right Livelihood, Lifestyle, Buddhism

คุณค่าของสัมมาอาชีวะในการดำเนินชีวิต

พระสันติ เตชวโร^{1*}

¹มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ประเทศไทย

*Corresponding author. E-mail: Suntivrc@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาคุณค่าของสัมมาอาชีวะในการดำเนินชีวิต ผลการศึกษาพบว่า สัมมาอาชีวะในอริยมรรคมีองค์ 8 เป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญหลักธรรมหนึ่งที่มีปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาอีกทั้งเป็นหลักธรรมในการพัฒนาคน พัฒนาคณะและพัฒนางานด้วย สัมมาอาชีวะ ยังหลักเป็นเกณฑ์ในการปฏิบัติชีวิตที่สมบูรณ์จึงว่าถือว่าเป็นหลักธรรมที่สำคัญ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอนมวลมนุษย์ให้ดำเนินชีวิตตามหลักสัมมาอาชีวะเพื่อให้หลุดพ้นจากความทุกข์ ที่มากไปกว่านั้นคือการดับขันธ เข้าสู่พระนิพพานอย่างแท้จริง คุณค่าของสัมมาอาชีวะ พบว่า เป็นคุณค่าในดำเนินชีวิตทั้ง 3 คือ 1) คุณค่าต่อตัวบุคคล 2) คุณค่าต่อครอบครัว 3) คุณค่าต่อสังคม คุณค่าทั้ง 3 ด้านนี้ เป็นคุณค่าที่สร้างให้เกิดความสมดุลในคน องค์กรและสังคม เมื่อคนเราเข้าใจในคุณค่าของสัมมาอาชีวะก็จะสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้อง เพราะเป็นหลักการดำเนินชีวิตที่มีศีล สมาธิและปัญญาเป็นข้อบังคับในการดำเนินชีวิตในทุกด้าน

คำสำคัญ: คุณค่า, สัมมาอาชีวะ, การดำเนินชีวิต, พระพุทธศาสนา

© 2021 BRJ: Bodhisastra Review Journal

บทนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีประชาชนนับถือศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่และนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนเพื่อช่วยเหลือในการดำเนินชีวิต คนไทยในสมัยก่อนมีการดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างเรียบง่ายไม่เร่งรีบ และส่วนใหญ่มีการรักษาศีล 5 บางคนก็รักษาศีล 8 อย่างสม่ำเสมอ จึงไม่มีปัญหาในการดำเนินชีวิต ซึ่งในทางตรงกันข้ามคนไทยในสมัยปัจจุบันมีการดำเนินชีวิตอย่างเร่งรีบ จึงมีผลทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ในการดำเนินชีวิต เพราะขาดคุณธรรมสำหรับในการดำเนินชีวิต พระพุทธศาสนา ถือเป็นศาสนาที่สูงส่งด้วยหลักธรรม กล่าวคือผู้ใดปฏิบัติธรรมผู้นั้นย่อมมีความสุข ส่วนจะมีความสุขระดับใดนั้น ขึ้นอยู่กับการปฏิบัติของแต่ละบุคคล ดังนั้นการศึกษาพระพุทธศาสนาจึงเป็นการศึกษาเพื่อถึงความหลุดพ้น หมายความว่า เริ่มต้นด้วยการศึกษาปริชิตให้รู้หลักการสำคัญจนเข้าใจแล้วจึงลงมือปฏิบัติ คือ ทดลองปฏิบัติตามทฤษฎีที่เรียนมา และการปฏิบัตินี้จะนำไปสู่ความรู้แจ้งเห็นจริงแบบรู้แจ้งแทงตลอด จนสามารถเข้าถึงความหลุดพ้น คือพระนิพพาน เรียกว่า รู้แล้วละและปล่อยวางธรรมะในพระพุทธศาสนาจึงมีไว้เพื่อศึกษาหรือตอบสนองความต้องการเพียงเพื่ออยากรู้เท่านั้น แต่เป็นการศึกษาเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเองให้มีชีวิตที่ดีมีสุขแบบครองเรือนไปจนถึงสุขแบบพ้นจากเรือนและโลก (เสนาะ ผดุงฉัตร, 2547)

สัมมาอาชีวะเป็นหลักการดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าทางจริยธรรมต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลทั้งทางกาย ทางวาจา ทางจิตใจ อีกทั้งเกิดคุณค่าต่อการพัฒนาปัญญาให้รู้จักคิดอย่างมีเหตุผลในการดำเนินชีวิต และยังมีคุณค่าต่อการเกื้อหนุนให้เกิดบุญกิริยามากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ การดำเนินชีวิตตามหลักสัมมาอาชีวะยังมีคุณค่าทางจริยธรรมต่อการเกื้อหนุนและส่งเสริม การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้อื่น และมีคุณค่าต่อการพัฒนาสังคมส่วนรวมทั้งด้านการปกครอง การเมือง เศรษฐกิจ ตลอดจนเกื้อหนุนการพัฒนาระบบจริยธรรมทางสังคมด้านอื่นๆ ให้เข้มแข็งและมั่นคงยิ่งขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่เป้าหมายที่ก่อให้เกิดความสุขมวลรวมของคนในสังคมมากยิ่งขึ้น (พระธานี เขมธมโม (จำปา), 2550)

หลักการของสัมมาอาชีวะในอริยมรรคในการพัฒนาในด้านพฤติกรรมทางด้านกายและวาจา (ศีล) ซึ่งช่วยเสริมสร้างในการพัฒนาคุณภาพจิตและปัญญา ทำให้การพัฒนาครบกระบวนการพัฒนาไตรสิกขาเพื่อชีวิตที่ดีงามประณีตยิ่งขึ้น ถึงแม้การหาเลี้ยงชีพจะเป็นพื้นฐานทางจริยธรรม คือการดำรงชีวิตโดยสัมมาอาชีวะ การแสวงหามุ่งเอาผลประโยชน์เป็นเป้าหมายโดยไม่คำนึงถึงจริยธรรม เป็นสังคมที่เห็นแก่ตัวเอารอดเอาเปรียบ เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องหลักสัมมาอาชีวะ มาศึกษาให้เกิดความชัดเจนเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องชอบธรรมและเป็นหลักประกันชีวิตให้ปลอดภัยและเป็นสุขสำหรับคนในสังคมทั้งส่วนของบุคคลสังคม และสามารถเข้าถึงเป้าหมายของการดำเนินชีวิตในสังคมอย่างมีความสุขได้ ดังนั้น บทความนี้มุ่งศึกษาคุณค่าของสัมมาอาชีวะในการดำเนินชีวิต ซึ่งมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

หลักการของสัมมาอาชีวะ

“สัมมาอาชีวะ” หมายถึง “การประกอบอาชีพที่ถูกต้องตามกฎหมายเลี้ยงชีพ โดยชอบธรรม ทำด้วยความสุจริต และถูกต้องตามหลักศีลธรรม” ฉะนั้นคำว่า “สัมมาชีพ” จึงยึดแนวความหมายของคำว่า “สัมมาอาชีวะ” ข้างต้น โดยมีความหมายว่า “การทำมาหากินโดยไม่ได้เอากำไรสูงสุดเป็นตัวตั้ง หรือเป้าหมายสุดท้าย และต้องคำนึงถึงความเป็นธรรมทางสังคม กล่าวคือ ความสุขของตนและคนทำงานรวมถึงประโยชน์ของผู้บริโภค และผู้รับบริการหลัก โดยไม่กระทบต่อสิ่งแวดล้อมและไม่มุ่งไปกระตุ้นค้นหาอันเป็นเหตุแห่งทุกข์” ซึ่ง นพ. ประเวศ วะสี ได้ให้ความหมายที่สั้นกระชับว่าหมายถึง “อาชีพที่ไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม และมีรายจ่ายน้อยกว่ารายได้” และหากนำมารวมกับคำว่า “ชุมชน” เป็น “สัมมาชีพชุมชน” จึงหมายถึง “ชุมชนที่มีกระบวนการประกอบอาชีพโดยชอบ ซึ่งมีรายได้มากกว่ารายจ่าย โดยลดการเบียดเบียนตนเอง ผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ ต้องมีความสอดคล้องกับวิถีของชุมชนเพื่อความ มุ่งหมายในการสร้างระบบเศรษฐกิจชุมชน (สุวัฒน์ คงแป้น และคณะ, 2557)

หลักการของสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนาสามารถแบ่งออกเป็นหลักใหญ่ๆ 3 ประการ คือ การเลี้ยงชีพชอบทางกาย การเลี้ยงชีพชอบทางวาจา การเลี้ยงชีพชอบทางใจ ดังผลการศึกษาที่นำมาอธิบายได้คือ

1. การเลี้ยงชีพชอบทางกาย

หลักการของสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนา สอนให้ งดเว้น การเลี้ยงชีพในทางที่ไม่สมควร เรียกว่า มิจฉวนิชชา คือการเลี้ยงชีพในทางที่ผิดเพราะเป็นอาชีพที่ ส่งเสริมการ เบียดเบียนและการทำลายชีวิต หลักการของสัมมาอาชีวะจะต้องเว้นจากการประกอบอาชีพ ทั้ง 5 ประการ คือ 1) สัตถวนิชชา หมายถึงการค้าขายอาวุธ อันเป็นเครื่องประหาร เช่น หอก ดาบ ปืน ระเบิด ระเบิดนิวเคลียร์ อาวุธอื่นๆ เป็นต้น อาวุธทั้งหลายเหล่านี้หากมีเจตนาเพื่อทำร้ายกันก็จะก่อให้เกิดการทำลายล้างซึ่งกันและกันได้ และจะเกิดความไม่สงบสุข ขึ้นบนโลกใบนี้ 2) สัตตวนิชชา หมายถึงการค้าขายมนุษย์ คือ การค้าขายเด็ก การค้าขาย ผู้หญิง การค้าทาส เพื่อเอาไปใช้แรงงานหรือบริการทางเพศ ตลอดจนการใช้แรงงานเด็กและสตรีอย่างทารุณ รวมถึงการขายตัว หรือขายบริการทางเพศทั้งของตนเองและผู้อื่น 3) มังสวานิชชา หมายถึง การค้าขายสัตว์ที่มีชีวิต สำหรับฆ่าเพื่อใช้ในการทำเป็นอาหาร และเป็นการส่งเสริมให้ทำผิดศีลข้อที่ 1 คือการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต 4) มัชชวานิชชา การค้าขายน้ำเมา ตลอดจนการค้ายาเสพติดทุกชนิดรวมถึงการเสพเอง 5) วิสวานิชชา การค้าขายยาพิษซึ่งเป็นอันตรายต่อคนผู้ใช้ รวมทั้งเป็นอันตรายต่อสัตว์ หรือสิ่งมีชีวิต (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

การค้าขายดังกล่าวนี้ ตามทัศนะของพระพุทธศาสนาถือเป็นการประกอบการอาชีพหรือการทำงานที่มีโทษ คือ มีโทษต่อผู้อื่นและต่อสังคมรวมด้วย หากอาชีพเหล่านี้ เข้าสู่กระบวนการทางธุรกิจย่อมเป็นการ ส่งเสริมให้คนในสังคมกระทำผิดทางจริยธรรมได้ง่ายขึ้นเป็นการทำลายพื้นฐานทางจริยธรรมที่ดีงามของสังคมและส่งผลกระทบต่อสังคมเป็นวงกว้าง ดังนั้นหลักการเลี้ยงชีพชอบทางกายจึงต้องงดเว้นการประกอบอาชีพที่ส่งเสริมหรือสนับสนุนให้ กระทำผิดศีลธรรมดังกล่าวการค้าขายชอบทางกายยังครอบคลุม ไปถึงการเว้นจากจาก

การเลี้ยงชีวิตด้วยการลักขโมย การทุจริต การคดโกง ทั้งจากโดยอาชีพและสามัญสำนึกแม้ว่าจะมีโอกาสให้ กระทำได้ หรือไม่ก็ตาม เพราะเป็นการเบียดเบียนผู้อื่น ให้ได้รับความเดือดร้อน และทำให้สังคมเกิดความไม่สงบสุข คนในสังคมอยู่อย่างรู้สึกไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินการเลี้ยงชีพด้วยการลักขโมยหรือทุจริตคดโกงจึงเป็นการดำเนินชีวิตอยู่บนความทุกข์ความเดือดร้อนของผู้อื่นและของสังคมเป็นการทำลายศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของตนเองหมดสิ้น (พระธานี เขมธมโม (จำปา), 2550)

2. การเลี้ยงชีพชอบทางวาจา

ตามหลักพระพุทธศาสนา การเลี้ยงชีพชอบทางวาจา จัดเป็นกุศลกรรมและเป็น การดำเนินชีวิตที่เป็นสัมมาอาชีวะ โดยยึดหลักการคือ การไม่โกหกหลอกลวงเลี้ยงชีพโดยดำเนินชีวิตอย่างมีสัจจะรักษาความซื่อสัตย์ของตนเอง การไม่พูดส่อเสียดเลี้ยงชีพ คือ การเว้นจากการใช้ คำพูดยุยงให้ คนอื่นแตกแยกกันหรือเข้าใจผิดกันเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง 3) การไม่พูดคำหยาบเลี้ยงชีพ คือ การไม่พูดคำหยาบเพื่อทำงานเลี้ยงตัวเองและผู้อื่น 4) การไม่พูดเพ้อเจ้อเลี้ยงชีพ คือ ให้เว้นจากการดำเนินชีวิตด้วยอาศัยวาจาที่ไร้สาระไร้แก่นสาร ไม่เป็นธรรม และไม่ประกอบด้วยประโยชน์ เนื่องจากคำพูดที่เพ้อเจ้อนั้น ทำให้ผู้ฟังหลงผิดเข้าใจผิดได้ 5) การไม่ประจบเลี้ยงชีพคือ เว้นจากการใช้วาจาประจบสอพ้อผู้อื่นเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง 6) การไม่บังคับขู่เข็ญเลี้ยงชีพ วาจานั้นย่อมไม่เป็นไปเพื่อการข่มขู่หรือบังคับขู่เข็ญเพื่อแสวงหาผล ประโยชน์จากบุคคลด้วยความไม่ชอบธรรม (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

3. การเลี้ยงชีพชอบทางใจ

ตามหลักพระพุทธศาสนาการเลี้ยงชีพชอบทางเป็นมโนกรรมฝ่ายกุศลซึ่งเป็นแนวทางที่ นำไปสู่ความสุขสงบภายใน เป็นการดำเนินชีวิตตามหลักสัมมาอาชีวะ โดยยึด หลักการคือ 1) การไม่โลภอยากได้ทรัพย์สินของคนอื่นเลี้ยงชีพ มีสภาพจิตที่สามารถควบคุมความโลภไว้ได้ คือไม่โลภอยากได้ ของคนอื่นในทางที่ไม่ชอบไม่ควรคิดเลี้ยงชีพวางแผนดำเนินชีวิตในแนวทางที่ถูกต้องชอบด้วยกฎหมายศีลธรรม 2) การไม่คิดเบียดเบียนคนอื่นเลี้ยงชีพ เป็นการควบคุมสภาพจิตใจต่อความพยายามป้องกันผู้อื่นเพื่อหวังเอาแต่ประโยชน์ส่วนตน ให้มีจิตเมตตา คิดเอื้อเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่นอันจะนำไปสู่การแสวงหาประโยชน์ที่ถูกต้องเหมาะสม และไม่ส่งผลกระทบต่อผู้อื่นอื่นให้เกิดความเดือดร้อนเสียหาย 3) การไม่คิดเอาเปรียบคนอื่นเลี้ยงชีพ คือ เว้นจากการคิดหาโอกาสเพื่อตักตวงเอาผลประโยชน์จากบุคคลอื่นเพื่อเลี้ยงชีพตนเอง (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) การเลี้ยงชีพชอบทางใจจัดเป็นมโนกรรมฝ่ายกุศลที่สำคัญที่สุดเพราะเป็นต้นตอให้การดำเนินชีวิต ภายนอกเป็นไปในแนวทางที่ถูกต้องชอบธรรม เพราะการกระทำภายนอกต่างๆ สืบเนื่องมาจากภายในจิตใจ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า“...ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่สำเร็จแล้วด้วยใจ ถ้าบุคคลใดใจร้ายแล้ว พูดอยู่ที่ดี ทำอยู่ที่ดี ทุกข์ยอมไปตามเขาเพราะเหตุนั้นถ้าบุคคลใดมีใจผ่องใสแล้ว พูดอยู่ที่ดี ทำอยู่ที่ดี ความสุขยอมไปตามเขาเพราะเหตุนั้น เหมือนเงาไปตามตัว. (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

4. การประกอบอาชีพสุจริต

การใช้หลักสัมมาอาชีวะจะมีหลักธรรมที่ควรคู่กันและมุ่งเน้นให้บุคคลทำความดี ด้วยการละเว้นจากความชั่ว มี 2 หลักธรรมคือ 1. การใช้หลักธรรมเบญจศีล คือสิ่งที่ควรละเว้น ที่ใช้ในการดำเนินชีวิตมีด้วยกัน 5 ข้อ 1) ละเว้นจากการฆ่าสัตว์ 2) ละเว้นจากการลักทรัพย์ 3) ละเว้นจากการประพฤติผิดในกาม 4) ละเว้นจากการพูดเท็จ 5) ละเว้นจากการเสพของมีนเมา 2. การใช้หลักธรรมเบญจธรรม คือสิ่งที่ควรยึดปฏิบัติ ที่ใช้ในการดำเนินชีวิต มีด้วยกัน 5 ข้อ 1) การมีความเมตตากรุณา 2) การประกอบอาชีพสุจริต 3) การมีความสำรวมในกาม 4) การพูดความจริง ไม่พูดโกหก 5) การมีสติสัมปชัญญะ

กล่าวโดยสรุป หลักการของสัมมาอาชีวะ ด้วยการเลี้ยงชีพชอบทางกาย ทาง วาจา และ ทางใจ ก็คือการดำเนินชีวิตตามหลักกุศลกรรมบถนั่นเอง หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งการดำเนินชีวิตสุจริตทางกาย ทางวาจา และ ทางใจ ซึ่งเป็นหลักการของสัมมาอาชีวะในทาง พระพุทธศาสนา

เป้าหมายของสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนา

เป้าหมายหลักธรรมของสัมมาอาชีวะ หรือการเลี้ยงชีพชอบ ตามหลักธรรม ในพระพุทธศาสนาที่มีการกำหนดขึ้นในการดำเนินชีวิตที่สมบูรณ์และถูกต้อง โดยมีเป้าหมายอยู่ 3 ประการ คือ เป้าหมายด้านอัตถประโยชน์ ด้านปรารถประโยชน์ และด้านอุภยัตถประโยชน์ (พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต), 2536) สัมมาอาชีวะเป็นการเลี้ยงชีพที่ดีตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้โดยไม่ผิดศีลธรรม ไม่ให้พุ่มเพื่อเหมาะสมชีวิตจะเน้นหนักไปในด้านการเลี้ยงชีพ คือการจะเลี้ยงชีพได้อย่างไร จึงจะจัดได้ว่าเหมาะสม การเลี้ยงชีพที่เหมาะสมนั้น จะต้องดูความเป็นอยู่และฐานะของแต่ละบุคคลเป็นสำคัญ (พระมหาโมคคัลโล วชิรญาณวชิโร, 2560) สัมมาอาชีวะเป็นหลักการดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าทางจริยธรรมและต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลทั้งทางกาย ทางวาจา ทางจิตใจ อีกทั้งเกิดคุณค่าต่อการพัฒนาปัญญาให้รู้จักคิดอย่างมีเหตุผลในการดำเนินชีวิต และการดำเนินชีวิตตามหลักสัมมาอาชีวะยังมีคุณค่าทางด้านจริยธรรมต่อการเกื้อหนุนและส่งเสริม การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้อื่น และมีคุณค่าต่อการพัฒนาสังคมส่วนรวมทั้งด้านการปกครอง ด้านการเมือง ด้านเศรษฐกิจ ตลอดจนเกื้อหนุนการพัฒนาระบบจริยธรรมทางสังคมในด้านอื่นๆ ด้วยเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งและความมั่งคั่งยิ่งขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่เป้าหมายที่ก่อให้เกิดความสุขมวลรวมของคนในสังคมมากยิ่งขึ้น

พระพุทธศาสนามีหลักการสำหรับการดำเนินชีวิตในโลก คือ สอนให้มนุษย์ดำเนินชีวิต เพื่อบรรลุประโยชน์ คือความสมบูรณ์ของการดำเนินชีวิตโดยมีจุดหมายด้าน อัตถประโยชน์ 3 ด้าน ด้วยกันคือ 1) ประโยชน์ในปัจจุบันเรียกว่า ทิฏฐธัมมิกัตถะ 2) ประโยชน์ในเบื้องหน้าเรียกว่า สัมปรายิกัตถะ 3) ประโยชน์สูงสุดเรียกว่า ปรมาตถะ 10 อธิบายรายละเอียดได้คือ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

1) ประโยชน์ปัจจุบัน ทิฏฐธัมมิกัตถะ แปลว่า “ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน” หมายถึงประโยชน์อันพึงได้ รับจากการประกอบกิจการหรือมีอาชีพที่สุจริต ถูกต้องทั้งทางกฎหมายและศีลธรรม ผลประโยชน์ที่ได้จากการประกอบกิจการนั้น เป็นผลที่ได้ ทันตาเห็นไม่ต้องรอถึงภายภาคหน้า ผลประโยชน์ที่ได้รับจากการประกอบกิจการ อาจจะเป็นเงิน สิ่งของชื่อเสียง เกียรติยศ การยกย่องสรรเสริญ หรือผลประโยชน์อาจเป็นวัตถุหรือ ผลตอบแทนทางด้านจิตใจก็ได้ อาจเป็นสิ่งที่บุคคลทุกๆ ไปปรารถนา การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะได้มาซึ่งประโยชน์นั้น จะต้องแสวงหาอย่างมีหลักการและมีแผนการ ซึ่งหลักการ และแผนการนี้เรียกว่าธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน

2) ประโยชน์ สัมปรายิกัตถะ แปลว่าประโยชน์เบื้องหน้า หรือ ประโยชน์ในด้านคุณค่าของชีวิตประโยชน์สำหรับชีวิตด้านในเป็นหลักประกันชีวิตในอนาคตและภพหน้าคือหาเลี้ยงชีพได้ด้วยดีด้วยความสุจริตธรรม มีความก้าวหน้าเติบโตใหญ่ขึ้นด้วยคุณธรรมของสัมมาชีพจนสามารถสร้างหลักประกันที่มั่นคงให้กับชีวิตในอนาคตได้ชื่อว่าสัมปรายิกัตถะประโยชน์ ในเบื้องหน้า

3) ประโยชน์ปรมาตถะ 10 แปลว่าประโยชน์สูงสุด เป็นสาระที่แท้จริงของชีวิตมีจิตใจที่ปราศจากการเบียดเบียนอย่างแท้จริง จิตใจเป็นอิสระไม่ถูกครอบงำด้วยโลภะโทสะ โมหะอันเนื่อง ด้วยการประกอบอาชีพ (พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต), 2536)

หากวิเคราะห์ให้เห็นพื้นฐานแนวคิดจากองค์ประกอบของเป้าหมายทั้ง 3 ประการดังกล่าวนั้นก็จะมีเพียงสองลักษณะเท่านั้นคือ “ประโยชน์” และ “ความสุข” หรือเรียกรวมเป็นเป้าหมายเดียวกันได้ว่า “ประโยชน์สุข” เนื่องจากเป้าหมายแรกนั้นเราจะเห็นลักษณะของ การหาเลี้ยงชีพอันก่อให้เกิดความสุขกับชีวิตตนเองเป็นหลัก ส่วนเป้าหมายที่สองนอกจาก รักษาประโยชน์สุขให้ กับชีวิตตนเองเป็นหลักแล้วยังปกป้อง (ศีล) และแผ่แผ่ประโยชน์สุขนั้นไปหาคนอื่นด้วย (จาคะ) ส่วนประการที่สามถึงแม้ปัจเจกบุคคลจะเป็นผู้เข้าถึงประโยชน์สุขด้วยตนเอง แต่ถือว่าเป็นการรักษาประโยชน์สุขให้กับคนอื่นได้โดยเด็ดขาดเช่นกันเพราะบุคคลเช่นนั้นจะไม่เป็นพิษเป็นภัยกับใครๆ อีกจะไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นการเบียดเบียนทางกาย วาจา ใจ แต่จะเป็นผู้ดำเนินชีวิตไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ผู้อื่นโดยแท้จริง

ประโยชน์ดังกล่าวนี้จะเกิดมุ่งแก่บุคคลผู้เลี้ยงชีพที่ถูกต้องชอบธรรม โดยเฉพาะ และสามารถจะเอื้อประโยชน์แผ่ไปยังบุคคลอื่นได้ อีกเป็นจำนวนมากมายเมื่อแต่ละคน ปฏิบัติอยู่ในจริยธรรม ด้วยกัน สังคมส่วนรวมก็จะได้รับประโยชน์จากที่ แต่ละคนประพฤติ จริยธรรมนั้นโดยแท้ (พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตโต), 2536)

อย่างไรก็ตามคำว่าประโยชน์ในทางพระพุทธศาสนานั้นพระราชาธรรมนี้ได้อธิบายความหมายตรงนี้อาไว้ อย่างชัดเจนว่าเป็นประโยชน์ทางธรรม คือการพัฒนาจิตของตนให้สูงขึ้นนั้น แม้แต่การเลี้ยงชีพต่อผู้ที่เราเกี่ยวข้องด้วยให้ ถูกต้องตามสภาพที่เป็นอยู่ก็เชื่อว่าเป็นประโยชน์ของตน เช่นกันเพราะสามารถยกระดับจิตของตนให้สูงขึ้นได้ ดังนั้น การหาเลี้ยงชีพหรือหลักสัมมาอาชีวะตามหลักของพระพุทธศาสนา จึงต้องสอดคล้องและเชื่อมโยงกับความเป็นจริงในการดำเนินชีวิต เพราะนอกจากจะสร้างฐานะขึ้นมาด้วยการประพฤติสุจริตมีความผาสุกในการดำรงชีพแล้ว ก็ยังแบ่งปันเกื้อกูล บุคคลอื่นให้ได้รับความสุขตามไปด้วย เป็นการทำประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และ ประโยชน์ทั้งสองฝ่ายได้อย่างสมบูรณ์

สรุปได้ว่า “สัมมาอาชีวะ” หมายถึง การเว้นจากมิถิชาชีพทุกชนิดประกอบแต่การงานที่สุจริตไม่ผิดกฎหมายไม่ผิดศีลธรรมไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนทั้งแก่ตนเองและบุคคลอื่นสัมมาอาชีวะเป็นหลักธรรมข้อหนึ่งในมรรค 8 ซึ่งเป็นแนวทางการดับทุกข์หรือการแก้ไขปัญหาชีวิตมุ่งผลในทางปฏิบัติให้ทุกคนจัดการกับชีวิตที่เป็นอยู่จริงๆ ในโลกนี้เพื่อให้สอดคล้องกับการเลี้ยงชีพที่ถูกต้องของคนแต่ละคนโดยอยู่บนพื้นฐานการดำเนินชีวิตด้วยการประพฤติชอบหรือการเลี้ยงชีพชอบเรียกว่าสุจริต 3 ได้แก่การเลี้ยงชีพชอบทางกายการเลี้ยงชีพชอบทางวาจาการเลี้ยงชีพชอบทางใจเมื่อยึดและปฏิบัติตามก็จะเกิดความสุขขึ้นในชีวิตและไม่คิดที่จะเบียดเบียนและอยากได้มากขึ้น สัมมาอาชีวะจึงเป็นหลักการยึดปฏิบัติที่ ประกอบด้วยเจตนาถาวร (วิริยเจตสิก) เหมือนสัมมาวาจาและสัมมาภังคะมันตัตถังนั้นการที่จะหลีกเลี่ยงการหาเลี้ยงชีพที่ผิดจึงมีหลักปฏิบัติตามหลักสัมมาอาชีวะนี้ด้วยการยึดหลักการ 2 วิธีนี้คือด้วยการรักษาศีลและด้วยการเจริญวิปัสสนาภาวนาเพื่ออบรมให้วิริยเจตสิกใน องค์มรรคมีการพัฒนาจนสมบูรณ์

คุณค่าของสัมมาอาชีวะในการดำเนินชีวิต

คุณค่าสัมมาอาชีวะในการดำเนินชีวิต หมายถึง ประโยชน์ที่เกิดจากการนำหลักสัมมาอาชีวะไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน และสามารถนำมาอธิบาย คือ 3 ด้าน คือ

1. คุณค่าสัมมาอาชีวะต่อตัวบุคคล

สัมมาอาชีวะ(เลี้ยงชีพชอบ) เป็นหลักธรรมองค์ที่ 5 ของอริยมรรคมีองค์ 8 ที่จะแสดงให้เห็นคุณค่าต่อบุคคลได้ค่อนข้างชัดเจน กล่าวคือ สัมมาอาชีวะเกี่ยวพันกับกายสุจริต ตรงนี้อธิบายได้ว่า สัมมาอาชีวะเป็นหลักการประกอบอาชีพที่ไม่มุ่งเบียดเบียนผู้อื่น แต่ตรงกันข้ามกลับมุ่งให้ความช่วยเหลือเอื้อเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น ไม่เอาไรต์เอาเปรียบกดขี่ข่มเหง แต่คอยสนับสนุนและหยิบบั้น การแสดงออกซึ่งการกระทำที่อยู่บนพื้นฐานของหลักสัมมาอาชีวะถือว่าการกระทำดีทางกายที่เห็นได้ชัด การกระทำที่บ่งบอกว่าเป็นการกระทำที่เป็นกายสุจริต ได้แก่

1. ไม่เบียดเบียน ไม่สรรเสริญการเบียดเบียนชีวิต ร่างกายของผู้อื่น มีเมตตากรุณา
2. ช่วยเหลือผู้อื่นให้มีความสุข
3. ไม่ทำความผิดต่อทรัพย์สินของผู้อื่น ไม่ส่งเสริมการทำผิดต่อทรัพย์สินของผู้อื่น
4. เช่น ไม่ขโมย ฉ้อโกง หลอกลวงเอาทรัพย์สินของผู้อื่น มีเมตตากรุณา ช่วยเหลือผู้อื่นให้มีความสุข
5. ไม่ทำความผิดทางเพศ เช่น ไม่นอกใจคู่ครองของตน ไม่ประพฤติหรือแสดง
6. อนาคตทางเพศ ไม่ขายบริการทางเพศ เป็นต้น
7. ไม่เสพและไม่ส่งเสริมการเสพสิ่งมีเมาทุกชนิด

หากพิจารณาตามหลักพระพุทธศาสนาแล้ว การกระทำดีทางกายหรือกายสุจริตนั้นย่อมตั้งอยู่บนพื้นฐานของศีล 5 และกุศลกรรมบถส่วนที่เป็นกายสุจริต 3 ซึ่งเป็นเหมือนแบบแผนขั้นพื้นฐานของการปฏิบัติตนของพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย

ประโยชน์ทางจริยธรรมของสัมมาอาชีวะในแง่การเกื้อหนุนกายสุจริต เป็นทางแห่งการทำความดีทางกาย 3 ประการ คือ ไม่เบียดเบียนสัตว์อื่นให้ได้รับความลำบากจากการเลี้ยงชีพ ไม่เลี้ยงชีวิตด้วยการลักขโมย ไม่เลี้ยงชีวิตด้วยการประพฤติดินในกาม ทั้งไม่สนับสนุนส่งเสริมอาชีพเหล่านี้ ย่อมก่อให้เกิดการสร้าง สวัสดิภาพในร่างกายทรัพย์สิน และไม่ประพฤติดินประเวณีของกันและกัน ถ้าหากมนุษย์เลี้ยงชีพที่ถูกต้องชอบธรรมได้อย่างสมบูรณ์แล้ว จะช่วยบรรเทาความวุ่นวายได้โดยสิ้นเชิง และเป็นแนวทางให้เกิดสันติสุขร่มเย็นในสังคมอีกทางหนึ่งด้วย

สัมมาอาชีวะเกื้อหนุนการประกอบ**วจีสุจริต** คือส่งเสริมสนับสนุนให้กล่าวคำสัตย์จริง ไม่พูดเท็จ หลอกลวง ตลอดจนการพูดจาไพเราะสุภาพ ให้กำลังใจผู้อื่นที่กำลังเดือดร้อน พูดแต่ในสิ่งที่มีประโยชน์ เพราะการมีอาชีพที่สุจริตจะต้องไม่ใช้วาจาเป็นเครื่องมือในการหาประโยชน์ให้ตนเอง ต้องไม่พูดจาให้ผู้อื่นเกิดความเดือดร้อน แตกแยกตลอดจนการพูดจาที่จะเป็นการบั่นทอนคุณงามความดีในตน การประกอบ**วจี**ที่สุจริตก็คือการงดเว้นจากการผิดหลักของศีล ในข้อ 4 คือ เว้นจากการพูดปด และกุศลกรรมบถด้าน**วจีสุจริต**

การประกอบอาชีพที่ตั้งอยู่บนหลักสัมมาอาชีวะย่อมจะเป็นการกลม่อเกล่า และพัฒนาจิตใจให้เกิด**มโนสุจริต** อันได้แก่ ไม่คิดโลภอยากได้ทรัพย์สินของผู้อื่น ไม่คิดเบียดเบียนผู้อื่นเลี้ยงชีพ และคิดเห็นในทางที่ถูกที่ควร ผู้ที่มีความเห็นถูกย่อมไม่คิดดำเนินชีวิตเลี้ยงชีพตนเองด้วยความโลภอยากได้ของบุคคลอื่นอย่างไม่ชอบธรรม และไม่คิดเบียดเบียนผู้อื่นเลี้ยงชีพ ซึ่งเป็นการขัดเกลามโนกรรม ให้บริสุทธิ์สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และจะเป็นไปเพื่อการเกื้อหนุนและส่งเสริมให้เกิดกายสุจริตและวจีสุจริต มากยิ่งขึ้น

การเลี้ยงชีวิตด้วยการประกอบอาชีพที่สุจริต เป็นหลักการ**พัฒนาชีวิต**ที่สมบูรณ์เพราะเป็นการขัดเกล่าความบริสุทธิ์ทางจิตใจ สามารถส่งเสริมให้เกิดความตั้งมั่นในการประกอบอาชีพที่สุจริต มีความกระตือรือร้นที่จะดำเนินชีวิตอย่างเป็นระบบแบบแผนสามารถสร้างขวัญกำลังใจให้กับตนเองได้เมื่อคราวเหนื่อยยากลำบาก ในขณะเดียวกันการเลี้ยงชีวิตด้วยความบริสุทธิ์ไม่คดโกงหรือทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน เป็นความดีที่สร้างเสริมกำลังใจให้กับตนเอง เป็นความสะอาดของอาชีพที่ไม่ทำให้ตนเองและคนอื่นต้องเดือดร้อน การเลี้ยงชีวิตด้วยความซื่อสัตย์สุจริตยังเป็นการยกระดับจิตใจของตนให้เหนือทรัพย์สิน

หลักสัมมาอาชีวะเป็นหลักการดำเนินชีวิตที่ควบคู่ไปกับการ**พัฒนาปัญญา** มีเหตุผล รู้จักคุณและโทษ สามารถตรวจสอบและแก้ไขปัญหาของชีวิต การใช้ปัญญาเพื่อพิจารณานั้น มีจุดเริ่มต้นจากการรู้จักคิดใคร่ครวญด้วยเหตุผลโดยตนเอง การปฏิบัติจึงจะนำไปสู่ความเห็นชอบ ทางปัญญา คือความเป็นผู้มีวิจาร์ณญาณ อันเป็นการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ซึ่งนำไปสู่จุดหมาย คือประโยชน์สุขทั้งแก่ตนเองและสังคม

2. คุณค่าสัมมาอาชีวะต่อครอบครัว

ในที่นี้จะขอกล่าวถึงที่มาของหลักธรรมเพื่อจะได้เชื่อมโยงกับคุณค่าตรงนี้ คำว่ามัชฌิมาปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาหมายถึงทางสายกลาง คือ การไม่ยึดถือสุดทางทั้ง 2 ได้แก่ อัตตภิกลมถานุโยค คือ การประกอบตนเองให้ลำบากเกินไป และ กามสุขัลลิกานุโยค คือ การพัวพันในกาม ในความสบาย เป็นหลักคำสอนที่ปรากฏในพระธรรมเทศนาถกกันครั้งแรกของพระพุทธเจ้าที่ทรงแสดงแก่ ปัญจวัคคีย์ คือ ฤษั่มจกัปปวัตตนสูตร พระพุทธองค์ได้ทรงกำหนดหลักทางสายกลางนี้ไว้อย่างชัดเจน คือ อริยมรรคมีองค์ 8 เมื่อย่อแล้ว เรียกว่า “ไตรสิกขา” ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา มัชฌิมาปฏิบัติ คือ มรรค 8 มีองค์ประกอบดังนี้ สัมมาทิฐิ คือ ปัญญาเห็นชอบ หมายถึง การปฏิบัติอย่างเหมาะสมตามความเป็นจริงด้วยปัญญา 2. สัมมาสังกัปปะ คือ ดำริชอบ หมายถึง การใช้สมองความคิดพิจารณาแต่ในทางกุศลหรือความดีงาม 3. สัมมาวาจา คือ เจรจาชอบ หมายถึง การพูดต้องสุภาพ แต่ในสิ่งที่สร้างสรรค์ดีงาม 4. สัมมาภังคะ คือ การประพฤติดีงาม ทางกายหรือกิจกรรมทางกายทั้งปวง 5. สัมมาอาชีวะ

คือ การทำมาหากินอย่างสุจริตชน ไม่คดโกง เอาเปรียบคนอื่น ๆ มากเกินไป 6. สัมมาวายามะ คือ ความอุตสาหพยายาม ประกอบความเพียรในการกุศลกรรม 7. สัมมาสติ คือ การไม่ปล่อยให้เกิดความพลั้งเผลอ จิตเลื่อนลอย ดำรงอยู่ด้วยความรู้ตัวอยู่เป็นปกติ 8. สัมมาสมาธิ คือ การฝึกจิตให้ตั้งมั่น สงบ สงัด จากกิเลส นีวรณอยู่เป็นปกติ หากพิจารณาคุณค่าของอริยมรรคมีองค์ 8 ที่มีคุณค่าต่อครอบครัว ในประเด็นนี้ ก็จะมีเชื่อมโยงหรือเป็นผลจากคุณค่าต่อตัวบุคคล เพราะหากตัวบุคคลประพฤติ ปฏิบัติดี อยู่ในสิ่งที่ถูกต้องดีตามแล้วตามองค์ประกอบของมรรคทั้ง 8 แล้ว ความสุข ความสงบก็จะเกิดขึ้นกับตัวบุคคลนั้น และแน่นอนที่สุดก็จะส่งผลต่อครอบครัวข้างคือ ครอบครัว ทำให้ครอบครัวเกิดความสงบสุขนั่นเอง ในการดำเนินชีวิตในครอบครัวในสังคมปัจจุบันถือได้ว่าก่อให้เกิดปัญหาเพราะขาดความรู้จริง ปฏิบัติผิดวิธีจนนำไปสู่พฤติกรรมที่ผิด สำหรับหลักธรรมเรื่องอริยมรรคทั้ง 8 ข้อ จะถือว่าเป็นระบบการควบคุมชีวิตทั้งด้านนอกและด้านในของมนุษย์ ทั้งทางกาย วาจา และ จิตใจ เพื่อให้การจัดสภาพความเป็นอยู่และสิ่งแวดล้อมให้เกิดความเรียบร้อยและเกื้อกูลแก่การดำเนินชีวิตร่วมกัน ยกตัวอย่างเช่น ความขัดแย้งขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตประจำวันของครอบครัว เรื่อง ปัญหาความแตกต่างด้านลักษณะนิสัยทัศนคติ เมื่อมาอยู่ร่วมกัน หากเรามีหลักธรรมของสัมมาทิฐิและเกิดขึ้นกับตนเองได้นั้นต้องอาศัย กระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเองของแต่ละคน ซึ่งสัมมาทิฐิ มีเหตุและปัจจัยที่ต้องปฏิบัติ 2 อย่างคือ จากกัลยาณมิตร และการทำในใจให้แยบคาย ด้วยการคิดให้ถูกต้อง ถูกวิธี หรือเรียกว่าการคิดเป็นและทำเป็นด้วยความถูกต้อง จึงถือเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด ฉะนั้นจึงสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถให้บุคคลเป็นผู้ที่สามารถฝึกตนเองให้เป็นผู้มีทักษะในการคิดวิเคราะห์ พิจารณา สืบค้น และมีการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของตนเองได้และมีความเห็นที่ถูกต้องตามธรรมนองครองธรรม การมีสติสัมปชัญญะ พิจารณาความต่างต่างนั้นด้วยปัญญา ไม่ได้เอาความรู้สึกเป็นตัวตัดสิน ก็จะสามารถทำให้ครอบครัวไม่เกิดปัญหาในกรณีดังกล่าวได้ และอีกปัญหาหนึ่งของครอบครัวที่เกิดขึ้นมากพอสมควรคือการประพฤติผิดใจคู่ครองของตน ซึ่งเป็นเรื่องของกายสุจริต ในสัมมาอาชีวะ ที่ว่าด้วยการไม่กระทำความผิดทางเพศ การเลี้ยงชีพชอบด้วยความบริสุทธิ์ ไม่เอาเรือนร่างเข้าแลกกับตันทาห์เพื่อประสงค์ให้มนุษย์รู้จักหาเลี้ยงชีวิตด้วยภูมิปัญญาหรือกำลังของตน รู้จักอดทนในการทำงานและหยาดเหงื่อที่สร้างคนให้เป็นคนดี สร้างความเป็นปึกแผ่นป้องกันความแตกร้างในหมู่มนุษย์ด้วยการปฏิบัติตนตามฐานะที่ตนมีอยู่ เช่น เป็นภรรยาที่มีความจงรักภักดีในสามีแห่งตน เป็นสามี ต้องยินดีในภรรยาของตน ไม่ข้องแวงกับหญิงอื่นที่ไม่ใช่ภรรยาของตน

เมื่อก้าวโดยสรุปในประเด็นนี้คือ การเลี้ยงชีพที่เว้นจากการประพฤติผิดในกามก็เพื่อคุ้มครองความเป็นปึกแผ่นทางสังคม ประกันสันติสุขของครอบครัว และเป็นการรักษาอนาคตของอนุชนในตระกูล และในครอบครัวหากสมาชิกได้รับการอบรมเลี้ยงดูในเรื่อง “อทินนาทาน ปหาย เป็น อทินนํ เถยยสงฆาตํ อนาหาตา โหติ. ละอทินนาทาน เคารพกรรมสิทธิ์ในทรัพย์ของผู้อื่น” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 :21/265/282) เป็นหลักธรรมที่ว่าด้วย การงดเว้นจากการเลี้ยงชีพด้วยการลักขโมย ก็เพื่อทำให้มนุษย์มีการดำรงชีวิตอยู่ด้วยสัมมาชีพ การจะแสวงหาวัตถุสิ่งของต่างๆ มาเป็นของตนนั้น ก็จะต้องเป็นการหาได้ในทางที่ชอบที่ควรตามครรลองครองธรรมไม่เบียดเบียนในสิทธิของคนอื่นโดยกิริยาอาการแห่งขโมย เช่น โจรกรรม อนุโลมโจรกรรม และฉวยาโจรกรรม เป็นการทำให้คนอื่นเขาเสียสิทธิบางอย่างในทรัพย์สินไป เมื่อก้าวโดยสรุปก็คือเพื่อป้องกันการทำลายในทรัพย์ของกันและกัน ผู้ที่เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ ย่อมจะได้รับความดีหลายอย่างเช่น ทำให้มีจิตใจสูง เป็นการรักษาตัวเองไม่ให้ไฝต่ำ เป็นมนุษย์ที่จะมีศักดิ์ศรีขึ้น เป็นการรักษาครอบครัวของตน และทำให้สังคมดำรงอยู่ได้นาน จากที่กล่าวมาก็คงพอจะเห็นคุณค่าของอริยมรรคมีองค์ 8 ที่เกิดขึ้นกับตัวบุคคลได้พอสมควร

3. คุณค่าสัมมาอาชีวะต่อสังคม

สัมมาอาชีวะเป็นเครื่องสนับสนุนคุณค่าจริยธรรมต่อระบบสังคม เป็นเครื่องประกันชีวิตที่ดีที่สุดของมนุษย์ด้วยการเลี้ยงชีพชอบตามหลักพระพุทธศาสนาเป็นการยกระดับจิตใจของมนุษย์ให้สูงขึ้นส่งผลต่อการดำรงชีพของระดับพื้นฐานทางสังคม คือ ครอบครัว ซึ่งสัมมาอาชีวะสามารถทำให้เกิดความสามัคคี ความเข้าอกเข้าใจ

ความเห็นใจซึ่งกันและกัน แล้วขยายผลไปสู่ชุมชนที่เอื้ออาทรต่อกันได้ และกระจายไปสู่ความสงบร่มเย็นของคนในสังคม

ถึงแม้ว่าการประกอบอาชีพของคนในสังคมจะมีความหลากหลาย แต่การเลือกประกอบอาชีพที่สุจริต ขอบธรรมที่ถูกต้องทั้งทางด้านกฎหมายและด้านศีลธรรม ในการยึดเป็นหลักในการประกอบอาชีพให้เจริญรุ่งเรือง มั่นคงนั้น จะต้องยึดหลักสัมมาอาชีวะเพื่อให้เกิดความสุขทั้งของตนเองและผู้ที่อยู่ร่วมกันในสังคม ถ้าคนในสังคมเลือกประกอบอาชีพที่สุจริต ก็จะไม่มีปัญหาเกิดขึ้นในสังคมในด้านต่างๆ

สัมมาอาชีวะจึงเป็นหลักธรรมที่เห็นค่อนข้างชัดและไปเกื้อหนุนหลักธรรมข้ออื่นๆ ผู้วิจัยจึงขอยกตัวอย่างเฉพาะ คุณค่าของสัมมาอาชีวะที่มีต่อสังคม กล่าวคือ สัมมาอาชีวะเป็นเครื่องสนับสนุนคุณค่าจริยธรรมต่อระบบทางสังคม เป็นเครื่องประกันชีวิตที่ดีที่สุดของมนุษย์ การเลี้ยงชีพชอบตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นการยกระดับจิตใจของมนุษย์ให้สูงขึ้น ส่งผลตั้งแต่การดำรงชีพระดับพื้นฐานทางสังคมคือครอบครัว ก่อให้เกิดเป็นความสามัคคีปรองดอง ความเข้าอกเข้าใจ ความเห็นใจซึ่งกันและกัน ขยายผลไปสู่ชุมชนที่เอื้ออาทรและกระจายไปสู่ความสงบร่มเย็นของคนในสังคมแม้ว่าการเลี้ยงชีพในสังคมจะมีความหลากหลาย แต่การเลือกประกอบอาชีพที่สุจริตขอบธรรมที่ถูกต้องทั้งกฎหมายและศีลธรรม จะเป็นหลักประกันการเลี้ยงชีพให้เจริญรุ่งเรืองมั่นคง หลักในสัมมาอาชีวะจะต้องมีพฤติกรรมที่จะก่อให้เกิดความสุขทั้งตนเองและบุคคลอื่น เป็นการเกื้อกูลซึ่งกันและกันของคนในสังคมโดยรวม สร้างเสริมความสงบสุขให้เกิดแก่สังคม ถ้าคนในสังคมเลือกประกอบอาชีพที่สุจริต จะเป็นการลดปัญหาทางสังคมต่างๆ การตระหนักในหน้าที่การงานอันบริสุทธิ์เสมอกันของคนในสังคมย่อมส่งผลให้สังคมเกิดความสงบเย็นเป็นสุขได้ การเลี้ยงชีพชอบมีคุณค่าทางจริยธรรมต่อตนเองและผู้อื่น ด้วยความประพฤติอันถูกต้องดีงามทั้งสามด้าน คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ ไม่ละเมิดศีลธรรมไม่ทำการทุจริตชั่วร้ายใดๆเป็นผู้มี “หิริโอตตัปปะ” คือ ความรู้สึกละอายและกลัวต่อบาปและความซื่อสัตย์สุจริตนี้จะควบคุมกาย วาจา และใจให้ประพฤติแต่สิ่งที่ดีงาม และที่ขอบริสุทธิ์สะอาดจากความชั่วทรามทั้งปวง

เนื่องจากหลักมัชฌิมาปฏิปทา หรือมรรคมืองค์ 8 นี้ เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่ครอบคลุมทั้งศีล สมาธิ และปัญญา จึงเป็นแนวทางที่ย่อมไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น หากผู้คนในสังคมดำเนินชีวิตตามหลักมัชฌิมาปฏิปทานี้ ก็ย่อมไม่มีผู้เบียดเบียนซึ่งกันและกัน มีแต่คนประกอบอาชีพสุจริต ไม่มีอภัยมุข พุดจากันด้วยสัมมาวาจา ไม่มีการโกหกคดโกงกัน ในความเป็นจริงแล้ว คงเป็นเรื่องยากที่ทุกคนในสังคมจะดำเนินชีวิตไปในแนวทางเดียวกัน แต่อย่างน้อย เราก็สามารถเริ่มที่ตนเองและครอบครัวได้ หากสังคมประกอบด้วยครอบครัวหลายๆครอบครัวที่ดำเนินชีวิตตามหลักมรรคมืองค์ 8 นี้ สังคมก็ย่อมสงบสุข และน่าอยู่ สัมมาอาชีวะต่อสังคมสามารถแยกออกมาอธิบายได้คือ 2 ด้าน คือ

3.1 ด้านการเมือง สำหรับประเทศไทยผู้ที่มีบทบาทมากที่สุดในทางการเมืองได้แก่คนระดับชั้นกลางที่มีการศึกษาและมีรายได้ในระดับที่ไม่เดือดร้อน อยู่ดีกินดี กลุ่มนี้นอกจากมักไม่ค่อยสนใจกิจกรรมทางการเมืองแล้ว ยังปล่อยให้เป็นที่ภาระหน้าที่ของคนอีกกลุ่มหนึ่งให้มีอำนาจและใช้อำนาจอย่างไร้การตรวจสอบ ประกอบกับองค์กรภาคเอกชนอ่อนแอสื่อสารชนถูกแทรกแซง ปล่อยให้โอกาสให้นักการเมืองกับนักธุรกิจที่เห็นแก่ตัวร่วมกันฆ่าแสวงหาผลประโยชน์ของชาติอย่างต่อเนื่อง จนไม่สนใจที่พัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ส่งผลให้การเมืองไทยประสบความล้มเหลวมาอย่างยาวนาน (สูติน ชาวหินฟ้า, 2549)

ด้านการเมืองที่เกิดปัญหาเช่นนี้เพราะ การที่คนกลุ่มมีการศึกษา และเป็นคนระดับชั้นนำของประเทศ มีแนวความคิดว่าการขับเคลื่อนประเทศด้วยวัตถุนิยม คือความต้องการพัฒนาด้วยเครื่องจักรหรือการทำสิ่งก่อสร้างต่างๆ ให้ประเทศมีความเจริญก้าวหน้าให้ได้ทันโลกที่เขาพัฒนา จึงมีการวางแผนเพื่อพัฒนาด้านวัตถุมากขึ้น และขาดการพัฒนาทางด้านจิตใจ เมื่อมีการวางแผนพัฒนาในการก่อสร้างมากขึ้นก็เกิดมีการทุจริตคอร์รัปชัน ในแต่ละโครงการที่สร้างโดยเฉพาะคนที่ร่ำรวยและมีอำนาจในการทำงาน ด้วยวิธีการฉกฉวยโอกาสในการทุจริตเพื่อความร่ำรวยของตนเอง ด้วยความโลภและการเบียดเบียนคนในสังคม ด้วยเพราะความคิดที่ผิด

เพราะมีกิเลสในตัวสูง มีแต่ความต้องการในสิ่งที่ตนเองอยากได้โดยที่คิดว่าสิ่งที่ตนเองทำนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องโดยไม่ได้คำนึงถึงว่าการเมืองจะเดินหน้าพัฒนาประเทศไปอย่างไร จึงเป็นสาเหตุที่จะต้องนำหลักสัมมาอาชีวะเข้ามาใช้ในการดำเนินชีวิต เพื่อการพัฒนาในคนกลุ่มนี้ เนื่องจากขาดศีลธรรมในตัวของพวกเขาโดยที่ไม่คิดถึงส่วนรวม ในการพัฒนาด้านการเมือง ถ้าคนในการบริหารการเมืองมีการยึดเอาหลักสัมมาอาชีวะเข้ามาใช้ในการดำเนินชีวิต แล้วนั้นมันก็จะไม่เกิดปัญหาในการช่อโกงในแต่ละด้านที่มีการก่อสร้างสู่ความเจริญนั้นๆ เพราะทุกคนจะมีความละเอียดต่อการกระทำที่จะได้มาซึ่งความร่ำรวยของตนเองในทางที่ผิด เพราะฉะนั้นสังคมด้านการเมืองก็จะมีการบริหารงานที่โปร่งใสไม่ต้องมีความให้เกิดความเครียดในการกระทำที่ไม่ได้คิดให้รอบครอบหรือเรียกว่าการไม่มีหลักธรรมในความคิดของผู้ที่มีความต้องการในสิ่งที่อยากได้มาโดยไม่เกรงกลัวและมีความละเอียดในการกระทำในสิ่งนั้นๆ

3.2 ด้านระบบการปกครอง หลักสัมมาอาชีวะมีความจำเป็นอย่างมากต่อระบบการพัฒนาประเทศไทยโดยรวม เพราะเป็นการบริหารงานที่เชื่อมโยงในระบบการทำงานโดยมีผู้ที่ทำหน้าที่ปกครอง และผู้ที่ทำหน้าที่อยู่ภายใต้การปกครอง โดยการปกครองในการทำงานจะใช้หลักบริหารการปกครองด้วยหลัก “**ธรรมาภิบาล**” คือ การปกครองให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพที่มีหลักยึดและปฏิบัติด้วยกัน 6 หลักคือ (อัษฎางค์ ปาณิกบุตร, 2565)

1) หลักนิติธรรม หมายถึง การตรากฎหมายที่ถูกต้อง เป็นธรรม การดำเนินการให้ถูกต้องตามหลักกฎหมาย การกำหนดกฎ กติกา และมีการปฏิบัติตามกฎ กติกาที่ตกลงกันไว้อย่างเคร่งครัดโดยคำนึงถึงสิทธิเสรีภาพ ความยุติธรรมของประชาชน

2) หลักคุณธรรม หมายถึง การยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม การส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนพัฒนาตนเองไปพร้อมกัน เพื่อให้คนไทยมีความซื่อสัตย์ จริงใจ ชยัน อดทน มีระเบียบวินัย ประกอบอาชีพสุจริตจนเป็นนิสัย

3) หลักความโปร่งใส หมายถึง การสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกันของคนในชาติ โดยปรับปรุงกลไกการทำงานขององค์กรทุกองค์กรให้มีความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้

4) หลักการมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้และแสดงความคิดเห็น ตัดสินใจปัญหาสำคัญของประเทศ ไม่ว่าจะด้วยวิธีการแสดงความคิดเห็น การตรวจสอบการทำงานของภาครัฐ การทำประชาพิจารณ์ การร่วมลงประชามติ หรืออื่นๆที่เปิดให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม

5) หลักความรับผิดชอบ หมายถึง การตระหนักในสิทธิหน้าที่ ความสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคม การใส่ใจปัญหาสาธารณะของบ้านเมืองและการกระตือรือร้นในการแก้ปัญหา ตลอดจนการเคารพในความคิดเห็นที่แตกต่างและความกล้าที่จะยอมรับผลดีและผลเสียจากการกระทำของตนเอง

6) หลักความคุ้มค่า หมายถึง การบริหารจัดการและใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม โดยการรณรงค์ให้คนไทยมีความประหยัด ใช้ของอย่างคุ้มค่า สร้างสรรค์สินค้าและบริการที่มีคุณภาพสามารถแข่งขันได้ในเวทีโลก และมีการรักษาพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

จะเห็นได้ว่าหลักธรรมาภิบาล มุ่งเน้นให้ทราบถึงปัจจุบันที่มีการทำงานที่มุ่งผลสัมฤทธิ์ โดยมุ่งเน้นให้เกิดการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล แล้วก่อให้เกิดประโยชน์ต่อความต้องการของประชาชนสูงสุด และเป็นการเน้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการบ้านเมือง ซึ่งการที่จะทำให้หลักธรรมาภิบาลหรือหลักการบริหารจัดการบ้านเมืองเกิดผลสำเร็จได้นั้น ผู้บริหารหรือผู้นำมีความสำคัญเป็นอย่างมากที่จะนำมายึดปฏิบัติเพื่อให้เป็นแบบอย่างแก่ประชาชน และเพื่อให้ประชาชนเกิดความเข้าใจถึงหลักธรรมาภิบาลมากขึ้น ต้องเร่งดำเนินการให้การศึกษา เพื่อเพิ่มพูนความรู้ให้แก่ประชาชน

บทสรุป

จากที่กล่าวมาทั้งหมดของเรื่องนี้ จะเห็นว่าหลักอริยมรรคมีองค์ 8 ในหัวข้อสัมมาอาชีวะ นั้นเป็นพุทธดำรัสที่แสดงเปรียบเทียบให้เห็นชัดเจนในเรื่องการคบค้าสมาคมของสัตว์ที่มีธาตุเดียวกัน โดยใช้หลักธรรมเรื่องอริยมรรคมีองค์ 8 เป็นตัวกำหนดและแบ่งแยกให้สอดคล้องกับธาตุในตัวมนุษย์ได้อย่างลึกซึ้ง ซึ่งในแต่หลักธรรมของอริยมรรค ล้วนมีความสำคัญกับมนุษย์ จัดเป็นหนทางหรือทางอันประเสริฐของชีวิตหรือกาย วาจา ใจ เพื่อการหลุดพ้นจากความทุกข์ ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติที่เป็นทางสายกลาง(มัชฌิมาปฏิปทา) มรรคทั้ง 8 ประการนั้น เป็นปัจจัยเกื้อกูลกันจะขาดข้อใดข้อหนึ่งไปไม่ได้ ในเชิงทฤษฎีสามารถนำไปสู่การปฏิบัติมรรคมีองค์ 8 ที่เป็นรูปธรรมได้ด้วยการสั่งสมความดีคือ ทาน ศีล ภาวนา หากเราสามารถปฏิบัติหรือฝึกฝนได้ จะเป็นการพัฒนาตัวเราให้เป็นคนที่สมบูรณ์ได้ ที่มีความพร้อมทั้งสติ ปัญญา นั่นคือทำให้ธาตุในตัวเราบริสุทธิ์ยิ่งขึ้นไป สามารถที่จะเปลี่ยนธาตุไม่ดีในตัวให้มีความบริสุทธิ์ ที่ดีขึ้นได้ ด้วยการปฏิบัติตามหลักอริยมรรคมีองค์ 8 อันยังผลให้เกิดประโยชน์แก่ตัวเอง ครอบครัว สังคม และประเทศชาติโดยรวม

เอกสารอ้างอิง

- พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต). (2536). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธานี เขมธมโม (จำปา). (2550). ศึกษาสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนา. (พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- พระมหามิตร ฐิตปญโญ. (2560). ศึกษาข้อถกเถียงและการตีความศีลในพระพุทธศาสนา (รายงานการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุวัฒน์ คงแป้น สุธิดา บัวสุขเกษม, นางสาวสุวิมล ศรีรุ่งกาญจน์, เตชิต ชาวบางพรหม และ วิสุทธิ บุญญะโสภิต. (2557). ชุมชนเข้มแข็ง ประเทศมั่นคง. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- สุติน ชาวหินฟ้า. (2549). การสื่อสารเพื่อการพัฒนาสุขภาวะภายใต้ระบบบุญนิยม. (นิเทศศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเกริก).
- เสนาะ ผดุงฉัตร. (2547). เศรษฐกิจตามวิถีพุทธ. พุทธจักร, 58(6), 37-42.
- อัษฎางค์ ปาณิกบุตร. (2563). คลังสมองคุณค่าและความสำคัญของธรรมาภิบาล. สืบค้นจาก <http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=ธรรมาภิบาลและการปกครอง>.

Benefits of Buddhist Disciplines in Mangala Sutta

Phramaha Ampol Dhanapañño (Chaisaree)^{1*}

¹Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

*Corresponding author. E-mail: Ampol.cha@mcu.ac.th

ABSTRACT

This article aims to study the benefits of discipline in the Mongkol Sutta. The results of the study found that The Lord Buddha said that auspiciousness is the cause of progress in life. It is a practice that must be done and must be practiced in order. Therefore, there are 38 auspicious factors such as not associating with fools, associating only with graduates, giving alms, practicing Dhamma, etc. The auspicious sutta shows the process of training and developing oneself to perfection. Both theory and practice encourage humans to develop themselves. Therefore, it creates intellectual progress in life at both the worldly level and the worldly level. Until the highest level in Buddhism is called nirvana. The discipline in the Mongkol Sutta is the discipline that has been studied well. It is considered one of the 38 auspicious qualities.

Keywords: Benefits, Discipline, Mangala Sutta

ประโยชน์ของควมามีวินัยในมงคลสูตร

พระมหาอำพล ธนปญโญ (ชัยสารี)^{1*}

¹มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประเทศไทย

*Corresponding author. E-mail: Ampol.cha@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาประโยชน์ของควมามีวินัยในมงคลสูตร ผลการศึกษาพบว่า พระพุทธองค์ทรงตรัสมงคลคือเหตุแห่งความเจริญก้าวหน้าของชีวิตที่เป็นข้อปฏิบัติต้องทำต้องปฏิบัติให้ได้จริงเป็นลำดับไป จึงจะเป็นมงคลมี 38 ประการ เช่น การไม่คบคนพาล คบแต่บัณฑิต การให้ทาน การประพฤติธรรม เป็นต้น มงคลสูตรแสดงกระบวนการของการฝึกฝนอบรมและพัฒนาตนให้สมบูรณ์ครบถ้วน ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติส่งเสริมให้มนุษย์สามารถพัฒนาตนเอง จึงเป็นเหตุสร้างความเจริญก้าวหน้าทางสติปัญญาของชีวิต ทั้งในระดับโลกียะ และในระดับโลกุตระ จนถึงขั้นสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่า พระนิพพาน วินัยในมงคลสูตร วินัยที่ศึกษามาดีถือว่าเป็นอุดมมงคลข้อหนึ่งในบรรดามงคล 38 ประการ

คำสำคัญ: ประโยชน์, ควมามีวินัย, มงคลสูตร

© 2021 BRJ: Bodhisatva Review Journal

บทนำ

ในครั้งพุทธกาลนั้น พระพุทธเจ้าทรงส่งภิกษุทั้งหลายให้ไปเที่ยวประกาศพระศาสนาในทิศต่างๆ เมื่อมีผู้เชื่อและเลื่อมใสในพระพุทธศาสนามากขึ้น และเมื่อมีผู้ที่ศรัทธาเข้ามาสู่พระพุทธศาสนามากขึ้นเรื่อยๆ (แสง อุดมศรี, 2559) ต่อมาจึงเริ่มมีผู้ประพฤติไม่ดีเข้ามาบวชในศาสนาของพระองค์ ซึ่งได้กระทำในสิ่งที่ไม่สมควรขึ้น พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงได้บัญญัติพระวินัยขึ้น เพื่อป้องกันความเสื่อมเสียอันจะปรากฏแก่พระศาสนา และเป็นแบบอย่างแห่งการประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนา การบัญญัติสิกขาบทจึงเป็นปฐมบทของพระวินัย สังคมสงฆ์ จุดเริ่มต้นที่มีแนวความคิดที่จะปฏิรูปสังคมอินเดียสมัยพุทธกาลที่ผูกโยงกันขึ้นทางสังคมเอาไว้กับระบบวรรณะที่ไม่มีความเป็นธรรมจนคนวรรณะต่ำอย่างวรรณะศูทร ไม่สามารถที่จะพัฒนาตัวเองได้ พระพุทธเจ้าทรงจำลองรูปแบบการปกครองเพื่อให้สังคมได้อยู่ด้วยกันอย่างผาสุก โดยมีรูปแบบของการปกครองสงฆ์ เป็นเหมือนเมืองจำลองให้กับสังคมอื่นๆ นำไปประยุกต์ใช้ ตลอดไปถึงวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของวงการสงฆ์อย่างน่าสนใจ (พระรังสรรค์ คุณสาโร (ตุ้มม่วง), 2549)

คำว่า “วินัย” ที่นำมาใช้ในพระพุทธศาสนาช่วงต้น หมายถึง พุทธบัญญัติเกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติ ขนบธรรมเนียมประเพณีวิถีชีวิตและวิธีดำเนินงานหน้าที่ของภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ ต่อมา คำว่า วินัย ได้มีความหมายที่กว้างขวางออกไปมาก กล่าวคือ คำว่า “วินัย” มิใช่เป็นเพียงพุทธบัญญัติเกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติ ขนบธรรมเนียมประเพณีวิถีชีวิตและวิธีดำเนินงานหน้าที่ของภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์เท่านั้น แต่ยังสามารถนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบ ความประพฤติความเป็นอยู่ของคน และกิจกรรมของหมู่ชนที่นอกเหนือไปจากภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ได้อีกด้วย ดังนั้น ความหมายของวินัยจึงมีอยู่ 2 อย่าง คือ 1) การฝึกให้มีความประพฤติและความเป็นอยู่เป็นระเบียบแบบแผน หรือ การบังคับควบคุมตนให้อยู่ในระเบียบแบบแผน รวมทั้งการใช้ระเบียบแบบแผนต่างๆ เป็นเครื่องจัดระเบียบ ความประพฤติ ความเป็นอยู่ของคน และกิจกรรมของหมู่ชน 2) ระเบียบแบบแผนกฎเกณฑ์ ข้อบังคับต่างๆ ที่วางลงไว้เป็นหลักหรือเป็นมาตรฐานสำหรับใช้ฝึกคน หรือใช้บังคับควบคุมตน ตลอดจนเป็นเครื่องจัดระเบียบความประพฤติ ความเป็นอยู่ของคนและกิจการของหมู่ชนให้เรียบร้อยดีงาม (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2542)

สำหรับวินัยนี้ จัดแบ่งได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ วินัยของคฤหัสถ์เรียกว่า “อาคารยวินัย” และวินัยของบรรพชิตเรียกว่า “อนาคารยวินัย” คำว่า วินัย สำหรับบรรพชิตมีความหมายครอบคลุมเรื่องเกี่ยวกับความเป็นอยู่ ด้านนอกของพระภิกษุทั้งหมดเริ่มตั้งแต่การกำหนดคุณสมบัติ สิทธิ หน้าที่ วิถีรับ และวิธีฝึกอบรมสมาชิกใหม่ เป็นต้น ในสังคมปัจจุบันกฎหมายเข้ามาควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ กฎหมาย หมายถึง กฎเกณฑ์ที่ผู้มีอำนาจตราขึ้นเพื่อใช้บังคับบุคคลให้ปฏิบัติตามเป็นการทั่วไป ผู้ใดไม่ปฏิบัติตามย่อมได้รับผลร้าย กฎหมายอาชญากรรมขึ้นเพื่อกำหนดระเบียบแห่งความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือระหว่างบุคคลกับรัฐ กฎหมายจึงเข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ๆ จำเป็นต้องศึกษากฎหมาย เพื่อให้ทราบถึงสิทธิหน้าที่ของตนเองอันพึงมีพึงได้ตามกฎหมาย เพื่อจะได้ปฏิบัติตามกฎหมายได้อย่างถูกต้อง (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2554)

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม (Social animal) โดยเขาเชื่อว่า โดยสภาพธรรมชาติของมนุษย์แล้วจะต้องมีชีวิตร่วมกับบุคคลอื่นๆ มีการติดต่อสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างอิสระตามลำพังได้ สังคมจึงเกิดขึ้น อริสโตเติลยังย้ำอีกว่า มนุษย์เพียงคนเดียวนั้นไม่สามารถสืบเชื้อสาย ไม่สามารถป้องกันตัวเอง และไม่สามารถหาเลี้ยงชีพอยู่ได้นาน (ธรรมนุญ เฟื่องทอง, 2563) มนุษย์ไม่ว่าจะเป็นเพศใด ปฏิเสธไม่ได้เลยว่าต้องการความสุข ความร่ำรวย ความสมบูรณ์ในทุกๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นทางด้านครอบครัว สังคม เศรษฐกิจ หน้าที่การงาน พูดอย่างเข้าใจได้โดยง่าย ก็คือ เป็นมนุษย์สำเร็จรูปเปรียบเช่น อาหารสำเร็จรูปที่เรารับประทานได้โดยง่าย ไม่มีพิธีรีตองอันยุ่งยาก แต่ทุกคนมองข้ามหลักความเป็นจริงของชีวิต คือ ความเป็นอนิจจัง ความไม่เที่ยง ความไม่แน่นอน บางคนจึงใช้ชีวิตด้วยความประมาทขาดหลักในการดำเนินชีวิต นั่นก็คือ หลักของศีลและหลักกฎหมายนั่นเอง จะเห็นได้จากข่าวสารทางสื่อต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสื่อหนังสือพิมพ์ สื่อออนไลน์เกือบทุกประเภทนำเสนอข่าวอาชญากรรมทุกวัน ไม่ว่าจะเป็นการฆ่าฟันศพยัดกระเป๋ใส่เสื้อผ้า ฆ่าฟันศพโยนทิ้งน้ำ ฆ่าโบกปูน ฆ่านั่งยางแล้วเผาทำลายศพ ฆ่ายกครัว ข่าวการลักทรัพย์ การโจรกรรมเงินจากตู้เอทีเอ็ม การปล้นทรัพย์จากร้านสะดวกซื้อต่างๆ ข่าวผู้สาว ค้ายาเสพติด และข่าวอื่นๆ ที่เป็นการกระทำผิดศีล 5 อันเป็นศีลเบื้องต้นที่มนุษย์ทุกคนพึงประพฤติปฏิบัติ แต่ละเลยไม่ใส่ใจหรือสนใจนำไปปฏิบัติ อันก่อให้เกิดปัญหาในครอบครัว และมีผลกระทบโดยตรงทางสังคม ตลอดจนจนเป็นปัญหาระดับชาติที่ผู้นำของประเทศต้องเข้ามาแก้ไขปรับปรุงพฤติกรรมของมนุษย์ เพราะประชาชนในประเทศเป็นทรัพยากรมนุษย์ ที่ผู้นำประเทศจะเพิกเฉยไม่ได้ อาจกล่าวได้ว่า หากมนุษย์อยู่ในกรอบของศีลและกรอบของกฎหมาย ไม่กระทำความผิดกฎหมายบ้านเมือง ก็จะเป็นการฝึกตนควบคุมตนให้มีความประพฤติที่ดี รวมทั้งการจัดระเบียบความเป็นอยู่ของตน และกิจการของหมู่ชนให้เรียบร้อยดีงาม

ดังนั้น กฎหมายและวินัยมีความสำคัญต่อการจัดระเบียบสังคม ไม่ว่าจะเป็นสังคมของคฤหัสถ์หรือสังคมสงฆ์ โดยเฉพาะสังคมสงฆ์นั้น ถือว่าเป็นสังคมตัวอย่างที่น่าเอาหลักของวินัยมาใช้ได้อย่างได้ผล ทำให้มองเห็นว่า กฎระเบียบ กติกา เป็นเครื่องมือสนับสนุนการดำเนินไปสู่จุดมุ่งหมายสูงสุดสำหรับชีวิตได้ วินัย จะแยกสังคมออกเป็น 2 แบบ คือ สังคมอนาคารยวินัย และสังคมอาคารยวินัย สำหรับอนาคารยวินัย คือ วินัยของนักบวช มุ่งไปที่ตัวสิกขาบท ทั้งที่อยู่ในพระปาติโมกข์ และที่ไม่ได้อยู่ในพระปาติโมกข์ ส่วนอาคารยวินัย คือ วินัยของผู้ครองเรือนเป็นโครงสร้างของสังคมคฤหัสถ์ซึ่งไม่เข้มงวดเหมือนกับสังคมสงฆ์แต่ก็มีสิ่งที่เป็นแกนหลักอย่าง เช่น อาจยัตเอาศีล 5 หลักกุกุศลกรรมบถ 10 เป็นแกนหลักก็ได้ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติหลักธรรมคำสอนที่ได้สะท้อนถึงระเบียบข้อบังคับที่ไม่ควรประพฤติ ไว้ให้แก่พุทธบริษัทของพระองค์ อันเป็นเกณฑ์ในการปฏิบัติที่เหมาะสมตามสมควรแก่ภาวะของบุคคลอีกด้วย (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2538)

ความมีวินัยแม้ไม่ใช่หลักธรรมที่ถือว่าสูงสุดในพระพุทธศาสนาแต่ก็ได้รับการยกย่องว่าเป็นหลักธรรมอันเป็นมงคลสูงสุดอย่างหนึ่ง ดังพระพุทธพจน์ว่า “วินโย จ สุสิกฺขิตฺโต เอตมมฺงคฺลมุตฺตมํ” แปลความว่า วินัยที่ศึกษาดีแล้วนี้เป็นมงคลอันสูงสุด เพื่อให้พุทธบริษัททั้งหลายได้มีวินัยมีระเบียบกฎเกณฑ์ สำหรับควบคุมความประพฤติทางกายวาจาให้เรียบร้อยดีงามของหมู่คณะในการอยู่ร่วมกัน วินัยจึงช่วยให้คนห่างจากความชั่วร้ายทั้งหลาย แต่ถ้าขาดระเบียบวินัย ต่างคนต่างทำตามใจตน ก็จะทำให้ไม่มีความสุข การงานก็จะเสียผล เป็นเหตุให้เกิดความ

เสื่อมศรัทธามากขึ้น เพราะสภาพความประพฤติผิดพระธรรมวินัยของพระสงฆ์นั้น เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความเสื่อมใสศรัทธาของพุทธศาสนิกชน (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2538) จากที่กล่าวข้างต้น บทความนี้จึงมุ่งศึกษาประโยชน์ของความมีวินัยในมงคลสูตร โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

ความเป็นมมงคลสูตรในพระพุทธศาสนา

ในประเทศอินเดีย ซึ่งในสมัยพุทธกาลเรียกว่า “ชมพูทวีป” ประชาชนเป็นจำนวนมากต่างพากันชุมนุมในสถานที่ต่างๆ เช่น สถานที่ใกล้ประตูเมืองบ้าง สถานที่ราชการบ้าง มีการมอบทรัพย์สินเงินทองเพื่อจ้างให้คนเล่าเรื่องต่างๆ มีเรื่องนางสีดา เป็นต้น ซึ่งเรื่องเล่าบางเรื่องต้องใช้เวลาประมาณ 4 เดือน ถึงจะจบ วันหนึ่งขณะที่การชุมนุมกำลังมีการอภิปรายเป็นไปอย่างครึกครื้นนั้น ไม่มีใครคาดคิดได้มีผู้เสนอคำถามขึ้นมากลางที่ประชุมอภิปรายนั้นว่า “อะไรหนอ? เป็นมงคล อารมณ์ที่ทราบแล้วหรือ? เป็นมงคล ใครรู้จักมงคล?” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554)

ในลำดับนั้นมีนักอภิปรายผู้หนึ่งนามว่า ทิฐุมังคลิกะ เสนอความคิดเห็นในที่ชุมนุมนั้นว่า “รูปที่ตาเห็นนี้แหละเป็นมงคล เมื่อเราตื่นแต่เช้าตรู่ได้เห็นนกบินเป็นฝูงๆ พระอาทิตย์ขึ้น ต้นไม้เขียวๆ เด็กเล็กๆ น่ารัก สิ่งที่เราเห็นนี้แหละเป็นมงคล” พอนายทิฐุมังคลิกะกล่าวจบลง นักอภิปรายอีกท่านหนึ่งนามว่า สุตมังคลิกะ พอได้ฟังดังนั้นก็กล่าวตอบทันทีว่า “ข้าก่อน ท่านทั้งหลาย อย่าเพิ่งเชื่อที่นายทิฐุมังคลิกะกล่าวนั้นเป็นไปไม่ได้ ถ้าสิ่งที่ตาเห็นเป็นมงคลแล้ว เวลาเรามองเห็นอุจจาระปัสสาวะ คนเป็นโรค สิ่งเหล่านี้ก็ต้องเป็นมงคลด้วยซิ มันจะเป็นไปได้อย่างไร (พระมหาสมชาย ฐานวุฑฺโฒ, 2557)

เพราะฉะนั้น รูปที่เห็นแล้ว จึงไม่เป็นมงคล เสียงที่ฟังแล้วต่างหากเป็นมงคล เสียงที่สมมติว่าเป็นมงคลยิ่งชื่อว่า เสียงที่ฟังแล้ว คือ คนบางคนในโลกนี้ ลูกขึ้นแต่เช้าตรู่ ได้ยินว่า ”เจริญแล้ว” บ้างว่า ”กำลังเจริญ” บ้างว่า ”เต็มแล้ว” บ้างว่า ”ขาว” บ้างว่า ”ใจดี” บ้างว่า ”สิริ” บ้างว่า ”สิริเจริญ” บ้าง เรียกว่าเสียงที่ฟังแล้วนั้นแหละเป็นมงคล” เมื่อนายสุตมังคลิกะอภิปรายจบลงเท่านั้น ชายผู้หนึ่งนามว่า มุตมังคลิกะ ได้อภิปรายแย้งทันทีว่าเป็นไปไม่ได้หรอก ถ้าเสียงที่หูได้ยินเป็นมงคล อย่างนั้นเวลาที่เราได้ยินเสียงคนด่ากัน คนชู้ตะคอก คนพูดโกหก เสียงเหล่านี้ก็เป็นมงคลด้วยหรือ เพราะฉะนั้น เสียงที่ฟังแล้วจึงไม่เป็นมงคล อารมณ์ที่ทราบแล้วต่างหากเป็นมงคล กลิ่นรสโณภูมิจะที่สมมติว่า เป็นมงคลยิ่ง ชื่อว่าอารมณ์ที่ทราบแล้ว คือ คนบางคนในโลกนี้ ลูกขึ้น แต่เช้าตรู่ ดมกลิ่นดอกไม้มีกลิ่นดอกปทุม เป็นต้นหรือเคี้ยวไม้เพื่อชำระฟันอันขาว หรือจับต้องปฐมพีที่จับต้องข้าวกล้าอันเขียวสด ดอกไม้หรือผลไม้หรือนุ่งผ้าขาว หรือโพกผ้าโพกขาว หรือดมกลิ่น ลี้มรส ถูกต้องโณภูมิจะเช่นนั้นอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งสมมติว่าเป็นมงคลยิ่งนี้ เรียกว่า อารมณ์ที่ทราบแล้วเป็นมงคล

ในบรรดาผู้เสนอแนวคิดทั้ง 3 คนนี้ ต่างก็ไม่มีใครสามารถที่จะทำให้อีกสองฝ่ายยินยอมได้บรรดาหาชนทั้งหลาย พวกใดที่ยอมรับคำของทิฐุมังคลิกะ พวกนั้นก็ถือว่ารูปที่เห็นแล้วเท่านั้นเป็นมงคล พวกใดที่ยอมรับคำของสุตมังคลิกะ พวกนั้นก็ถือว่าเสียงที่ได้ยินเท่านั้นเป็นมงคล และพวกใดที่ยอมรับคำของมุตมังคลิกะ พวกนั้นก็ถือว่าสิ่งที่ทราบเท่านั้นเป็นมงคล ข้อวิพากษ์วิจารณ์ในเรื่องมงคลได้แผ่ขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวางทั่วแคว้น ในบ้านในสภา ในสโมสร ในหมู่คนเดินทาง

ปัญหาเรื่องมงคลได้ถูกนำขึ้นมาถกเถียงกันอยู่ทั่วไป ไม่เฉพาะมนุษย์แม้พวกเทวดาได้ยินมนุษย์ถกเถียงกันก็นำเรื่องมงคลมาถกเถียงกันบ้าง ตั้งแต่เทวดารักษามนุษย์ ภูมมเทวดา อากาศเทวดาตลอดจนเทวดาบนสวรรค์ทั้ง 6 ชั้น จนถึงพรหมโลก ต่างก็นำเรื่องมงคลมาถกเถียงกัน ปัญหามงคลนี้ได้กลายเป็นมงคลโกลาหล รำลือกันกระฉ่อนไปหมด ทั่วทั้งมนุษย์โลก เทวโลก พรหมโลก แต่ก็ไม่มีใครชี้ขาดได้ว่าอะไรเป็นมงคลของชีวิต 12 ปีผ่านไปด้วยความซุมนุ่นวุ่นวาย ครั้นแล้วได้มีผู้นำปัญหาเรื่องนี้เข้าไปทูลถามพระพุทธเจ้า ซึ่งขณะนั้นกำลังประทับอยู่ที่เขตวันมหาวิหาร พระพุทธองค์จึงทรงแสดงหลักมงคลทางพระพุทธศาสนาให้พระสงฆ์และประชาชนฟัง เมื่อพระ

พุทธองค์ทรงเทศนามงคลเสร็จ ปัญหาเรื่องมงคลซึ่งก่อความยุ่งยากสับสนแก่มหาชนอยู่ถึง 12 ปีแล้วนั้น ก็เป็นอันสิ้นสุดยุติลงโดยเด็ดขาด (เป็น มุทกัณฑ์, 2555)

1. ความเป็นมาของวินัยในมงคลสูตร

ความเป็นมาของความมีวินัยที่ปรากฏในมงคลสูตร การมีวินัย (วินโย จ สุลิกขิตโต) ถือว่าเป็นอุดมมงคลข้อหนึ่งในบรรดามงคล 38 ประการ 25 ในพระพุทธศาสนา มงคล จึงเป็นหลักการ วิธีการ และหนทางแห่งความเจริญก้าวหน้าของชีวิต พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ในมงคลสูตร แห่งขุททกนิกาย ธรรมบท ซึ่งเป็นพระสูตรที่พระพุทธเจ้า ทรงแสดงหลักธรรม เพื่อเป็นแนวปฏิบัติให้บุคคล รอดพ้นจากความทุกข์ยาก รอดพ้นจากความชั่วร้ายต่างๆ และประสบความสุข ตั้งแต่ชั้นโลกียะ จนถึงชั้นโลกุตระ ซึ่งถือได้ว่าเป็นคู่มือสำหรับใช้ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม จากความไม่ดีงาม ไปสู่ความดีงาม ได้อย่างสิ้นเชิงเพื่อความเจริญสติปัญญา และหลักการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม ซึ่งได้ทรงแสดงมงคลสูตรนี้แก่พระอานนท์อีกครั้งหนึ่งซึ่งพระอานนท์ก็ได้จดจำไว้ แล้วได้มาท่องให้ฟังในที่ ประชุมสงฆ์ในการทำสังคายนาครั้งที่หนึ่ง เมื่อพระพุทธเจ้านิพพานแล้ว 3 เดือน เมื่อพระพุทธศาสนาล่วงมาได้ประมาณ 452 ปี ได้มีการบันทึกพระไตรปิฎกลงในใบลาน ที่อาโลกวิหาร อันเป็นสังคายนาครั้งที่ 5 ในประเทศศรีลังกา ซึ่งในพระสูตรนี้ เราก็ค้นศึกษากันสืบมาว่า พระพุทธเจ้าตรัสมงคลไว้ถึง 38 ประการ ไว้ดังต่อไปนี้ คือ

1) อเสวนา จ พาลานํ	การไม่คบคนพาล
2) ปณฺธิทานญจ เสวนา	การคบบัณฑิต
3) ปุชา จ ปุชฺณียานํ	การบูชาบุคคลที่ควรบูชา
4) ปฏฺฐิรูปเทสวาโส จ	การอยู่ในปฏิรูปประเทศ
5) ปุพฺเพ จ กตปุญฺญตา	การได้สั่งสมบุญมาก่อน
6) อตตสมมาปณฺธิ จ	การตั้งตัวถูกทาง
7) พาหุสจฺจญจ	ความคงแก่เรียน
8) ลีปฺปญจ	การมีศิลปะ
9) วินโย จ สุลิกขิตโต	การมีวินัยดี
10) สุภาสิตา จ ยา วาจา	การพูดวาจาสุภาพ
11) มาตาปิตุอุปฏฺฐานํ	การบำรุงมารดาบิดา
12) ปุตฺตสงคฺโห	การเลี้ยงดูบุตร
13) ทารสงคฺโห	การเลี้ยงดูภรรยา
14) อนากุลา จ กมฺมฺนตา	การทำงานไม่คั่งค้าง
15) ทานญจ	การบำเพ็ญทาน
16) ฌมฺมจริยา จ	การประพฤติธรรม
17) ญฺาตกานญจ สงคฺโห	การสงเคราะห์ญาติ
18) อนวชฺชานิ กมฺมานิ	การทำงานไม่มีโทษ
19) อารตี วิรตี ปาปา	การงดเว้นการทำบาป
20) มชฺชปาณา จ สญฺญโม	การเว้นดื่มน้ำเมา
21) อปฺปมาโท จ ฌมฺเมสุ	ความไม่ประมาท
22) คารโว จ	การมีสัมมาคารวะ
23) นิวาโต จ	การถ่อมตัว
24) สนฺตญฺฐี จ	ความสันโดษ
25) กตญฺญตา	ความกตัญญู

26) กาเลน ฌมมสุวานี	การฟังธรรมตามกาล
27) ขนดี จ	ความอดทน
28) โสวจสุस्ता	การเป็นคนว่าง่าย
29) สมานนจ ทสสนั	การได้เห็นสมณะ
30) กาเลน ฌมมสากจฉา	การสนทนาธรรมตามกาล
31) ตโป จ	การบำเพ็ญตบะ
32) พรหมจริยจ	การประพฤติพรหมจรรย์
33) อริยสัจจาน ทสสนั	การเห็นอริยสัจ
34) นิพพานสัจฉิกิริยา จ	การบรรลุพระนิพพาน
35) ฌมมสุส โลกธมเมหิ	จิตไม่หวั่นไหวด้วยโลกธรรม
36) อโสภั	จิตไม่เศร้าโศก
37) วิรชั	จิตไม่กำหนัด
38) เขมั	จิตหลุดพ้น (เกษม)

ธรรมะในมงคลสูตรทั้ง 38 ประการดังกล่าวนี้ เป็นขบวนการช่วยให้บุคคลสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจากไม่ดีไปสู่พฤติกรรมที่ดีได้แน่นอน เพราะเป็นหลักคำสอนที่สอนให้บุคคลปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ตั้งแต่ระดับขั้นต่ำ จนถึงขั้นสูงสุด บรรลุถึงโลกุตตรธรรม หหมดทุกข์โดยสิ้นเชิง จึงนับได้ว่า เป็นหลักธรรมสำหรับกลับตนของบุคคลที่ประพฤติดีผลพลาดได้อย่างยอดเยี่ยม และไม่ต้องกลับมารับความทุกข์ความทรมานอีกต่อไปดังที่กล่าวมาแล้วว่า มงคล คือ หนทางแห่งความเจริญความก้าวหน้าของชีวิตด้วยเหตุนี้เองพระพุทธเจ้า ผู้ทรงรู้ เห็นสิ่งทั้งปวงตามความเป็นจริงจากการตรัสรู้ของพระองค์ จึงได้ตรัสมงคล 38 ประการ ในพระพุทธศาสนาอันเปรียบเสมือนบันไดที่ขีงขึ้นไปสู่ความก้าวหน้าของชีวิตตามลำดับถึง 38 ขั้น

2. วินัย

จึงเป็นข้อหนึ่งในมงคล 38 ประการ ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงวินัย หรือ วินัยมี 2 อย่าง คือ อนาคตวินัย วินัยของบรรพชิตหรือวินัยผู้ที่ไม่ได้อยู่ครองเรือนบัญญัติปาริสุทธิศีล 4 เป็นเครื่องกำกับ โดยประการที่ตนดำรงอยู่ในเพศบรรพชิตศึกษาอยู่บรรลุความเป็นพระอรหันต์ ชื่อว่าศึกษาดีแล้ว เพราะมงคลเป็นเหตุให้บรรลุโลกิยสุข และโลกุตตรสุข และ อนาคตวินัย วินัยของผู้ครองเรือน บัญญัติวินัยข้อนี้ให้มีความสำคัญด้วยการกำหนดคุณแห่งความประพฤดี เพราะนำมาซึ่งประโยชน์เกื้อกูล และความสุขในโลกทั้งสอง

ความสำคัญของมงคลสูตร

สังคมมนุษย์ มีสิ่งทีเหมือนกันอยู่อย่างหนึ่งก็คือ ทุกคนต้องการความสุขความเจริญก้าวหน้า ไม่ต้องการความทุกข์ ความเสื่อม ไม่ว่าจะเป็นคนในสังคมใด ชาติใด ภาษาใดหรือวัยใด ก็ล้วนแต่รักสุขเกลียดทุกข์ด้วยกันทั้งสิ้น จึงได้พยายามแสวงหาสิ่งที่ตนต้องการ และหลีกเลี่ยงพ้นจาก สิ่งที่ตนไม่ประสงค์ โดยได้ดำเนินการทุกวิถีทางเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของตนๆ ไปจนตลอดชีวิต แต่ว่าบางคนก็ประสบความสำเร็จตามที่ตนต้องการ บางคนประสบความสำเร็จเป็นส่วนใหญ่ ล้มเหลวเป็น ส่วนน้อย บางคนก็ประสบความสำเร็จเพียงบางส่วนเท่านั้น ส่วนใหญ่ล้มเหลว และบางคนล้มเหลวโดยประการทั้งปวง ไม่ประสบความสำเร็จตามที่ตนมุ่งหวังในชีวิตเลย ทั้งนี้ ก็เพราะว่าเป้าหมายและการกระทำของแต่ละคนไม่เหมือนกัน

ด้วยเหตุนี้เอง มนุษย์ในทุกสังคมตั้งแต่สมัยโบราณมาจนถึงปัจจุบัน จึงพยายามแสวงหาทางแห่งความก้าวหน้าของชีวิตด้วยวิธีการต่างๆ ตามที่ตนเห็นว่าถูกต้อง บางคนก็แสวงหาได้อย่างถูกต้อง แต่บางคนก็ไม้อาจจะพบได้ แล้วก็เกิดการถกเถียงนำมาสนทนากันหรืออภิปรายกันขึ้นว่า “อะไรคือมงคล” การถกเถียงกันว่าอะไรคือ มงคลนั้น มีการถกเถียงกันมาก่อนที่พระพุทธเจ้าจะตรัสเรื่องมงคลในพระพุทธศาสนา กล่าวกันตาม

ประวัติศาสตร์ว่า ก่อนที่, พระพุทธเจ้าจะทรงแสดงเรื่องมงคลนั้นในประเทศอินเดีย ซึ่งในสมัยพุทธกาลเรียกว่า “ชมพูทวีป” มนุษย์ได้สนทนากันถึงเรื่องมงคล คือ ความเจริญก้าวหน้า ว่าอะไร คือ มงคล หรือ ความเจริญก้าวหน้า

มนุษย์ในสมัยนั้นแบ่งออกเป็น 3 พวก คือ

พวกที่ 1 เรียกว่า ทิฏฐิมงคลิกะ คือ พวกที่มีความเห็นว่าสิ่งที่เห็นเป็นมงคล

พวกที่ 2 เรียกว่า สุตมมงคลิกะ คือ พวกที่มีความเห็นว่าสิ่งที่ฟังเป็นมงคล

พวกที่ 3 เรียกว่า มุตมมงคลิกะคือ พวกที่มีความเห็นว่าสิ่งที่รับทราบเป็นมงคล

มนุษย์ต่างพากันถกเถียงกันเรื่องมงคล จนเกิดโกลาหลอยู่ถึง 12 ปี ครั้งแรกมนุษย์ถกเถียง กันก่อน เทวดาเมื่อได้ยินมนุษย์ถกเถียงกัน ก็เอาไปถามกันว่าอะไรเป็นมงคล บางองค์ก็บอกว่าสิ่งที่เห็นเป็นมงคลถ้าเห็นสิ่งดีๆ บางองค์ก็บอกว่าไม่ใช่สิ่งที่ได้ยินต่างหากเป็นมงคล บางองค์ก็บอกว่าไม่ใช่สิ่งที่รับรู้ต่างหากเป็นมงคล เทวดาก็ถกเถียงกันอีก เทวดาชั้นต้นๆ ก็เถียงกันไปจนถึงเทวดาชั้นสูง แต่ก็ไม่สามารถตกลงกันได้ จึงเกิดโกลาหลขึ้น ดังนั้นในคืนหนึ่ง มีเทวดาองค์หนึ่งทำพระเชตวันให้สว่างไสว แล้วเข้าไปยืนอยู่เฉพาะพระพักตร์พระพุทธเจ้า เทวดาแล้วกราบทูลพระพุทธเจ้าว่า “เทวดาและมนุษย์เป็นอันมาก ปรรณาคความสวัสดิ์ พากันคิดมงคลทั้งหลาย ขอพระองค์ทรงโปรดแสดงอุดมมงคลเถิด”

เพราะฉะนั้น มงคลสูตรนี้พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่เทวดาแต่ว่ามนุษย์ปฏิบัติมากที่สุดเพราะมนุษย์ได้ถกเถียงกันอยู่ก่อนคิดกันอยู่ก่อนแล้ว พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงมงคลแก่เทวดาองค์นี้ก่อน แล้วได้ทรงแสดงมงคลสูตรนี้แก่พระอานนท์อีกครั้งหนึ่ง ซึ่งพระอานนท์ก็ได้จดจำไว้แล้วได้มาท่องให้ฟังในที่, ประชุมสงฆ์ในการทำสังคายนาครั้งที่ 1 เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว 3 เดือน เมื่อพระพุทธศาสนามาได้ประมาณ 452 ปีได้มีการบันทึกพระไตรปิฎกในไบลาน ณ อาโลกวิหาร อันเป็นการสังคายนาครั้งที่ 5 ในประเทศศรีลังกา ซึ่งในพระสูตรนี้เราได้ศึกษากันสืบมาว่า พระพุทธเจ้าตรัสมงคลไว้ถึง 38 ประการ พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงมงคลสูตรนี้แก่พระอานนท์ ให้พุทธศาสนิกชนได้ฟังนำมาประพฤติปฏิบัติจากบทมงคลสูตร ที่พระพุทธองค์ทรงตรัสตอบมงคลปัญหาที่ว่า อะไรเป็นมงคล ของชีวิต (พระมหาสมชาย ฐานวุฑฺโฒ, 2557 : 5) ซึ่งขณะประทับอยู่ที่เขตวันมหาวิหาร ซึ่งพระพุทธองค์ทรงตอบว่า มี 38 ประการ อันเป็นบันไดแห่งความเจริญ 38 ขั้นพระพุทธองค์ทรงเทศนาเรียงลำดับข้อไว้อย่างมีระเบียบดียิ่ง ประกอบด้วยองค์ธรรมทั้งสิ้น 38 ประการ แบ่งชั้นการปฏิบัติออกเป็น 3 ตอน คือ ตอนที่หนึ่ง เริ่มสร้างชีวิต โดยเริ่มต้นตั้งแต่มงคลข้อที่ 1 ถึงมงคลข้อที่ 18 ตอนที่สอง ปรับปรุงจิตใจให้สูงขึ้น โดยเริ่มต้นตั้งแต่มงคลที่ 19 ถึงมงคลข้อที่ 30 ตอนที่สาม มุ่งปฏิบัติเพื่อความสันตสุข โดยเริ่มตั้งแต่มงคลข้อที่ 13 ถึงมงคลข้อที่ 38 (พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), 2548)

กล่าวได้ว่า มงคลที่พระองค์ทรงแสดงเป็นมงคลสิ่งที่ทุกคนปรารถนา (เทพพร มังธานี, 2555) จะเรียงไปตามลำดับคือ การศึกษาตามลำดับ การปฏิบัติตามลำดับ และการสัมผัสผลตามลำดับ โดยเริ่มต้นจากความเป็นสามัญชนคนธรรมดาผ่านอัตถะ คือ ประโยชน์ที่เขาสัมผัสไปตามลำดับ 3 ชั้น คือ 1) ครองตน ครองคน ครองงาน ครองเรือน ครองสุข ในชาติปัจจุบัน ที่เรียกว่า ประโยชน์ในชาติปัจจุบัน 2) พัฒนาการทางจิตที่มีความสงบ สะอาด ประณีตไปตามลำดับ จนสามารถสัมผัสความสุขใจและเป็นปัจจัยนำไปสู่การกำเนิดในภพชาติที่ประณีต คือ เสวยสุขในสวรรค์ 3) ผลสัมผัสสูงสุดทางจิต คือ การรู้หรือริยสัจ 4 ตามรอยพระบาทของพระพุทธเจ้า เข้าถึงสภาพของบุคคลที่สมบูรณ์พร้อม ด้วยไตรสิกขา หรือความสะอาด ความสงบ ความสว่าง อันเป็นทางแห่งความสุขสวัสดิ์ ที่สมบูรณ์พร้อมจริงๆ (พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตวณฺโณ), 2549) พระพุทธองค์ตรัสข้อปฏิบัติมงคลจากง่ายไปหายาก จากสุขขั้นพื้นฐานไปสู่สุขอันสูงสุดเปรียบเสมือนบันได 38 ขั้น เป็นหลักการพัฒนาชีวิตและเสริมสร้างคุณภาพชีวิตให้สมบูรณ์ที่สุดมงคลสูตรเป็นหลักคำสอนที่ครอบคลุมทั้งหลักปริยัติ และหลักปฏิบัติทั้งหมดในพระพุทธศาสนาอย่างครบถ้วนที่พระพุทธองค์ได้ทรงวางแนวปฏิบัติ เพื่อความก้าวหน้าแห่งชีวิตและจิตใจไว้อย่างเหมาะสมทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ทั้งในระดับของฆราวาสและในระดับของบรรพชิต เรียงลำดับจากง่ายไปหายาก

เปรียบเสมือนการก้าวขึ้นบันไดตั้งแต่ขั้นต้นไปจนถึงขั้นสูงสุด จึงเหมาะแก่คนทุกระดับ ผู้ต้องการฝึกฝนอบรมตน (ประโยชน์ ส่งกลิ่น, 2545) เพื่อให้ผู้ปฏิบัติตามสามารถทำตนให้เป็นที่พึงแก่ตนเอง พร้อมทั้งเป็นดัชนีชี้วัดหรือมาตรฐานของคุณภาพชีวิตให้สูงขึ้นไป เพื่อเสริมสร้างปัจจัยพื้นฐานในสังคม เป็นเครื่องวัดมาตรฐานของศีลธรรม และสันติสุขของบุคคลที่รวมอยู่ในสังคม (บุปผา กาหลง, 2552) และเพิ่มพูนคุณสมบัติของความเป็นคนดีมีคุณธรรม ที่เปี่ยมไปด้วยความสามารถ เป็นคนฉลาดคิด ฉลาดรู้ ฉลาดทำ ฉลาดพูด หรือยังประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นเริ่มจากครอบครัว สังคมใกล้ตัว และกระจายไปสู่สังคมที่กว้างขวางออกไป ได้ด้วย (วศิน อินทสระ, 2557)

กล่าวโดยสรุป “มงคลสูตร” ก็คือหมวดคำสอนที่แสดงกระบวนการของการฝึกฝนอบรมและพัฒนาตนให้สมบูรณ์แบบที่สุด รวมหมวดคำสอนอันเป็นสาระทั้งหมดของพุทธศาสนาไว้ในหมวดเดียวกันได้อย่างครบถ้วน ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ จึงเป็นเหตุสร้างความสำเร็จทางสติปัญญา ส่งเสริมให้มนุษย์สามารถพัฒนาตนไปตามความสามารถของปัญญามนุษย์ให้มีความเจริญก้าวหน้าที่จะเกิดขึ้นแก่คนที่ศึกษา และปฏิบัติไปตามหลักที่ทรงแสดงไว้แล้วเสมอ พร้อมทั้งสนับสนุนความเข้มแข็งทางศีลธรรมของมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันในสังคม เพื่อให้สังคมมีมาตรฐานความมั่นคงแห่งศีลธรรมและสันติสุข

ความมีวินัยในมงคลสูตร

คำว่า “วินัย” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 หมายถึง ระเบียบแบบแผนและข้อบังคับ ข้อปฏิบัติ เช่น วินัยทหาร, ลีลาบทของพระสงฆ์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546)

พระเทพปริยัติโมลี กล่าวว่า วินัย คือ กฎเกณฑ์หรือระเบียบสำหรับฝึกกาย วาจา ใจป้องกันกีดกันมิให้ล่วงละเมิดศีลหรือล่วงละเมิดกุศลธรรมเป็นแบบแผนหรือข้อบังคับที่บัญญัติไว้หรือกำหนดไว้สำหรับกำกับความประพฤติของสมาชิกในหมู่คณะนั้น (พระเทพปริยัติโมลี, 2535)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ ทรงมีพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานกระบี่ และปริญญาบัตรแก่ผู้สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าโรงเรียนนายเรือและโรงเรียนนายเรืออากาศ เมื่อวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2528 ว่าวินัย แท้จริงมีอยู่สองอย่าง อย่างหนึ่งคือวินัยตามที่ทราบกันและถือกัน อันได้แก่ข้อปฏิบัติที่บัญญัติไว้เป็นกฎหมายหรือระเบียบข้อบังคับต่างๆ ให้ถือปฏิบัติ อีกอย่างหนึ่งคือวินัยในตนเอง ที่แต่ละคนจะต้องบัญญัติขึ้นสำหรับควบคุมบังคับให้มีความจริงใจ และให้ประพฤติปฏิบัติตามความจริงใจนั้นอย่างมั่นคงมีลักษณะเป็นสัจจะอธิษฐาน หรือตั้งสัตย์สัญญาให้แก่ตัว วินัยอย่างนี้จัดเป็นตัววินัยแท้ เพราะให้ผลจริงและแน่นอนยิ่งกว่าวินัยที่เป็นบทบัญญัติ ทั้งเป็นปัจจัยสำคัญที่เกื้อกูลให้การถือการใช้วินัยที่เป็นบทบัญญัติ นั้นได้ผลเที่ยงตรง ถูกต้อง สมบูรณ์เต็มเปี่ยมตามเจตนารมณ์สำคัญที่วินัยในตัวเองนี้จะต้องบังเกิดขึ้นจากการที่ได้ ยังคิดแล้ว ได้ใช้สติปัญญาความเฉลียวฉลาด พิจารณาไตร่ตรองอย่างละเอียดรอบคอบแล้วจนเห็นประจักษ์ ในเหตุในผลที่แน่แท้ และเมื่อเป็นวินัยที่กลั่นกรองขึ้นจากสติปัญญาความฉลาดรอบคอบ ก็ย่อมจะทำให้รู้จักผิดชอบชั่วดี ทรงความศักดิ์สิทธิ์ คุ่มครองป้องกันผู้ปฏิบัติให้พ้นจากภัยอันตรายและเหตุแห่งความเสื่อมเสียทั้งปวงได้ ทั้งทางกายทางใจ พาให้เจริญรุ่งเรือง พร้อมด้วยศักดิ์ศรี เกียรติ อำนาจทุกประการ (กรมอนามัย, 2539)

พระเทพเวที กล่าวว่า การอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม คือ ความมีวินัยนั่นเอง ในความมีวินัยนี้จุดสำคัญที่ควรจะเน้นก็คือ การรู้จักจัดระเบียบชีวิตของตนและรู้จักจัดระเบียบความสัมพันธ์กับผู้อื่น หรือการอยู่ร่วมกับผู้อื่น วินัยเป็นสิ่งสำคัญ เพราะเป็นตัวเอื้ออำนวยให้เรามีโอกาส มีเวลาที่จะพัฒนาชีวิตของเราได้ สะดวกขึ้น ถ้าชีวิตไม่เป็นระเบียบสับสน ก็ต้องมัวแต่วุ่นวายติดขัด ไม่ปลอดโปร่ง และไม่รู้จะเอาเวลาที่ไหนมาใช้ประโยชน์ชีวิตที่จัดระเบียบได้ดีแล้วเป็นชีวิตซึ่งพร้อมที่จะรับการพัฒนา โอกาสของมนุษย์ในแต่ละวัน เช่น เวลาและความคล่องตัว เกิดจากการรู้จักจัดระเบียบ ชีวิตของแต่ละคนนั้น ถ้าจัดระเบียบเป็นแล้วก็มีเวลาให้ไปทำโน่นทำนี่ได้ประโยชน์เป็นอันมาก (พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต), 2532)

สรุปได้ว่า วินัย คือเครื่องควบคุมกายและวาจาเพื่อให้บุคคลมี พฤติกรรม หรือแสดงพฤติกรรมต่างๆ อย่างเหมาะสม เป็นระเบียบดีงาม วินัย หมายถึง กฎเกณฑ์ระเบียบแบบแผน ที่กำหนดหรือบัญญัติขึ้นไว้เพื่อควบคุม พฤติกรรมของสมาชิกในสังคมนั้นๆ แบ่งออกเป็น 2 อย่าง คือ 1) วินัยทางโลก หมายถึง กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ ที่บัญญัติขึ้นไว้เพื่อ ควบคุม มิให้บุคคลล่วงละเมิดสิทธิของกันและกัน เป็นต้น 2) วินัยทางธรรม หมายถึง ข้อบัญญัติทางศาสนา ทุกศาสนาย่อมจะมีบทบัญญัติ สำหรับศาสนิกชนของตน กล่าวเฉพาะ พระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงบัญญัติวินัยไว้ 2 ประการ คือ (1) วินัยสำหรับคฤหัสถ์ เรียกว่า “อาศาเรียนวินัย” เป็นวินัยสำหรับผู้ครองเรือน ได้แก่ ศีล 5 ศีล 8 ศีลเหล่านี้ ผู้ประพฤตินั้นสามารถเลือกได้ตามที่ตนสามารถปฏิบัติ ได้สะดวก (2) วินัยสำหรับบรรพชิตหรือนักบวช เรียกว่า “อนาคารียวินัย” ได้แก่ ศีล 10 สามเณร ศีล 227 ของ พระภิกษุ เป็นต้น (

วิเคราะห์ประโยชน์ของควมมีวินัยในมงคลสูตร

ประโยชน์ของวินัย หมายถึง ข้อดีของการปฏิบัติตามหลักธรรมตามที่ปรากฏในมงคลสูตร ในงานวิจัยนี้ เพื่อความเข้าใจอย่างง่ายจะใช้คำศัพท์ที่เรียก อนาคารียวินัย ได้แก่ บรรพชิตหรือนักบวชในพระพุทธศาสนาเถรวาท วินัยของนักบวชหรือบรรพชิต ได้แก่ ศีล 10 ของสามเณร และศีล 227 ของพระภิกษุ ซึ่งเป็นวินัยของผู้ไม่ ครองเรือน เรียกว่า ฝ่ายนักบวช และอาศาเรียนวินัย เรียกว่า ฝ่ายคฤหัสถ์ วินัยประกอบด้วย ศีล 5 ศีล 8 หรือ ศีล อุโบสถ และกุศลกรรมบถ 10 ประการ

ผลจากการศึกษาวิเคราะห์ประโยชน์ของควมมีวินัยในมงคลสูตร มี 3 ด้าน ดังต่อไปนี้

1. ทางด้านจิตใจ

การพัฒนาด้านการฝึกอบรมจิตตนเอง พัฒนาตนเองให้เจริญขึ้นมีคุณธรรมเพื่อให้มีคุณภาพจิตที่ดี มี จิตใจที่มั่นคงไม่ปล่อยให้จิตคิดฟุ้งซ่านไปตามอารมณ์ต่างๆ เมื่อสุขภาพจิตดีจะก่อให้เกิดมีสุขภาพดีไปด้วย วินัย สำหรับคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน ข้อปฏิบัติสำหรับคฤหัสถ์ทุกเพศทุกวัย สิ่งที่ต้องรักษาไว้เป็นแบบอย่าง คือ การรักษาศีล 5 ศีล 8 และประพฤติกุศลกรรมบถ 10 ถ้าหากขาดวินัยในการปฏิบัติเรื่องศีลแล้ว ย่อมนำมาซึ่งการสังหาร ผลาญชีวิต การทำร้ายกัน ลักขโมย แย่งชิง มีคดีฆาตกรรม การทำผิดทางเพศ โจรกรรม การข่มขืน หลอกหลวง สิ่ง เสพติดระบาดแพร่หลายทั่วไป ไม่มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ผู้คนพบเห็นกันแทนที่จะอุ่นใจ กลับวิตก กังวล จิตใจหวาดผวากันไม่เป็นปกติสุข เมื่อสุขภาพจิตของคฤหัสถ์เสื่อมโทรม เป็นการยากที่จะพัฒนาคุณภาพ และสมรรถภาพของจิตใจ เพราะสังคมคฤหัสถ์เช่นนั้นไม่เป็นสภาพแวดล้อมที่เกื้อกูลสำหรับการสร้างสรรค์สิ่งที่ดี งามให้สูงยิ่งขึ้นไป มีแต่ความเดือดร้อนระส่ำระสาย และมีแต่กิจกรรมที่จะบ่อนทำลายให้สังคมเสื่อมโทรมลง

การรักษาศีล การปฏิบัติธรรมของคฤหัสถ์ จะทำให้จิตใจเกิดความร่มเย็นเป็นสุขมีนิสัยโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีเมตตาและกรุณาช่วยเหลือผู้ที่ได้รับความเดือดร้อน รู้จักให้อภัยแก่ผู้อื่น ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อ ตนเองและส่วนรวม ธรรมเหล่านี้ย่อมเป็นหลักในการดำเนินชีวิตที่ดี เกิดความร่มเย็นเป็นสุขให้เกิดแก่จิตใจ ให้มี พลังและความมั่นใจที่จะปฏิบัติภารกิจของตนต่อไปด้วยความไม่ประมาท และจะทำจิตใจให้ผ่องใส อีกทั้งก็จะไม่ กระทบผิดกฎหมายเมือง เพราะการยับยั้งชั่งใจ มีความละเอียดรอบาหรือการกระทำความชั่ว

2. ด้านร่างกาย

วินัยสำหรับผู้ครองเรือน ในที่นี้หมายถึงสิ่งที่บุคคลทั่วไปศึกษาดีแล้วและละเว้นการปฏิบัติใน อกุศลกรรมบถ 10 อันได้แก่ เว้นจากกายทุจริต 3 คือ งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต งดเว้นจากการลักทรัพย์ หรือ ทรัพย์สินของบุคคลอื่น งดเว้นจากการประพฤตินิโคตมในกาม คือ ประพฤติผิดทางกามกับผู้มีเจ้าของแล้ว และงด เว้นจากวจีทุจริต 4 คือ งดเว้นจากการพูดโกหกกล่าวสิ่งที่แตกต่างไปจากความจริง งดเว้นจากการพูดส่อเสียด คือ เว้นการพูดคำพูดที่ทำให้เขาแตกแยกกัน งดเว้นจากการพูดคำหยาบ คำกระด้าง คำก้าวร้าว คำประทุษร้ายต่างๆ เว้นคำพูดเพื่อเจ้อ คือกล่าวคำที่ไร้สาระ จะมีผู้ฟังหรือไม่ก็ตาม และต้องเว้นจากมโนทุจริต 3 อันได้แก่ เว้นจากการ

เพ่งอยากได้ของผู้อื่น ด้วยจิตคิดอยากได้ของผู้อื่นเอามาเป็นของตนเอง เว้นจากการพยายาม คือความรู้สึกคิดที่จะทำให้ความสุขและประโยชน์ของผู้อื่นให้พินาศ เว้นจากมิฉฉาปฏิ อันได้แก่ความเห็นผิดจากความรู้อันเป็นจริง เช่น เห็นว่าทำชั่วแล้ว จะได้รับผลที่ดีตอบแทน เป็นต้น การทำความดีโดยงดเว้นจากอกุศลกรรมบถ 10 ประการย่อมได้รับอานิสงส์ อันได้แก่ แม้ตนเองก็ติเตียนตนไม่ได้ ผู้รู้พิจารณาแล้วย่อมสรรเสริญ มีชื่อเสียงอันงามฟังขจรไปไกล ไม่หลงสติก่อนตาย (มีจิตสงบติดคิดถึงแต่บุญกุศล) หลังจากกายแตกดับไปย่อมถึงสุคติ มงคลของการมีข้อปฏิบัติในวินัย ย่อมเป็นเหตุให้ถึงความสุขความเจริญทั้งในโลกียะ และโลกุตระ อันมีมรรคผลเป็นเบื้องหน้า

3. ทางด้านสังคม

วินัย ได้แก่ อุบายเครื่องรักษาตนและหมู่คณะให้อยู่เป็นปรกติสุขทั่วถึงกัน ไม่มีใครประพฤติอะไรให้เป็นที่น่าเดือดร้อนเสียหายแก่ใคร วินัยจึงเป็นข้อระเบียบและกฎเกณฑ์ข้อบังคับสำหรับควบคุมความประพฤติทางกายของคนในสังคมให้เรียบร้อยดีงาม เป็นแบบแผนอันหนึ่งอันเดียวกัน จะได้อยู่ร่วมกันด้วยความสุขสบาย ไม่กระทบกระทั่งกันและให้ห่างไกลจากความชั่วทั้งหลาย

ดังนั้น ผู้มีวินัยอันตนศึกษาดีแล้ว จึงเป็นผู้รักษาปฏิบัติตามวินัยทั้งทางโลกและทางธรรมอย่างถูกต้อง ไม่บกพร่องตกหล่นและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด การที่จะทำให้สังคมและประเทศชาติ มีความสงบสุข จำเป็นต้องมีการ จัดระเบียบสังคมขึ้น โดยการเอาตัวระเบียบวินัยหรือกฎหมายเป็นเครื่องควบคุมสังคม ประโยชน์ที่มีต่อสังคมส่วนรวมนั้นมีอยู่ 3 ประการ ดังนี้

(1) อัดตลประโยชน์ ประโยชน์ส่วนตน ได้แก่ ผลประโยชน์ส่วนตัวที่ตนเองจะได้รับทั้งปัจจุบันและอนาคตของตนเอง เช่น มีทรัพย์สินสมบัติมาก สามารถแบ่งปันแก่คนอื่นได้

(2) ปรีดถประโยชน์ ประโยชน์ของผู้อื่น ได้แก่ ผลประโยชน์ที่เป็นไปเพื่อคนอื่นในสังคม เช่น การสั่งสอนผู้อื่น (ธรรมทาน) ให้ปฏิบัติธรรมจนเขาเกิดผลที่เป็นประโยชน์สำหรับตนเองได้ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น ทุกคนต้องสามารถทำประโยชน์ของตนให้ได้เสียก่อนจึงจะสามารถช่วยเหลือแนะนำคนอื่นในสังคมได้

(3) อุภยัตถประโยชน์ ประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย ได้แก่ ผลประโยชน์ที่เกื้อกูลทั้งสองฝ่าย กล่าวคือ ทั้งตัวบุคคลเอง คนอื่นและสังคมที่อยู่ร่วมกันจะได้รับประโยชน์ร่วมกันในการประพฤติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทจารีตประเพณี และกฎหมายบ้านเมือง เป็นต้น เช่นข้าราชการปฏิบัติหน้าที่ของตนได้สมบูรณ์และประชาชนก็เต็มใจปฏิบัติตามกฎหมายทั้งทางบ้านเมืองมีความสามัคคีปรองดองกัน เป็นเหตุในสังคมเกิดความสงบร่มเย็นเป็นต้น (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 :30/673/262)

บุคคลผู้เป็นนักปราชญ์ฉลาดรอบรู้ทุกท่าน มีความเห็นสอดคล้องต้องกันว่า เมื่อเกิดมาเป็นคนแล้ว จำเป็นต้องมีวินัยควบคุมไว้ จึงจะอยู่เป็นสุขสมกับที่เกิดเป็นคน บ้านเมืองของผู้คนที่วินัยจึงจะมีลักษณะเป็นบ้านคน เมื่อเป็นดังนี้คนแต่ละชาติแต่ละประเทศ จึงได้บัญญัติวินัยขึ้นไว้ในทุกด้านไม่ว่าจะเป็นการค้าขาย การแต่งงาน การหย่าร้าง จะไปทางน้ำทางบกทางอากาศก็มีวินัยควบคุมไว้ทั้งหมด ขั้นที่สุดแม้จะชกจะต่อยกันก็มีวินัย คือ กติกา หรือจะรบราฆ่าฟันกัน ก็ทำด้วยวินัยที่เรียกว่า ยุทธวินัย อันนี้เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นเด่นชัดว่า วินัยเป็นสิ่งที่คนทั้งโลกรับรองต้องกันจริงๆ

ดังนั้น การสร้างความมีวินัยของสังคม จะทำให้เกิดผล พอสรุป ได้ดังนี้ 1) ทำให้เกิดการอำนวยความสะดวกต่อกัน 2) ทำให้เกิดการเกื้อกูลกันที่ยั่งยืน 3) สร้างความสุขให้ตนเองและผู้อื่นทั้งทางตรงและทางอ้อม 4) ทำให้เกิดความเข้าใจกันในการอยู่ร่วมกันและระลึกถึงกัน 5) ทำให้เกิดความสามัคคีกัน 6) ทำให้เกิดสันติภาพร่วมกัน การสร้างความมีวินัยขึ้นในสังคม ได้ส่งผลให้เกิดสันติสุขในการอยู่ร่วมกันกล่าวคือ เป็นความสัมพันธ์อันดีของบุคคลด้วยคุณธรรม ที่ทำให้เกิดการปฏิบัติต่อกัน ส่งผลไปยังความเป็นอยู่ให้ดียิ่งขึ้น ทำให้บุคคลไม่เห็นแก่ตัวเกิดความยุติธรรมต่อกัน ทำให้เป็นผู้มีใจสูง ทำให้ไว้วางใจ และ เชื่อใจกันได้ ทำให้เกิดสันติและเอื้อเฟื้อกัน ครอบครัวยุติธรรม การครองเรือนเป็นสุขมีความยินดีต่อกัน สร้างความไพบุลย์แก่สังคม อำนวยความสะดวกแก่กัน ทำให้เกิดเกิด ความสามัคคีและสันติภาพร่วมกัน

ดังนั้น ประโยชน์และคุณค่าต่อสังคม การปฏิบัติตนตามหลักวินัยหรือกฎระเบียบของสังคม กฎหมาย บ้านเมือง ย่อมมีความราบเรียบสงบสุข โดยประพฤติดุปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา การรักษาศีล การปฏิบัติธรรม ล้วนเป็นสิ่งก่อสร้างให้สังคมเกิดความร่มเย็นเป็นสุข มีระเบียบ มีนิสัยโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีเมตตาและกรุณาช่วยเหลือผู้ที่ได้รับความเดือดร้อน แม้แต่ศัตรูก็ยังให้ความอุปถัมภ์เลี้ยงดู ใครเดือดร้อนมากก็ให้ความช่วยเหลือมิได้นิ่งดูตาย รู้จักให้อภัยแก่ผู้อื่น

บทสรุป

ความเป็นมาของมงคลสูตรในพระพุทธศาสนา มีปัญหาเรื่องมงคลได้ถูกนำถกเถียงกัน ทั้งทั้งมนุษยโลก เทวโลก พรหมโลก แต่ก็ไม่มีการชี้ขาดได้ว่าอะไรเป็นมงคลของชีวิต ครั้นแล้วได้มีผู้นำปัญหาเรื่องนี้เข้าไปทูลถามพระพุทธเจ้า ซึ่งขณะนั้นกำลังประทับอยู่ที่เขตวันมหาวิหาร พระพุทธองค์ทรงตรัสมงคลคือ เหตุแห่งความเจริญก้าวหน้าของชีวิตที่เป็นข้อปฏิบัติต้องทำต้องปฏิบัติให้ได้จริงเป็นลำดับไปจึงจะเป็นมงคล มี 38 ประการ เช่น การไม่คบคนพาล คบแต่บัณฑิต การให้ทาน การประพฤติธรรม เป็นต้น มงคลสูตรแสดงกระบวนการของการฝึกฝนอบรมและพัฒนาตนให้สมบูรณ์ครบถ้วนทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติส่งเสริมให้มนุษย์สามารถพัฒนาตนเอง จึงเป็นเหตุสร้างความเจริญก้าวหน้าทางสติปัญญาของชีวิตทั้งในระดับโลกียะ และในระดับโลกุตระ จนถึงขั้นสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาที่เรียกว่าพระนิพพาน

ประโยชน์ของควมมีวินัยในมงคลสูตร พบว่า มงคลสูตรในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ปรากฏในพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ 25 พระสูตรต้นตปิฎกเล่มที่ 17 ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ซึ่งในงานวิจัยนี้ศึกษาเฉพาะเรื่องวินัยในมงคลสูตร ข้อ (9) วินัยที่ศึกษามาดี การมีวินัย (วินโย จ สุสิกขิต) ถือว่าเป็นอุดมมงคลข้อหนึ่งในบรรดามงคล 38 ประการ วินัย ได้แก่ อุบายเครื่องรักษาตน และหมู่คณะให้อยู่เป็นปกติสุขทั่วถึงกัน วินัยจึงเป็นข้อระเบียบและกฎเกณฑ์ข้อบังคับ สำหรับควบคุมความประพฤติทางกายของคนในสังคมให้เรียบร้อยดีงาม เป็นแบบแผนอันหนึ่งอันเดียวกัน วินัยมี 2 อย่าง คือ อนาคตวินัย คือ วินัยของผู้ไม่ครองเรือน หรือนักบวช และอนาคตวินัย คือ วินัยของผู้ครองเรือน และผลการศึกษาวิเคราะห์ประโยชน์ของควมมีวินัยในมงคลสูตร แบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ 1. ทางด้านจิตใจ 2. ทางด้านร่างกาย และ 3. ทางด้านสังคม

เอกสารอ้างอิง

- กรมอนามัย. (2539). พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัส. กรุงเทพฯ: ต้นไทย.
- เทพพร มังธานี. (2555). มงคลชีวิต 38 ประการ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง.
- ธรรมนุญ เพ็งทอง. (2563). วิวัฒนาการและโครงสร้างเกี่ยวกับสังคม. สืบค้นจาก <http://e-learning.tapee.ac.th>.
- บุปผา กาหลง. (2552). มงคลสูตรกับการสร้างสิ่งแวดล้อมทางสังคม. (ศิลปศาสตรมหา, มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี).
- ประโยชน์ ส่งกลิ่น. (2545). การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการของการพัฒนาตนตามแนวคำสอนในมงคลสูตร. (ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์).
- ปิ่น มุกข์กันต์. (2535). มงคลชีวิต. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระเทพดิลก (ระแบบ วิฑูญาโณ). (2549). หลักมงคล 38 ประการ ธรรมเพื่อความสวัสดิ์ในที่ทั้งปวง, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.
- พระเทพปริยัติโมลี. (2535). หลักการพัฒนาคน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2532). ศาสนาและเยาวชน. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มาสเตอร์เพรส.

- _____. (2538). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- _____. (2538). วินัยเรื่องใหญ่กว่าที่คิด. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- _____. (2542). พุทธธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2551). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: บริษัท เอส.อาร์. พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.
- พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ). (2548). อุดมมงคลในพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พระภิกษุญาณวชิรญาณ (เผด็จ ทตตชิว). (2544). ขุมทรัพย์จากพระไตรปิฎกคัมภีร์กัฎฐชาติ. ปทุมธานี: ห้างหุ้นส่วนจำกัดอุดมศึกษา
- พระมหาสมชาย ฐานวุฑฺโฒ. (2557). มงคลชีวิต ฉบับ “ทางก้าวหน้า”. กรุงเทพฯ: บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977).
- พระรังสรรค์ คุณสาโร (ตุ้มม่วง). (2549). ศึกษาเปรียบเทียบอาคาริยวินัยกับอนาคาริยวินัยในพระพุทธศาสนาเถรวาท. (ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย).
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2554). มงคลัตถทีปนี ภาษาไทย ภาค 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). พจนานุกรมไทย ฉบับ พ. ศ. 2542. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์ พัชลิเคชั่น.
- วศิน อินทสระ. (2557). มงคล 38 ฉบับสังเขป. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เมตตาพรินต์ติ้ง.
- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2554). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. กรุงเทพฯ: สำนักงานราชบัณฑิตยสภา.
- แสวง อุดมศรี. (2559). การปกครองคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

The Practical Approach to Noble One in The Bhaya Sutta

Phramaha Piratkorn Angsumalee^{1*}

¹Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

*Corresponding author. E-mail: Piratkorn.sea@mcu.ac.th

ABSTRACT

This article aims to study the practice guidelines for attaining ariya as shown in the Bhaya Sutta. The results of the study found that The practical approaches or practices in Buddhism can be divided into two categories: 1) practices for monks by following the noble eightfold paths (aṭṭhaṅgika-magga): right view (sammā-ditṭhi), right thought (sammā-saṅkappa), right speech (sammā-vācā), right livelihood (sammā-ājīva), right effort (sammā-vāyāma), right mindfulness (sammā-sati) and right concentration (sammā-samādhi); these are the practical ways to attain the nobleness and nirvana in Buddhism; 2) practices for laypeople by practicing the five precepts which are beneficial to the practitioners in this and next life in preventing them to take birth in the unwholesome realms and allowing them to take birth in heavens and attain nirvana. The practical approach to be the noble one in the Bhaya Sutta is that humans must observe the five precepts, which are to abstain from slaughtering animals, cutting off all life; to abstain from burglary, to refrain from sexual misconduct, to refrain from telling lies, to refrain from drinking alcohol and intoxicants. This will lead to happiness in both the present and future existences as well as it is a means leading to being the noble one. The five precepts are the way to being the noble one as shown in the Bhaya sutta by stably keeping them along with faith in the Triple Gem and then acting in accordance with the eightfold noble paths and then progresses will lead to the contemplation on the dependent origination (paṭiccasamuppāda) to realize the mind and matter (nāmarūpa) of the nature to attain the nobleness in the level of a stream-enterer (sotāpanna).

Keywords: Guidelines, Virtuousness, Bhaya Sutta

แนวทางการปฏิบัติสู่ความเป็นอริยะที่ปรากฏในภยสูตร

พระมหาภิรัฐกร อัสมาลี^{1*}

¹มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประเทศไทย

*Corresponding author. E-mail: Piratkom.sea@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาแนวทางการปฏิบัติสู่ความเป็นอริยะที่ปรากฏในภยสูตร ผลการศึกษาพบว่า แนวทางการปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนานั้นแบ่งออกเป็น 2 คือ 1) แนวทางการปฏิบัติของบรรพชิต คือ การปฏิบัติตามแนวทางแห่งอริยมรรค 8 ได้แก่ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมากัมมันตะ สัมมาวาจา สัมมาวาจา สัมมาสติ สัมมาสมาธิ ซึ่งถือว่าเป็นแนวทางในการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาที่จะทำให้บรรลุเป็นพระอริยบุคคล และเป็นหนทางสู่พระนิพพาน 2) แนวทางการปฏิบัติของคฤหัสถ์ คือ การปฏิบัติตามหลักของศีล 5 ที่จะส่งผลให้แก่ผู้ที่ปฏิบัติใช้ชีวิตอย่างมีความสุขทั้งในชาติปัจจุบันและอนาคต ตลอดจนทำให้ผู้ปฏิบัติไม่ตกสู่อบายภูมิวิมลวรรคสมบัติ และนิพพานสมบัติเป็นนิตย์ แนวทางการปฏิบัติสู่ความเป็นพระอริยะที่ปรากฏในภยสูตร มนุษย์จะต้องถึงพร้อมด้วยศีล 5 คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิตทั้งปวง เว้นจากการลักทรัพย์ เว้นจากการประพฤติผิดในกาม เว้นจากการพูดเท็จ และเว้นจากการดื่มสุราและของมึนเมา จะนำไปสู่ความสุขทั้งในชาติปัจจุบันและอนาคตและ ตลอดจนเป็นเครื่องนำไปสู่การเป็นพระอริยบุคคลได้ ซึ่งศีล 5 นั้นเป็นแนวทางการปฏิบัติสู่ความเป็นพระอริยะที่ปรากฏในภยสูตร คือ มีการรักษาศีล 5 ที่มั่นคง ตลอดจนถึงพร้อมด้วยศรัทธาต่อพระรัตนตรัย แล้วปฏิบัติตามหลักอริยมรรคมีองค์ 8 เมื่อเจริญอริยมรรคแล้วยกสู่การพิจารณาหลักปฏิจจนสมุปบาท ได้เห็นรูปนามตามความเป็นจริงของธรรมชาติ ซึ่งแนวทางการปฏิบัติในภยสูตรนั้นเป็นแนวที่ผู้ปฏิบัติตามแล้วจะสำเร็จเป็นพระอริยบุคคลขึ้นไฉดาลัย

คำสำคัญ: แนวทางการปฏิบัติ, ความเป็นอริยะ, ภยสูตร

© 2021 BRJ: Bodhisatva Review Journal

บทนำ

ในพระพุทธศาสนาหากแม้เราต้องการปฏิบัติเพื่อการบรรลุเป็นพระอริยบุคคลขึ้นไฉดาลัย หนึ่งนั้นจะต้องผ่านการปฏิบัติที่พระพุทธองค์ทรงชี้แนะเรียกว่ากรรมฐาน มี 2 ประเภท คือ สมถกรรมฐานและการเจริญวิปัสสนา สมถกรรมฐาน (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 10/279/330) เป็นแนวปฏิบัติเพื่อทำให้จิตสงบเป็นสมาธิ ทำให้จิตมีความตั้งมั่นสงบระงับจากสิ่งที่ขัดขวางไม่ให้ก้าวหน้าในคุณธรรม ได้แก่ ความพยาบาท ความฟุ้งซ่าน เป็นต้น เมื่อจิตมีความประณีตสงบระงับจากสิ่งที่ทำให้จิตเศร้าหมอง และขัดขวางต่อ ความก้าวหน้าของการปฏิบัติ ทำให้เอื้อประโยชน์ด้วยการใช้เป็นบาทฐานในการเจริญวิปัสสนา ภาวนาซึ่งเป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อมุ่งให้เกิดปัญญา ทำให้มองเห็นทุกสรรพสิ่งรวมทั้งตัวผู้ปฏิบัติตามความเป็นจริง ทำให้ไม่หลงผิดในเรื่องความคิดและการกระทำ การที่จะบรรลุธรรมได้นั้นผู้ปฏิบัติจะต้องลงมือปฏิบัติอย่างจริงจังมีความเพียรและอดทนต่อการปฏิบัติเป็นอย่างมาก ไม่เพียงแต่ศึกษาทางทฤษฎีอย่างเดียวเท่านั้นมันไม่สามารถจะช่วยให้บรรลุธรรมได้ ในการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่การบรรลุได้นั้นต้องใช้หลักการปฏิบัติกรรมฐานจึงจำเป็นที่จะต้องมีย่อปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรมที่ถูกต้อง

โดยจุดมุ่งหมายแห่งการปฏิบัติที่เป็นอุดมการณ์สูงสุด คือ เป็นภาวะที่ทำลายกิเลส ตัณหาและอวิชชาให้หมดสิ้นไปจากจิตใจที่เรียกสภาวะนั้นว่า “นิพพาน” และเรียกผู้ที่บรรลุธรรมหรือความหลุดพ้นว่า “พระอรหันต์” พระอริยบุคคลที่บรรลุธรรมในระดับพระอรหันต์นั้น ได้แก่ ผู้ปฏิบัติบริบูรณ์ด้วยโพชฌงค์กับทั้งเป็นผู้ที่ไม่ยึดมั่นในอุปาทานขั้น 5 และเป็นผู้ขาดแล้วซึ่งสังโยชน์ 10 เป็นผู้พ้นแล้วจากกามตัณหา ภวตัณหาและวิภวตัณหา กล่าว

โดยย่อพระอรหันต์ คือ ท่านผู้ปราศจากกิเลส และอาสวะโดยสิ้นเชิงเป็นผู้ประกอบด้วยศีล สมาธิ และปัญญาเป็นผู้บริสุทธิ์ด้วยกาย วาจา และใจ องค์ประกอบที่ทำให้บรรลุธรรม ได้แก่ โพชฌงค์ 7 ซึ่งเป็นองค์แห่งการบรรลุโสดาบันจนไปถึงระดับอรหันต์ผล เป็นต้น (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 10/139/85-86)

การบรรลุธรรมถือว่าเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา ผู้บรรลุธรรมถึงความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งหลายทั้งปวง ดับภพ ดับชาติ ดับกิเลส ดับสังสารวัฏหยุดการเวียนว่ายตายเกิด พัฒนาจิตขึ้นเข้าสู่กระแสธรรมรู้แจ้งเห็นจริงด้วยปัญญาประจักษ์ในรูปรูปนามที่ปรากฏ จนคลายอุปาทานจากอารมณ์ทั้งปวงตามลำดับขั้นเข้าถึงโลกุตระธรรม มรรค ผล นิพพาน สำเร็จเป็นพระอรหันต์บุคคลซึ่งหลักธรรมเหล่านั้นถือว่าเป็นหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่พระองค์ได้ตรัสไว้เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติและดำเนินชีวิตสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งในคัมภีร์พระพุทธศาสนานั้นมีแนวทางการปฏิบัติเพื่อการแสวงหาความจริงอันสูงสุดอยู่มากมาย ไม่ว่าจะเป็นวิธีการปฏิบัติกรรมฐานตลอดทั้งแนวทางการดำเนินชีวิตต่างๆ

หลักคำสอนในภยสูตร เป็นอีกพระสูตรที่พระพุทธองค์นั้นได้ตรัสถึงเรื่องการปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงการเป็นพระอรหันต์บุคคล ซึ่งถือว่าเป็นพระสูตรที่มีหลักคำสอนในเรื่องการปฏิบัติที่ชัดเจนในเรื่องการตัดภพ ตัดชาติ ตลอดทั้งหนทางแห่งการหลุดพ้นจากอบายภูมิ ดังนั้นจึงเป็นเหตุให้ผู้เขียนนั้นสนใจที่จะศึกษาแนวทางการปฏิบัติสู่ความเป็นพระอรหันต์ที่ปรากฏในภยสูตร ว่ามีแนวทางและรูปแบบการปฏิบัติอย่างไร ตลอดทั้งปฏิบัติแล้วสามารถที่จะเป็นพระอรหันต์บุคคลได้ในระดับไหนอีกด้วย

แนวทางการปฏิบัติในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

การปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนานั้นผู้วิจัยจะมุ่งศึกษาในเรื่องของกรรมฐาน โดยรายละเอียดมีดังต่อไปนี้ คำว่ากรรมฐาน หรือ กัมมฐาน ประกอบด้วยคำ 2 คำ คือ กัมม+ฐาน ใน คัมภีร์อภิธานวรรณนา ท่านได้แสดงรูปวิเคราะห์ไว้ว่า กัมม มาจาก กรธาตุ กรณ ใช้ในความหมายว่า กระทำ รมม ลงรมมปัจจัย แปลว่า การกระทำ, การงาน, กรรม วิเคราะห์ว่า กรณ กัมม การกระทำชื่อ ว่ากรรม อีกอย่างหนึ่ง กรียเตติ วา กัมม กรรมที่บุคคลกระทำชื่อว่ากรรม (พระมหาสมปอง มุทีโต, 2542)

ในพจนานุกรม บาลี-ไทย ได้ให้ความหมายของคำว่า กรรมฐานไว้ว่า กรรมฐาน หมายถึง กรรมฐาน และกัมมฐานิก หมายถึง ผู้ปฏิบัติกรรมฐาน (จำลอง สารพัตนิก, 2548)

ในพจนานุกรม มคธ-ไทย ได้ให้ความหมายคำว่า กรรมฐานไว้ว่า การตั้งอยู่แห่งการ งาน,ที่แต่งแห่งการงาน, อารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งการงาน, การงานอันเป็นที่ตั้งแห่งการบรรลุคุณวิเศษ, กรรมฐานชื่อของการทำงานทางใจมี 2 อย่างคือ 1) สมถกรรมฐาน 2) วิปัสสนากรรมฐาน (พันตรี ป. หลงสมบุญ, 2540)

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้ให้ความหมายของคำว่า กรรมฐาน หรือภาวนาไว้ว่า การเจริญ, การทำให้เกิดให้มีขึ้น, การฝึกอบรมจิตใจ, มี 2 ประการ คือ 1) สมถภาวนา คือ การฝึกอบรมจิตใจให้เกิดความสงบ, การฝึกสมาธิ 2) วิปัสสนาภาวนา คือ การฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งตามเป็นจริง หรือ การเจริญปัญญา (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2546)

ในพระวินัยปิฎก ภิกขุวิภังค์ ได้ให้ความหมายของคำว่า กรรมฐานไว้ว่า กัมม นาม เทว กัมมานิ หีนญจ อุกกฤษฏญจ กัมม (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 1/190/165) การกระทำ 2 อย่าง คือ การกระทำที่ต่ำ และการกระทำที่สูง ชื่อว่า กรรม ท่านได้อธิบายคำว่า ฐาน ว่า ฐาน มาจาก ฐาธาตุ คตินินิติมหิ ใช้ในความหมายว่า เหตุ, ปัจจัย, หยุด, ยืน, ที่ตั้ง ลง ยุ ปัจจัย วิเคราะห์ว่า ติฐฐติ ผลเมตถาติ ฐาน เหตุอันเป็นที่ตั้งของผลชื่อว่า ฐานะ อาเทศ ยุ เป็น อน ลบ อ ท่านยกตัวอย่างจากคัมภีร์ว่า ตั ฐานนติ ตั การณ คำว่า ตั ฐาน คือ เหตุนั้น (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 2/414)

ในพระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณาสกะ สุกสูตร ได้ให้ความหมายของคำ ว่า กรรมฐานไว้ว่า คำว่า กัมมฐาน มีปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก 2 สูตร หมายถึงฐานะแห่งการ งาน เป็นการทำงานทางกาย ดัง

ถ้อยคำสนทนาระหว่างพระพุทธเจ้ากับสุภมาณพ ซึ่งใช้ถ้อยคำว่า “ฆราวาสกมมฐานํ ปพพชากมมฐานํ” แปลว่า “ฐานะแห่งการงานในการครองเรือนฐานะแห่ง การงานในการบรรพชา” แปลว่า “ฐานะแห่งการงานในการบรรพชาของภิกษุผู้ไม่กระทำศีลให้บริบูรณ์ ประกอบการแสวงหาที่ไม่เหมาะสม” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 13/463/584) จากข้อความนี้แม้แต่พระอรรถกถาจารย์ท่านก็ หมายถึง เพียงการรักษาศีลอันเป็นข้อประพฤติประจำของบรรพชิต การรักษาศีลเป็นการงานทางกายกับวาจาและการแสวงหาปัจจัย 4 คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ เกสัชฌาบริโภค ถ้าแสวงหาในทางไม่เหมาะสมจัดเป็นผู้เสียอาจารย์เป็นการงานทางกายเช่นกัน

ในอรรถกถาสันตปาสาทิกา ได้ให้ความหมายของคำว่า กรรมฐานไว้ว่า เนื่องจากคำ ว่า กมมฐาน เริ่มใช้ในความหมายแห่งการปฏิบัติธรรม อันเป็นข้อปฏิบัติทางจิต มิใช่การทำงานทาง กาย ดังนั้นจึงอธิบายกรรมฐานในลักษณะอธิบายความและอธิบายในเชิงไวยากรณ์ ความหมายแห่ง กรรมฐานมิได้หมายถึงเพียงการปฏิบัติทางจิตอย่างเดียว แต่หมายถึงการกระทำที่เกี่ยวข้องด้วย ดัง ข้อความที่พระอรรถกถาจารย์กล่าวถึงเรื่องที่ภิกษุผู้จะปฏิบัติกรรมฐานได้ดำเนินการตามขั้นตอนต่างๆ พอสรุปความได้ว่า ภิกษุนั้น พึงเข้าไปหาพระอาจารย์ เรียนกรรมฐานมีสนธิ 5 เหล่านี้ คือ (1) อุคคหะ การ เรียน (2) ปริปุจฉา การสอบถาม (3) อุปัฏฐานะ ความปรากฏ (4) อัปปนา ความแน่นแฟ้น (5)ลักษณะ ความกำหนดหมาย (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 1/2/353)

สรุปความว่า คำว่า กรรมฐาน หรือ กัมมัฏฐาน ตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทมีความหมายไปในทิศทางเดียวกัน คือ ที่ตั้งแห่งการงานที่ตั้งแห่งความเพียร การทำงานของจิต เป็นต้น เป็นกิจเบื้องต้นในการทำความดีให้สูงยิ่งขึ้นไปตามหลักสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน

กรรมฐานในชื่ออื่นๆ กล่าวถึงความหมายของกรรมฐานในชื่ออื่นๆ ตามที่ปรากฏในคัมภีร์ พุทธศาสนาเถรวาทเช่นคำว่า ภาวนาสมถะและวิปัสสนา เป็นต้น ผู้วิจัยจะได้นำเสนอดังต่อไปนี้

(1) ในพระวินัยปิฎก ภิกขุวิภังค์ ได้ให้ความหมายของคำว่า กรรมฐาน ในชื่อของภาวนาไว้ ว่า พระพุทธองค์ทรงใช้คำว่า ภาวนา ดังข้อความที่พระองค์ทรงแสดงการเจริญอุสุภะแก่ภิกษุทั้งหลาย ว่า พระผู้มีพระภาคตรัสอุสุภภาวนา ตรีสสรเสริยอุสุภกถา ตรีสพรรณนาการเจริญอุสุภะแก่ภิกษุ ทั้งหลายโดยเอนกปริยาย (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 1/162/93) คำว่า อุสุภภาวนา มาถึงขั้นคัมภีร์อธิบายความท่านใช้คำว่า อุสุภกมมฐาน เช่น คัมภีร์วิสุทฺธิมรรค เป็นต้น

(2) ในพระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสกะได้ให้ความหมายของคำว่า กรรมฐาน ในชื่อของภาวนาไว้ว่า พระพุทธเจ้าทรงใช้คำว่า ภาวนา ซึ่งในสมัยต่อมานิยมใช้คำว่า กมมฐาน พระสารีบุตรธรรมเสนาบดีก็ใช้ในการแนะนำพระราหุลให้เจริญอานาปานสติ ดังข้อความ ว่า พระสารีบุตรกล่าวเตือนท่านพระราหุลว่า “ราหุล เธอจงเจริญอานาปานสติภาวนา ราหุล อานาปานสติภาวนา ที่บุคคลเจริญทำให้มากแล้วย่อมมีผลานิสงส์มาก อานาปานสติภาวนาเป็นชื่อของ กรรมฐาน (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 13/463/584 – 585)

(3) ในพระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค ได้ให้ความหมายของคำว่า กรรมฐานในชื่อของสมถและวิปัสสนาไว้ว่า พระพุทธเจ้าได้ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า “สมถะและ วิปัสสนาเป็นหนทางที่นำผู้ปฏิบัติให้ถึงอสังขตธรรม” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 18/367/319)

สมถะและวิปัสสนาในอรรถกถาพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต พระอรรถกถาจารย์ได้ให้ความหมายของคำว่า กรรมฐานในชื่อของสมถและวิปัสสนาไว้ว่า ถ้อยคำที่หมายถึงกรรมฐานจากการสำรวจพบว่าเป็นถ้อยคำที่ในปัจจุบัน หมายถึง กรรมฐาน หมายถึง การปฏิบัติกรรมฐาน คือคำว่า สมถวิปัสสนา ดังข้อความที่พระพุทธเจ้าตรัสกับวัจฉปริพาชกกว่า “วัจฉะ เธอจงเจริญธรรม 2 อย่าง คือสมถะและวิปัสสนา วัจฉะ ธรรม 2 อย่าง คือ สมถะและวิปัสสนานี้ อันเธอเจริญให้ยิ่งแล้ว ย่อม เป็นไปเพื่อทราบชัดซึ่งธาตุมิใช่น้อย” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 1/108)

สรุปความว่า คำว่า กรรมฐาน ที่ปรากฏในชื่ออื่นๆ ตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เถรวาทมีชื่อต่างๆ กัน คือว่า ภาวนา เช่น อานาปานสติภาวนา สมถะเช่น สมถกรรมฐานและ วิปัสสนา เช่น วิปัสสนากรรมฐาน เอกัคคตา เช่น เอกัคคตาจิต เป็นต้น แต่ก็มี ความหมายไปในทิศทาง เดียวกัน คือ ที่ตั้งแห่งการงาน ที่ตั้งแห่งความเพียร การทำงานของจิต การฝึกจิตเป็นต้น เป็นกิจ เบื้องต้นในการทำความดีให้สูงยิ่งๆ ขึ้นไป

แนวทางการปฏิบัติสู่ความเป็นพระอริยะที่ปรากฏในภยสูตร

1. ความเป็นมาของภยสูตร

ภยสูตรนั้นจัดอยู่ในพระสุตตันตปิฎก อวัคคฺตนิคาย ทสก เอกาทสกนิบาต เล่มที่ 24 ซึ่งจัดอยู่ในหมวดว่าด้วยภยเวร ซึ่งภยสูตรนี้เป็นเรื่องราวครั้งเมื่อท่านอนาถบิณฑิกคหบดีได้ไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ณ วัตเชตะวัน แล้วถวายอภิวัตจากนั้นได้นั่งในที่นั่งอันเป็นสมควร โดยพระพุทธเจ้าได้ตรัสกับอนาถบิณฑิกคหบดีดังนี้ว่า “คหบดี เมื่อใดอริยสาวภรรยาภยเวร 5 ประการได้แล้ว ประกอบด้วยองค์เครื่องบรรลู่โสดา 4 ประการ และเห็นแจ้งแทงตลอดอริยธรรมด้วยปัญญาแล้วเมื่อนั้นอริยสาวภรรยา เมื่อนั้นหวังอยู่พึงพยากรณ์ตนเองว่า เรามีนิรกลันแล้ว มีกำเนิดสัตว์ดิรัจฉานสิ้นแล้ว มีภูมิแห่งปรตสิ้นแล้ว มีอบาย ทุกคติ และวินิบาตสิ้นแล้ว เป็นโสดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 24/92/212)

อริยสาวภรรยาภยเวร 5 ประการ อะไรบ้าง คือ

1. บุคคลผู้ฆ่าสัตว์ เพราะการฆ่าสัตว์เป็นปัจจัย จึงประสพภยเวรที่เป็นไปในปัจจุบันบ้าง ในสัมปรายภพบ้าง เสวยทุกข์โทมนัสทางใจบ้าง บุคคลผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ย่อมไม่ประสพภยเวรที่เป็นไปในปัจจุบัน ที่เป็นไปในสัมปรายภพ ทั้งไม่ต้องเสวยทุกข์โทมนัสทางใจ บุคคลผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์แล้ว ย่อมระงับภยเวรนั้นได้ อย่างนี้

2. บุคคลผู้ลักทรัพย์ เพราะการลักทรัพย์เป็นปัจจัย จึงประสพภยเวรที่เป็นไปในปัจจุบันบ้าง ในสัมปรายภพบ้าง เสวยทุกข์โทมนัสทางใจบ้าง บุคคลผู้เว้นขาดจากการลักทรัพย์ ย่อมไม่ประสพภยเวรที่เป็นไปในปัจจุบัน ที่เป็นไปในสัมปรายภพ ทั้งไม่ต้องเสวยทุกข์โทมนัสทางใจ บุคคลผู้เว้นขาดจากการลักทรัพย์แล้ว ย่อมระงับภยเวรนั้นได้ อย่างนี้

3. บุคคลผู้ประพฤตินอกกาม เพราะการประพฤตินอกกามเป็นปัจจัย จึงประสพภยเวรที่เป็นไปในปัจจุบันบ้าง ในสัมปรายภพบ้าง เสวยทุกข์โทมนัสทางใจบ้าง บุคคลผู้เว้นขาดจากการประพฤตินอกกาม ย่อมไม่ประสพภยเวรที่เป็นไปในปัจจุบัน ที่เป็นไปในสัมปรายภพ ทั้งไม่ต้องเสวยทุกข์โทมนัสทางใจ บุคคลผู้เว้นขาดจากการประพฤตินอกกามแล้ว ย่อมระงับภยเวรนั้นได้ อย่างนี้

4. บุคคลผู้พูดเท็จ เพราะการพูดเท็จเป็นปัจจัย จึงประสพภยเวรที่เป็นไปในปัจจุบันบ้าง ในสัมปรายภพบ้าง เสวยทุกข์โทมนัสทางใจบ้าง บุคคลผู้เว้นขาดจากการพูดเท็จ ย่อมไม่ประสพภยเวรที่เป็นไปในปัจจุบัน ที่เป็นไปในสัมปรายภพ ทั้งไม่ต้องเสวยทุกข์โทมนัสทางใจ บุคคลผู้เว้นขาดจากการพูดเท็จแล้ว ย่อมระงับภยเวรนั้นได้ อย่างนี้

5. บุคคลผู้เสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาทเพราะการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาทเป็นปัจจัย จึงประสพภยเวรที่เป็นไปในปัจจุบันบ้าง ในสัมปรายภพบ้าง ต้องเสวยทุกข์โทมนัสทางใจบ้าง บุคคลผู้เว้นขาดจากการเสพของมีนเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาทแล้ว ย่อมไม่ประสพภยเวรที่เป็นไปในปัจจุบัน ที่เป็นไปในสัมปรายภพ ทั้งไม่ต้องเสวยทุกข์โทมนัสทางใจ บุคคลผู้เว้นขาดจากการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาทแล้ว ย่อมระงับภยเวรนั้นได้ อย่างนี้ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 24/92/213)

2. อริยสาวกประกอบด้วยองค์เครื่องบรรลู่โสดา 4 ประการ อะไรบ้าง

1. ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าว่า “แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาค พระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยมเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค”

2. ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรมว่า “พระธรรมเป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาค ตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเองไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน”

3. ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์ว่า “พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ปฏิบัติ ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูกทาง ปฏิบัติสมควร ได้แก่ อริยบุคคล 4 คู่ คือ 8 บุคคล พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคนี้ เป็นผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวาย ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ทักษิณา ควรแก่การทำอัญชลี เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก”

4. ประกอบด้วยศีลที่พระอริยะใคร่ ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไทท่านผู้รู้สรรเสริญ ไม่ถูกค้นหาและทิวฐิครอบงำ เป็นไปเพื่อสมาธิ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 24/92/214)

อริยสาวกประกอบด้วยองค์เครื่องบรรลู่โสดา 4 ประการ เป็นอย่างนี้แล

3. อริยสาวกนั้นเห็นแจ้งแทงตลอดอริยญาณธรรมด้วยปัญญา เป็นอย่างไร

อริยสาวกนั้นเห็นแจ้งแทงตลอดอริยญาณธรรมด้วยปัญญา คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้พิจารณาเห็นอย่างนี้ว่า “เพราะเหตุนี้ เมื่อสิ่งนี้มีสิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับไปสิ่งนี้จึงดับไป คือ

เพราะอวิชาเป็นปัจจัย	สังขารจึงมี
เพราะสังขารเป็นปัจจัย	วิญญานจึงมี
เพราะวิญญานเป็นปัจจัย	นามรูปจึงมี
เพราะนามรูปเป็นปัจจัย	สฬายตนะจึงมี
เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย	ผัสสะจึงมี
เพราะผัสสะเป็นปัจจัย	เวทนาจึงมี
เพราะเวทนาเป็นปัจจัย	ตัณหาจึงมี
เพราะตัณหาเป็นปัจจัย	อุปาทานจึงมี
เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย	ภพจึงมี
เพราะภพเป็นปัจจัย	ชาติจึงมี
เพราะชาติเป็นปัจจัย	ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาสจึงมี
กองทุกข์ทั้งมวลนี้มีความเกิดขึ้นด้วยอาการอย่างนี้	
เพราะอวิชาดับไปไม่เหลือ	สังขารจึงดับ
เพราะสังขารดับ	วิญญานจึงดับ
เพราะวิญญานดับ	นามรูปจึงดับ
เพราะนามรูปดับ	สฬายตนะจึงดับ
เพราะสฬายตนะดับ	ผัสสะจึงดับ
เพราะผัสสะดับ	เวทนาจึงดับ
เพราะเวทนาดับ	ตัณหาจึงดับ
เพราะตัณหาดับ	อุปาทานจึงดับ

เพราะอุปาทานดับ	ภพจึงดับ
เพราะภพดับ	ชาติจึงดับ
เพราะชาติดับ	ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาสจึงดับ

กองทุกข์ทั้งหมดนี้มีความดับด้วยอาการอย่างนี้ อริยสาวกนั้นเห็นแจ้งแทงตลอดอริยญาณธรรมด้วยปัญญา เป็นอย่างนี้แล เมื่อใด อริยสาวกกระทบภยเวร 5 ประการนี้ ประกอบด้วยองค์เครื่องบรรลู่โสดา 4 ประการนี้ และเห็นแจ้งแทงตลอดอริยญาณธรรมนี้แลด้วยปัญญาแล้ว เมื่อนั้นอริยสาวกนั้น เมื่อหวังอยู่พึงพยากรณ์ตนเองว่า “เรามีนรกสิ้นแล้วมีกำเนิดสัตว์ดิรัจฉานสิ้นแล้ว มีภูมิแห่งเปรตสิ้นแล้ว มีอบาย ทุกคติ และวินิบาตสิ้นแล้ว เป็นโสดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 24/92/215)

4. ศิล 5 กับการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่อง ภัยสุตร ในเบื้องต้นนั้น มีประเด็นที่ได้พูดถึงเรื่องของ ศิล 5 ที่ได้กล่าวไว้ว่า

1. บุคคลผู้ฆ่าสัตว์ เพราะการฆ่าสัตว์เป็นปัจจัย จึงประสพภยเวรที่เป็นไปในปัจจุบันบ้าง ในสัมปรายภพบ้าง เสวยทุกข์โทมนัสทางใจบ้าง บุคคลผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ย่อมไม่ประสพภยเวรที่เป็นไปในปัจจุบันที่เป็นไปในสัมปรายภพ ทั้งไม่ต้องเสวยทุกข์โทมนัสทางใจ บุคคลผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์แล้ว ย่อมระงับภยเวรนั้นได้ อย่างนี้

2. บุคคลผู้ลักทรัพย์ เพราะการลักทรัพย์เป็นปัจจัย จึงประสพภยเวรที่เป็นไปในปัจจุบันบ้าง ในสัมปรายภพบ้าง เสวยทุกข์โทมนัสทางใจบ้าง บุคคลผู้เว้นขาดจากการลักทรัพย์ ย่อมไม่ประสพภยเวรที่เป็นไปในปัจจุบันที่เป็นไปในสัมปรายภพ ทั้งไม่ต้องเสวยทุกข์โทมนัสทางใจ บุคคลผู้เว้นขาดจากการลักทรัพย์แล้ว ย่อมระงับภยเวรนั้นได้ อย่างนี้

3. บุคคลผู้ประพฤตินอกกาม เพราะการประพฤตินอกกามเป็นปัจจัย จึงประสพภยเวรที่เป็นไปในปัจจุบันบ้าง ในสัมปรายภพบ้าง เสวยทุกข์โทมนัสทางใจบ้าง บุคคลผู้เว้นขาดจากการประพฤตินอกกาม ย่อมไม่ประสพภยเวรที่เป็นไปในปัจจุบันที่เป็นไปในสัมปรายภพ ทั้งไม่ต้องเสวยทุกข์โทมนัสทางใจ บุคคลผู้เว้นขาดจากการประพฤตินอกกามแล้ว ย่อมระงับภยเวรนั้นได้ อย่างนี้

4. บุคคลผู้พูดเท็จ เพราะการพูดเท็จเป็นปัจจัย จึงประสพภยเวรที่เป็นไปในปัจจุบันบ้าง ในสัมปรายภพบ้าง เสวยทุกข์โทมนัสทางใจบ้าง บุคคลผู้เว้นขาดจากการพูดเท็จ ย่อมไม่ประสพภยเวรที่เป็นไปในปัจจุบันที่เป็นไปในสัมปรายภพ ทั้งไม่ต้องเสวยทุกข์โทมนัสทางใจ บุคคลผู้เว้นขาดจากการพูดเท็จแล้ว ย่อมระงับภยเวรนั้นได้ อย่างนี้

5. บุคคลผู้เสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาทเพราะการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาทเป็นปัจจัย จึงประสพภยเวรที่เป็นไปในปัจจุบันบ้าง ในสัมปรายภพบ้าง ต้องเสวยทุกข์โทมนัสทางใจบ้าง บุคคลผู้เว้นขาดจากการเสพของมีนเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาทแล้ว ย่อมไม่ประสพภยเวรที่เป็นไปในปัจจุบันที่เป็นไปในสัมปรายภพ ทั้งไม่ต้องเสวยทุกข์โทมนัสทางใจ บุคคลผู้เว้นขาดจากการเสพของมีนเมา คือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาทแล้ว ย่อมระงับภยเวรนั้นได้ อย่างนี้ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 24/92/213)

จากประเด็นดังกล่าวจึงทำให้ผู้วิจัยนั้นสนใจที่จะศึกษาในเรื่อง ศิล 5 กับการเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์ ซึ่งรายละเอียดมีดังต่อไปนี้

การที่เราจะเกิดเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์นั้นสำคัญอย่างยิ่ง คือ เราจะต้องถึงพร้อมด้วยศิลป 5 เป็นหลักในการประพฤติและปฏิบัติไม่ว่าจะในชาตินี้หรือในชาติหน้า ซึ่งจะส่งผลให้แก่ตัวผู้ที่ปฏิบัตินั้นมีความสุข คือ ย่อม

คุ้มครองรักษาบุคคลผู้รักษาศีลไว้ด้วยดีนั้นให้มีความสุข สงบร่มเย็น ให้มีความสุขเจริญรุ่งเรือง ตลอดทั้งทำให้ผู้ที่ประพฤติปฏิบัติไม่ตกสู่อบายภูมิ และเป็นปัจจัยแห่งการเข้าถึงพระนิพพานในอนาคตด้วย ดังพุทธพจน์ที่กล่าวไว้ว่า “คบดีทั้งหลาย ศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล มีอานิสงส์ 5 ประการนี้อานิสงส์ 5 ประการ อะไรบ้าง คือ

1. บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีลในโลกนี้ ย่อมมีโภคทรัพย์เป็นอันมากซึ่งมีความไม่ประมาทเป็นเหตุ นี้เป็นอานิสงส์ประการที่ 1 แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล

2. กิตติศัพท์อันงามของบุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมขจรไปนี้เป็นอานิสงส์ประการที่ 2 แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล

3. บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล จะเข้าไปยังบริษัทใดๆ จะเป็นชาติตติยบริษัทก็ตาม พรหมณบริษัทก็ตาม คหบดีบริษัทก็ตามสมณบริษัทก็ตาม ย่อมแก่กล้ากล้า ไม่ก้อเขินเข้าไป นี้เป็นอานิสงส์ประการที่ 3 แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล

4. บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมไม่หลงลืมสติตาย นี้เป็นอานิสงส์ประการที่ 4 แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล

5. บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล หลังจากตายแล้ว ย่อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ นี้เป็นอานิสงส์ประการที่ 5 แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 22/213/258-259)

จากพุทธพจน์ดังกล่าวนี้เราจะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงอานิสงค์ของการรักษาศีล 5 ได้อย่างชัดเจน คือ ส่งผลดีต่อผู้ที่ประพฤติปฏิบัติทั้งในภพนี้และภพหน้า ซึ่งจะนำไปสู่การเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ซึ่งเราจะเห็นได้ว่ามนุษย์ที่เกิดมาในปัจจุบันนี้มีความแตกต่างกัน บางคนก็มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง บางคนก็เกิดมาแล้วเจ็บป่วยเป็นโรคร้าง บางคนก็มีอายุไม่ยืนบ้าง ซึ่งสาเหตุที่นั่นเกิดจากผลของกรรมที่ตนได้ประพฤติในชาติก่อน คือ การไม่ปฏิบัติตามหลักศีล 5 ดัง กล่าวถึงความสำคัญและผลที่ได้รับของศีล 5 ใน 3 ระดับ ตามแนวทางการสรุปถึงความสำคัญของศีล 5 ของพระภิกษุสงฆ์ที่กล่าวแก่พุทธศาสนิกชนทั้งหลายในประเทศไทย คือ 1) สีเลน สุคติ ยนดี บุคคลย่อมเข้าถึงสุคติได้ ก็เพราะศีล 2) สีเลน โภคสมปทา บุคคลถึงพร้อมด้วยโภคะ ก็เพราะศีล 3) สีเลน นิพพุตติ ยนดี บุคคลเข้าถึงความดับเย็น (นิพพาน) ได้ก็เพราะศีล 4) ตสมา สีสํ วิโสธเย เพราะฉะนั้น บุคคลพึงชำระศีลให้สะอาดบริสุทธิ์ (กระทรวงวัฒนธรรม, 2557)

จากอานิสงส์ทั้ง 3 ระดับนี้ แสดงให้เห็นว่า การรักษาศีลหรือการทำให้ศีลบริสุทธิ์นั้นเป็นปัจจัยแห่งการเข้าถึงสมบัติทั้ง 3 คือ มนุษย์สมบัติ ได้แก่ มีร่างกายสมบูรณ์ไม่พิการ มีรูปร่างสูงต่ำพอสมส่วน มีเขี้ยวไว มีเท้าถูกส่วนเหมาะเจาะ มีท่าทางสง่าราศี มีองค์กายสะอาดปราศจากตำหนิแผลไฟ, มีลักษณะอ่อนละมุนละม่อม, มีความสุขสมบูรณ์, มีลักษณะกล้าหาญ, มีกำลังมาก มีถ้อยคำสละสลวยเพราะพริ้ง, มีบริษัทที่ใครๆ จะทำลายไม่ได้, มีลักษณะไม่สะดุ้งตื่นตื่นตกใจ ไม่มีศัตรูคิดทำร้ายได้ ไม่ตายด้วยความเพียรของคนอื่น มีบริวารอยู่ทุกแห่งหน มีรูปสวยงาม มีทรวดทรงงาม มีความเจ็บไข้อยู่ ไม่มีเรื่องเศร้าใจ เป็นที่รักของชาวโลก ไม่พลัดพรากจากผู้คน และสิ่งที่รักที่ขบใจ มีอายุยืน สวรรค์สมบัติ ได้แก่ ส่งผลให้ผู้ที่ประพฤตินั้นมีภพชาติที่ดีในอนาคตตลอดทั้งไม่ตกสู่อบายภูมิ มี นรก สัตว์เดรัจฉาน เปรต อสุรกาย เป็นต้น และนิพพานสมบัติ ได้แก่ การได้เข้าสู่กระแสแห่งพระนิพพานในเบื้องต้นของปัจเจกบุคคลได้ จะเห็นได้ว่าศีล 5 เป็นหลักประกันแห่งความมั่นคงของชีวิตของบุคคลทั้งในปัจจุบันและอนาคต

นอกจากนี้ในประเด็นศีล 5 กับการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์นั้นยังมี ท่านติชนัท ฮัน ได้กล่าวไว้ว่า ศีล 5 หรือ ข้อฝึกอบรมสติ 5 ประการ เราจะเห็นอย่างชัดเจนว่า ถ้าเราสามารถฝึกตามข้อฝึกอบรมสติและนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เวลาที่เราตื่นรู้ เราจะเริ่มต้นเข้าสู่หนทางแห่งการดำเนินชีวิตที่เป็นปกติสุขมากขึ้น

ข้อที่ 1 คือ วิธีชีวิตที่จะช่วยปกป้องชีวิต สรรพชีวิต ไม่ว่าจะเป็มนุษย์ สรรพสัตว์ พืชพันธุ์ แร่ธาตุ

ข้อที่ 2 เรา พุถึงความรักในอุดมคติ ที่เราจะฝึกเป็นคนใจดีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ไม่ลักขโมย ไม่รุกรานเข้าไปในพื้นที่ของคนอื่น นอกจากนั้น เรายังฝึกที่จะมีความใจดีให้แก่คนอื่น คิดถึงคนอื่น ไม่เห็นแก่ตัว ไม่ลักขโมย ไม่เอาของคนอื่น มาเป็นของเรา ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม เพื่อให้โอกาสคนอื่นได้มีโอกาสมีชีวิตต่อไป

ข้อที่ 3 คือการฝึกตื่นรู้กับความรักด้วยปัญญา เวลาที่เราฝึกเช่นนั้น เราจะช่วยรักษาเยียวาสังคมของเรา ลดทอนความทุกข์จากการประพฤติดีในกามและการล่วงละเมิดทางเพศ

ข้อที่ 4 ก็คือการฟื้นคืนความสัมพันธ์ การฝึกการสื่อสารให้ฟื้นคืนขึ้นมาใหม่ ไม่ว่าจะพบกับคุณพ่อคุณแม่ พี่น้อง หรือคนที่เรารัก บางทีเรามีความทุกข์เมื่ออยู่ร่วมกับคนที่รัก หรือกับคนในครอบครัว และนี่ก็ เป็นอุดมคติอย่างหนึ่งที่เราจะมีชีวิตอย่างไรให้เรามีความสัมพันธ์ ที่ดีกับคนที่เรายู่ด้วย

ศีลข้อที่ 5 คือ วิถีทางการบริโภคที่จะเกื้อหนุนการปฏิบัติความรัก และทำให้สังคมนานาชาติของเรา มีสุขภาวะที่ดี

นอกจากนี้พระพุทเจ้ายังได้ตรัสถึงโทษของการล่วงละเมิดศีล 5 ไว้ในมหาปรินิพพานสูตรไว้ 5 ประการ คือ 1. ย่อมถึงความเสื่อมโทรมทรพย์เป็นอันมาก ซึ่งมีความประมาทเป็นเหตุ 2. กิตติศัพท์อันชั่วของบุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติย่อมกระฉ่อนไป 3. บุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติจะเข้าไปยังบริษัทใดๆ จะเป็นชาติตยบริษัทก็ตาม พราหมณ์ บริษัทก็ตาม คหบดีบริษัทก็ตาม สมณบริษัทก็ตาม ย่อมไม่แก่กล้ากล้า เก้อเขินเข้าไป 4. ย่อมหลงลืมสติตาย 5. หลังจากตายแล้ว ย่อมไปเกิดในอบาย ทูคติ วินิบาต นรก (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 10/149/93-94) จะเห็นได้ว่าการละเมิดศีลนั้น ย่อมส่งผลให้บุคคลผู้ละเมิดได้รับความทุกข์ทั้งในปัจจุบันและอนาคต และแสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนานั้นให้ความสำคัญต่อการละเมิดศีลและโทษของการละเมิด ในระดับของปัจเจกบุคคลเป็นประการสำคัญ

สรุปได้ว่า ศีล 5 นั้นเป็นพื้นฐานแห่งการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์ คือ มนุษย์สมบัติ ได้แก่ การเกิดมาเป็นมนุษย์แล้วมีร่างกายที่แข็งแรงไม่เจ็บป่วยง่าย ตลอดทั้งเป็นที่รักของคนรอบข้าง ส่วน มีเขาวัวองไว มีท่าทางสง่าราศี มีลักษณะอ่อนละมุนละม่อม มีความสุขสมบูรณ์ มีลักษณะกล้าหาญ มีกำลังมาก จะทำลายไม่ได้ มีลักษณะไม่สะดุ้งตื่นตื่นตกใจ ไม่มีศัตรูคิดทำร้ายได้ ไม่ตายด้วยความเพียรของคนอื่น มีบริวารอยู่ทุกแห่งหน มีรูปสวยงาม มีทรวดทรงงาม มีความเจ็บใช้น้อย เป็นที่รักของชาวโลก ไม่พลัดพรากจากผู้คนและสิ่งที่รักที่ชอบใจ มีอายุยืน สวรรค์สมบัติ ได้แก่ ส่งผลให้ผู้ที่ประพฤตินั้นมีภพชาติที่ดีในอนาคตตลอดทั้งไม่ตกสู่อบายภูมิ มี นรก สัตว์เดรัจฉาน เปรต อสุรกาย เป็นต้น และนิพพานสมบัติ ได้แก่ การได้เข้าสู่กระแสแห่งพระนิพพานในเบื้องต้นของปัจเจกบุคคลได้ หากมนุษย์นั้นละเมิดศีลก็จะส่งผลต่อผู้ที่ละเมิดทั้งในชาติปัจจุบันและอนาคต

แนวทางการปฏิบัติสู่ความเป็นพระอริยะที่ปรากฏในภยสูตร

ในการปฏิบัติสู่ความเป็นอริยะบุคคลที่ปรากฏในภยสูตรนั้นได้กล่าวถึงเรื่องการที่บุคคลนั้นจะต้องมี ศีล 5 เป็นที่ตั้งในการประพฤติดีปฏิบัติและถึงพร้อมด้วยศรัทธาที่ตั้งได้กล่าวไว้ในภยสูตรในเบื้องต้นว่าอริยสาวกจะรับภัยเวร 5 ประการ อริยสาวกประกอบด้วยองค์เครื่องบรรลู่โสดา 4 ประการ คือ

1. ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทเจ้าว่า ว่าพระพุทเจ้านั้นมีจริงเชื่อมั่นในการตรัสรู้ของพระพุทเจ้า ความเชื่อนี้จะนำไปสู่การศึกษา และการปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทเจ้าในเรื่องต่างๆที่พระพุทเจ้า สอนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตและการฝึกฝนจิตใจเพื่อให้สุขภาพกายและสุขภาพจิตดีอย่างครบถ้วน

2. ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรมว่า เชื่อมั่นในพระธรรมคำสอนของพระพุทเจ้าว่าเป็นสิ่งที่จะนำไปสู่ความเจริญอกงามในชีวิต

3. ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์ว่า เชื่อมั่นในสาวกของพระพุทเจ้า คือ พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบตลอดทั้งพระอริยสาวกตั้งแต่พระโสดาบันถึงพระอรหันต์

4. ประกอบด้วยศีลที่พระอริยะนั้นมีความตั้งหมั่นน้อยไม่ให้ขาด ไม่ให้ต่างพร้อย เป็นที่น่าเลื่อมใสศรัทธา และไม่ถูกตมทาและทมิฎฐิครอบงำ และเป็นไปเพื่อการเจริญสมาธิ

จากประเด็นในเบื้องต้นนั้นจะเห็นได้ว่าแนวทางการปฏิบัติสู่ความเป็นพระอริยบุคคลนั้น จะต้องระงับภัย 5 ประการ คือ มีศีล 5 ถึงพร้อมและจะต้องประกอบด้วยศรัทธาในพระรัตนตรัยอย่างมั่นคง จึงจะสามารถที่จะบรรลุถึงพระโสดาบันได้ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการปฏิบัติในอริยมรรคมีองค์ 8 ดังนี้

1) เจริญสัมมาทิฎฐิ ความเห็นชอบ หมายถึง ความรู้ในทุกข์ ความรู้ในทุกขสมุทัย ความรู้ ในทุกขนิโรธ ความรู้ในทุกขนิโรคามินีปฏิปทา

2) เจริญสัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ หมายถึง ความดำริในการออกจากกาม ความดำริ ในความไม่พยาบาท ความดำริในการไม่เบียดเบียน

3) เจริญสัมมาวาจา การกล่าวชอบ หมายถึง ความงดเว้นจากการพูดเท็จ ความงดเว้น จากการพูด ส่อเสียด ความงดเว้นจากการพูดคำหยาบ ความงดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ

4) เจริญสัมมากัมมันตะ การงานชอบ หมายถึง ความงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ความงดเว้น จากการลัก ทรัพย์ ความงดเว้นจากการประพฤติดัดในกาม

5) เจริญสัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีพชอบ หมายถึง การละมิจฉาอาชีวะ การเลี้ยงชีพที่อยู่ ด้วยสัมมาอาชีวะ

6) เจริญสัมมาวายามะ ความเพียรชอบ หมายถึง ความเพียรพยายามระคองจิตไว้เพื่อ ป้องกันอกุศล ธรรมไม่ให้เกิดขึ้น เพื่อละบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว เพื่อสร้างกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้ เกิดขึ้น และเพื่อดำรงอยู่ ความ ภัยโยยง ความไพบูลย์แห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว

7) เจริญสัมมาสติ การระลึกชอบ หมายถึง ความพิจารณาเห็นกาย เวทนา จิต และธรรม อยู่เสมอๆ มี ความเพียร สัมผัสัญญะ กาจตอภิชฌาโทมนัสได้

8) เจริญสัมมาสมาธิ ความตั้งมั่นชอบ หมายถึง ความมีจิตใจตั้งมั่น สงัดจากกามและ อกุศลธรรมทั้งหลาย (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 13/247/294)

โดยหลักการปฏิบัติของ อริยมรรคมีองค์ 8 นี้ ถ้าจะแบ่งตามหลักไตรสิกขาสามารถแบ่งได้ ดังนี้

ในชั้นของศีลศีล คือ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และ สัมมาอาชีวะ สัมมาวาจา คำพูดชอบ หมายถึง การ กระทำที่เกิดจากการงดเว้นจากวจีทุจริต 4 อย่าง คือ 1. งดเว้นจากการพูดปด 2. งดเว้นจากการพูดส่อเสียด 3. งด เว้นจากการพูดคำหยาบ 4. งดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ

สัมมากัมมันตะ การงานชอบ หมายถึง การกระทำที่เกิดจากการงดเว้นจากกายทุจริต 3 อย่าง คือ 1) งด เว้นจากการฆ่าสัตว์ 2) งดเว้นจากการลักทรัพย์ 3) งดเว้นจากการประพฤติดัดในกาม

สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีพชอบ หมายถึง การทำกิจให้เกิดการงดเว้นจากมิจฉาชีพซึ่งเป็นไปทางกายหรือ วาจาที่ทุจริต ประกอบอาชีพในทางสุจริต

สมาธิ คือ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และ สัมมาสมาธิ

สัมมาวายามะ ความเพียรชอบ หมายถึง วิริยเจตสิกที่เกิดกับกุศลจิตที่เป็นไปพร้อมกับสติปัญฐาน และ วิปัสสนาญาณ เป็นความเพียรที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง

สัมมาสติ การระลึกชอบ หมายถึง สติเจตสิกที่ระลึกที่ลักษณะของนามธรรมหรือรูปธรรม จนปัญญา มี กำลังประจักษ์แจ้งสภาพธรรมไปตามลำดับ และเมื่อมคคจิตเกิดขึ้น สัมมาสติก็ระลึกที่ลักษณะของนิพพาน

สัมมาสมาธิ ความตั้งมั่นชอบ หมายถึง เอกัคคตาเจตสิกที่เกิดกับกุศลจิต ในขณะที่สติปัญฐานและวิปัสสนา ญาณเกิด สัมมาสมาธิทำจิตและเจตสิกอื่นให้ตั้งมั่นในอารมณ์คือนามธรรมหรือรูปธรรมที่กำลังปรากฏ เพื่อที่ ปัญญาจะได้รู้ชัดลักษณะของนามรูปนั้นๆ และเมื่อมคคจิตเกิดขึ้นสัมมาสมาธิก็ทำให้จิต และเจตสิกอื่นตั้งมั่นใน อารมณ์คือนิพพาน

สัมมาทิฏฐิ ความเห็นถูก ความเห็นชอบ ได้แก่ การเห็นชอบด้วยปัญญาที่รู้ตามสภาพธรรมตามความเป็นจริง เช่น ความเห็นถูกเรื่องความมีกรรมเป็นของๆ ตน ความเห็นถูกที่เกิดกับฉานความเห็นถูกที่เกิดกับวิปัสสนา

สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ หมายถึง การพิจารณาที่ลักษณะของนามธรรมหรือรูปธรรมที่กำลังปรากฏ เพื่อสติจะได้ระลึก ปัญญาจะได้ศึกษาในลักษณะของนามรูป สัมมาสังกัปปะมีอาการ 3 อย่าง คือ 1) ดำริในการออกจากกาม 2) ดำริในการไม่พยาบาท 3) ดำริในการไม่เบียดเบียน

ซึ่งจะเห็นได้ว่าการปฏิบัติตามหลักอริยมรรคมีองค์ 8 นั้นมีลำดับขั้นตอนการปฏิบัติอย่างชัดเจน โดยเริ่มจากการมีความถึงพร้อมด้วยศีล ซึ่งมีศีล 5 เป็นที่ตั้งแล้วเจริญซึ่งสมาธิให้มีสติตั้งมั่นในศรัทธาต่อพระรัตนตรัย ซึ่งการเจริญสมาธินั้นจะนำไปสู่ปัญญาที่ใช้ในการพิจารณากิเลสที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมตามความเป็นจริงจนทำให้ผู้ปฏิบัตินั้นสามารถที่จะยกสภาวะจิตของตนให้เข้าสู่การเป็นพระอริยบุคคลได้ในที่สุด

แนวทางการปฏิบัติสู่ความเป็นพระอริยะที่ปรากฏในภยสูตรนั้น จะต้องประกอบด้วยประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรม ความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์ และความตั้งมั่นในศีลของพระอริยะ เป็นไปเพื่อการเจริญสมาธิ เพื่อที่จะนำเข้าสู่ปัญญาในการพิจารณาตามหลักความเป็นจริงตามหลักปฏิจกสมุปบาท ซึ่งแนวทางการปฏิบัติที่ปรากฏในภยสูตรนั้นจะสอดคล้องกับการปฏิบัติตามหลักอริยมรรคมีองค์ 8 คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

บทสรุป

สรุปได้ว่าการที่มนุษย์ถึงพร้อมด้วยศีล 5 คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิตทั้งปวง เว้นจากการลักทรัพย์ เว้นจากการประพฤติผิดในกาม เว้นจากการพูดเท็จ และเว้นจากการดื่มสุราและของมึนเมา จะนำไปสู่ความสุขทั้งในชาติปัจจุบันและอนาคตนั้นจะนำไปสู่ความสุขทั้งในชาติปัจจุบันและในอนาคตที่จะนำไปสู่ภพภูมิที่ดี ตลอดทั้งเป็นเครื่องนำพาไปสู่การเป็นพระอริยบุคคลได้ ซึ่งศีล 5 นั้นมีอานิสงส์ที่เป็นปัจจัยแห่งการเข้าถึงสมบัติทั้ง 3 คือ มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ และนิพพานสมบัติ ซึ่งเป็นแนวทางการปฏิบัติสู่ความเป็นพระอริยะที่ปรากฏในภยสูตร คือ มีการรักษาศีล 5 ที่มั่นคง ตลอดทั้งถึงพร้อมด้วยศรัทธาต่อพระรัตนตรัย แล้วปฏิบัติตามหลักอริยมรรคมีองค์ 8

ในขั้นของศีล คือ สัมมาวาจา สัมมากรรมันตะ และ สัมมาอาชีวะ สัมมาวาจา คำพูดชอบ หมายถึง การกระทำที่เกิดจากการงดเว้นจากวจีทุจริต 4 อย่าง คือ สัมมากรรมันตะ การงานชอบ หมายถึง การกระทำที่เกิดจากการงดเว้นจากกายทุจริต สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีพชอบ หมายถึง การทำกิจให้เกิดการงดเว้นจากมิถฉาชีพซึ่งเป็นไปทางกายหรือวาจาที่ทุจริต ประกอบอาชีพในทางสุจริต ในขั้นของสมาธิ คือ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และ สัมมาสมาธิ สัมมาวายามะ ความเพียรชอบ หมายถึง วิริยเจตสิกที่เกิดกับกุศลจิตที่เป็นไปพร้อมกับสติปัญญาน และ วิปัสสนาญาณ เป็นความเพียรที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง สัมมาสติ การระลึกชอบ หมายถึง สติเจตสิกที่ระลึกที่ลักษณะของนามธรรมหรือรูปธรรม จนปัญญามีกำลังประจักษ์แจ้งสภาพธรรมไปตามลำดับ และเมื่อมคคจิตเกิดขึ้น สัมมาสติก็ระลึกที่ลักษณะของนิพพาน

สัมมาสมาธิ ความตั้งมั่นชอบ หมายถึง เอกัคคตาเจตสิกที่เกิดกับกุศลจิต ในขณะที่สติปัญญานและวิปัสสนาญาณเกิด สัมมาสมาธิทำจิตและเจตสิกอื่นให้ตั้งมั่นในอารมณ์คือนามธรรมหรือรูปธรรมที่กำลังปรากฏ เพื่อที่ปัญญาจะได้รู้ชัดลักษณะของนามรูปนั้นๆ และเมื่อมคคจิตเกิดขึ้นสัมมาสมาธิก็ทำให้จิต และเจตสิกอื่นตั้งมั่นในอารมณ์คือนิพพาน

ในขั้นของปัญญา คือ สัมมาทิฏฐิ ความเห็นถูก ความเห็นชอบ ได้แก่ การเห็นชอบด้วยปัญญาที่รู้ตามสภาพธรรมตามความเป็นจริง เช่น ความเห็นถูกเรื่องความมีกรรมเป็นของๆ ตน ความเห็นถูกที่เกิดกับฉานความเห็นถูกที่เกิดกับวิปัสสนา สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ หมายถึง การพิจารณาที่ลักษณะของนามธรรมหรือรูปธรรมที่กำลังปรากฏ เพื่อสติจะได้ระลึก ปัญญาจะได้ศึกษาในลักษณะของนามรูป สัมมาสังกัปปะ เมื่อเจริญอริ

ยมรรค์แล้วยกสู่การพิจารณาหลักปฏิจจสมุปปาต ได้เห็นรูปนามตามความเป็นจริงของธรรมชาติ ซึ่งแนวทางการปฏิบัติในภยสูตรนั้นเป็นแนวที่ผู้ปฏิบัติตามแล้วจะสำเร็จเป็นพระอริยบุคคลชั้นโสดาบัน

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงวัฒนธรรม. (2557). แนวทางการดำเนินงานโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5: ชาวประชาเป็นสุข. ใน คำริของสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช ฉบับที่ 2 (ฉบับปรับปรุง). กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม.
- จำลอง สารพัดนึก. (2548). พจนานุกรม บาลี-ไทย. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: เรื่องปัญญา.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2546). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสมปอง มุทีโต. (2542). คัมภีร์อภิธานวรรณนา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ธรรมสภา
- พันตรี ป.หลงสมบุญ (ประยุทธ์ หลงสมบุญ). (2540). พจนานุกรม มคธ-ไทย. กรุงเทพฯ: สำนักเรียนวัดปากน้ำจัดพิมพ์.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

An Analysis of Buddhadhammas in **Āyuvadhānakumāra**

Phra Samrong Saññato (Saengthong)^{1*}

¹Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

*Corresponding author. E-mail: Msamrong84@gmail.com

ABSTRACT

This article aims to study an analysis of buddhadhammas in **Āyuvadhānakumāra**. The results of the study found that **Āyuvadhānakumāra** in the Dhammapada Atthakatha is the chant to prolong life of the man, **Āyuvadhānakumāra**, who was predicted by the Brahman to die within seven days, to prolong life of the man, the Buddha and monks were invited to perform chanting or conduct the ceremony. Due to this, this chant has been performed in the meritorious events from the past to the present. The analysis of the Buddhadhammas in **Āyuvadhānakumāra** suggests that it is the Dhamma of respect to the Buddha, Dhamma and Sangha causes the Four Prosperity: life span, appearance, happiness and energy. This leads to the physical and mental development and uphold thought and understanding of Buddhist principles of people in the society. It is seen that the Buddhist principles emphasize on physical and mental development to create a balance of living.

Keywords: Analysis of Dhamma Principles, Buddhadharma, **Āyuvadhānakumāra**

วิเคราะห์หลักพุทธธรรมในเรื่องอายุวัฒนกุมาร

พระสำรอง สดงโต (แสงทอง)^{1*}

¹มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประเทศไทย

*Corresponding author. E-mail: Msamrong84@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมในเรื่องอายุวัฒนกุมาร ผลการศึกษาพบว่า อายุวัฒนกุมารในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท: เป็นบทสวดพระปริตรเพื่อสืบชะตาของอายุวัฒนกุมาร ผู้ที่พรหมณ์บอกว่าจะตายภายใน 7 วัน การที่จะให้อายุวัฒนกุมารมีอายุยืนยาวต้องนิมนต์พระสงฆ์โดยมีพระพุทธรูปเป็นประมุขในการสวดหรือประกอบพิธีกรรม ด้วยเหตุนี้การสวดพระปริตรจึงเกิดขึ้นในการสวดงานมงคลตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พุทธธรรมในเรื่องอายุวัฒนกุมาร: เป็นธรรมแห่งความเคารพอ่อนน้อมต่อพระพุทธรูป พระธรรม และพระสงฆ์ อันเป็นเหตุให้เจริญด้วยธรรม 4 ประการ อายุ วรรณะ สุขะ พละ สามารถส่งผลให้เกิดการพัฒนากาย พัฒนาจิตและยกระดับความคิดและเข้าใจในหลักพระพุทธศาสนานำมาสู่การพัฒนาจิตใจคนในสังคม ซึ่งจะเห็นได้ว่าหลักพุทธธรรมนี้จะเน้นการพัฒนาจิตควบคู่กาย เพื่อสร้างความสมดุลในการดำเนินชีวิต

คำสำคัญ: วิเคราะห์หลักธรรม, พุทธธรรม, อายุวัฒนกุมาร

© 2021 BRJ: Bodhisatva Review Journal

บทนำ

อรรถกถา คือ เครื่องบอกความหมาย ถ้อยคำบอกแจ้งชี้แจงอรรถ คำอธิบายอรรถ คือความหมายของพระบาลี อันได้แก่ พุทธพจน์ รวมทั้งข้อความและเรื่องราวที่เกี่ยวข้องแวดล้อมที่รักษาสืบทอดมาในพระไตรปิฎก คัมภีร์อธิบายความแห่งพระไตรปิฎกภาษาบาลี ในภาษาบาลีเขียนอรรถกถา มีความหมายเท่ากับ อรรถวณณนา หรือ อรรถสัณณนา บางครั้งนิยมเรียก คัมภีร์อรรถกถาบ้าง ปกรณ์อรรถกถาบ้าง อรรถกถาจัดเป็นแหล่งความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่มีความสำคัญรองลงมาจากพระไตรปิฎก และใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงอย่างแพร่หลายในวงการศึกษาศาสนา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2554)

ธรรมบท แปลว่า บทแห่งธรรม, บทธรรม, ข้อธรรม ชื่อภาษาบาลีหมวดหนึ่งจัดเป็นคัมภีร์ที่ 2 ในขุททกนิกาย พระสุตตันตปิฎก มี 423 คาถา เป็นคัมภีร์ที่รวมพุทธภาษิตทั้งหลายซึ่งคัดมาจากคัมภีร์ต่างๆ แล้วนำมาแยกเป็นหมวดหมู่ตามเนื้อหาของภาษิตนั้นๆ ได้รับการยกย่องว่าเป็นวรรณคดีเอกของโลกและเป็นวรรณคดีพระพุทธศาสนาที่มีชื่อเสียงมายาวนาน มีการแปลออกเป็นภาษาต่างๆ หลายภาษา ในประเทศไทยก็ได้รับความนิยมอย่างสูงเช่นกัน พระธรรมบท เป็นคัมภีร์ที่มีเพียงคาถาสั้นๆ เมื่อเวลาผ่านไปทำให้ตีความเข้าใจได้ยาก จึงมีการแต่งอรรถกถาเพื่ออธิบายความในคาถานั้น เรียกว่า อรรถกถาธรรมบท หรือ อัมมปทีฏฐกถา พระธรรมบทจึงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาซึ่งเชื่อกันว่าเป็นพระพุทธรูปที่พระเถระจารย์นำมารวบรวมเรียบเรียงและแต่งอรรถกถาอธิบายเพิ่มเติมจากมุขปาฐะ และจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรสืบทอดแก่พุทธศาสนิกชนจนถึงปัจจุบัน

อรรถกถาธรรมบท คือ หนังสือที่แต่งขึ้นเป็นเรื่องราวเพื่ออธิบายพระธรรมบทที่เป็นคาถาในหมวดต่างๆ โดยเรื่องราวที่อธิบายคาถาพระธรรมบทดังกล่าวมีทั้งเรื่องที่เป็นพระชาติปัจจุบันของพระพุทธเจ้า เรื่องที่เป็นอดีตชาติของพระพุทธเจ้าหรือชาดกและเรื่องของพระสาวก เรื่องทั้งหมดนี้แบ่งออกเป็น 26 วรรค แต่ละวรรคจะมีจำนวนอรรถกถาเพื่ออธิบายและขยายความคาถาพระธรรมบทไม่เท่ากัน วรรคละประมาณ 8 – 14 เรื่อง มีเพียงวรรคเดียวที่มีจำนวนอรรถกถามากต่างกับวรรคอื่นๆ คือ 39 เรื่อง รวมมีอรรถกถาทั้งสิ้น 302 เรื่อง คัมภีร์อรรถ

กถา คือ หนังสือคู่มือการศึกษาพระไตรปิฎกที่โบราณจารย์ตั้งแต่สมัยพุทธกาล เป็นต้นมา ได้รจนาขึ้นเพื่ออธิบายความหมายของคำศัพท์ที่เข้าใจยาก และความหมายของวลีประโยค หรือข้อความที่มีนัยสลับซับซ้อน อาจทำให้เข้าใจผิด และแปลความหมายผิดไปจากพระพุทธรประสงค์ในบริบทนั้น ๆ ได้ (มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552)

อายุวัฒนกุมารคืออรรถกถาธรรมบท ที่ผู้ศึกษาได้หยิบยกขึ้นมาเพื่อวิเคราะห์พุทธธรรมในด้านต่าง ๆ เพื่อหาสาระตล่สำคัญอันนำมาซึ่งการอายุยืน เจริญด้วย อายุ วรรณะ สุขะ พละ อันจะเป็นประโยชน์ให้นำมาปฏิบัติประยุกต์ให้เข้ากับสังคมในปัจจุบัน ผลแห่งกุศลกรรม ที่เป็นเหตุแห่งการสืบทอดอายุให้อายุยืน ผลแห่งการสวดพระปริตร 7 วัน 7 คิน พร้อมถวายทาน ผลแห่งการอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่อยู่เป็นนิจ ซึ่ให้เห็นความเชื่อที่อยู่บนพื้นฐานของเหตุและผลตามหลักพระพุทธรศาสนาในเรื่องการสืบทอดชะตา และการเจริญด้วย ทาน ศีล สมาธิภาวนา อันนำมาซึ่งการเจริญพร้อมด้วยสภาวะสุขแบบองค์รวม 4 ด้าน ได้แก่ การเจริญอายุในอายุวัฒนกุมารด้วยพระปริตร การให้ทาน การรักษาศีล และการเจริญสมาธิภาวนา เพื่อนำประโยชน์มาเผยแผ่ให้เป็นแนวทางการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบเพื่อการการมีอายุยืนที่เต็มไปด้วยความสุขของคนรุ่นหลังสืบไป จากที่กล่าวข้างต้น บทความนี้จึงมุ่งนำเสนอวิเคราะห์หลักพุทธธรรมในเรื่องอายุวัฒนกุมาร รายละเอียดดังต่อไปนี้

อายุวัฒนกุมารในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท

เรื่อง อายุวัฒนกุมาร มีปรากฏในอรรถกถาธรรมบท ยมกวรรค เล่มที่ 17 หน้า 694-698 พระอรรถกถาจารย์ได้เล่าเรื่องของทารกแรกเกิดคนหนึ่งซึ่งชะตาขาด จะต้องตายภายใน 7 วัน ตามคำพยากรณ์ของผู้รู้หลักโหราศาสตร์ แต่สุดท้าย พระพุทธรเจ้าทรงบอกกุศลบายแก่ให้ เด็กจึงรอดตายและยังกลับเป็นผู้มีอายุยืนยาวได้รับการตั้งชื่อให้ว่า อายุวัฒนกุมาร แปลว่า เด็กผู้มีอายุยืน (มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 25/8/180)

ในสมัยพุทธกาลมีเด็กคนหนึ่งจะถูกยักษ์จับกินภายใน 7 วัน พระพุทธรเจ้าจึงทรงแนะนำ ให้ภิกษุสวดพระปริตรตลอดเจ็ดวันเจ็ดคิน และพระองค์ได้เสด็จไปสวดด้วยพระองค์เองในคินที่แปด เด็กนั้นก็สามรถรอดพ้นจากภัยพิบัติของอมนุษย์นั้นได้ มีอายุยืน 120 ปี บิดามารดาจึงตั้งชื่อเด็กว่า อายุวัฒนกุมาร แปลว่า เด็กผู้มีอายุยืน เพราะรอดพ้นจากอันตรายดังกล่าว

ในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบทเรื่องอายุวัฒนกุมาร ได้กล่าวถึงขั้นตอนการจัดทำพิธีต่ออายุไว้ อย่างเรียบง่าย แต่มีพลาณภาพ กล่าวคือพระพุทธรเจ้าทรงแสดงอุบายเพื่อป้องกันความตายอันยังไม่ สมควรแก่บุตรพราหมณ์ โดยการสวดพระปริตรในพิธีกรรมสืบทอดอายุให้อายุวัฒนกุมารนอกจากจะเป็นการสวดมนต์เพื่อรักษาธรรมของพระพุทธรเจ้าแล้ว ยังเป็นการสวดเพื่อป้องกันคุ้มครองรักษาให้รอดพ้นจากความตาย มีอายุยืน 120 ปี และได้บรรลุโสดาปัตติผล เรื่องย่อมีอยู่ว่า มียักษ์ตนหนึ่งชื่อว่า อวรุทธะ ได้ทำการอุปัฏฐากบำรุงเจ้านายยักษ์ถึง 12 ปี ครบกำหนด นายยักษ์พอใจมากจึงให้พร โดยให้ไปจับเด็กที่เกิดใหม่กินได้ แต่ต้องภายใน 7 วัน

และในสมัยนั้น พระพุทธรเจ้าประทับอยู่ที่กุฎิกลางป่า เมืองที่ขลัมพิกะ มีพราหมณ์สองคนชาวเมืองที่ขลัมพิกะ ได้บวชเป็นฤๅษี บำเพ็ญตบะอยู่ 48 ปีรูปหนึ่งได้ลาสิกขา ด้วยการประพฤติธรรมไม่ก้าวหน้า หันไปใช้ชีวิตทางโลกจนกระทั่งได้ภรรยา มีโค 100 ตัว และทุนทรัพย์ 100 กหาปณะ ต่อมา เขามีลูกชาย นักบวชผู้เพื่อนไปต่างถิ่นแล้วกลับมาจึงไปเยี่ยมพร้อมภรรยา ฤๅษีก็ให้พรว่า ขอให้ท่านมีอายุยืนเถิด แต่ขอให้ลูกให้ ฤๅษีกลับไม่พูดอะไร พราหมณ์สงสัย จึงถามท่าน ฤๅษีจึงบอกพราหมณ์ว่า ทารกอายุไม่ยืน ชะตาขาดจะตายภายใน 7 วัน พราหมณ์สองสามีภรรยาตกใจมาก และขอให้เพื่อนทำพิธีแก้เคราะห์ให้เพื่อนฤๅษีบอกว่า ตนเองไม่สามารถทำได้ ขอให้ไปถามพระพุทธรเจ้าเถิด พราหมณ์กลัวตบะเสื่อมจึงไม่ยอมไป แต่ด้วยความรักลูกจึงยอมไป จึงพาภรรยาและลูกน้อยไปหาพระพุทธรเจ้าขณะที่พราหมณ์พร้อมด้วยภรรยาแสดงความเคารพพระพุทธรเจ้าทรงประทานพรขอให้ ท่านอายุยืนแต่ขอให้ทารกน้อยให้ พระพุทธรเจ้ากลับทรงนิ่งเสีย พราหมณ์จึงได้ทูลถามพระพุทธรเจ้า เมื่อได้ทราบคำยืนยันนุดจเหตุการณ์ที่เกิดในสำนักฤๅษีทุกประการว่า เด็กน้อยจะต้องตายในวันที่ 7 จึงกราบทูลถามว่าจะ

พอมิวิธีการทางใดช่วยเหลือได้บ้าง พระพุทธเจ้าตรัสว่ายังมีหนทางช่วยได้อยู่ จึงรับสั่งให้ประกอบพิธีสืบชะตา คือให้พราหมณ์ตั้งมณฑป (ปะรำพิธี) ไว้ตรงหน้าประตูบ้าน วางตั้งไว้ในท่ามกลางปะรำพิธีเพื่อให้ทารกน้อยนอนที่ ตั้งนั้น ปูลาดอาสนะไว้ 8 หรือ 16 ที่ แวดล้อมตั้งที่เด็กจะนอนนั้นนิมนต์พระภิกษุมานั่งล้อมตั้งเพื่อสวดพระปริตร (ปริตร แปลว่า การป้องกัน หรือการขจัดปัดเป่า) ให้ต่อเนื่องตลอด 7 วัน 7 คืน เมื่อพราหมณ์ทำตามที่ได้รับสั่ง ในวันที่ 7 พระพุทธเจ้าเสด็จไปเป็นประธานในพิธี มีเทพผู้มิมีเหศักดิ์คานาภาพมากเข้าเฝ้ามากมาย เทวดาศักดิ์น้อยต้อง ถอยออกไปไกล 12 โยชน์ อวรุทธยักษ์เองมีศักดิ์ต่ำเข้าไปไม่ถึงจึงรอในวงนอก

จนพ้นเวลาตามเงื่อนไขที่นายยักษ์อนุญาตให้จับเด็กกินเป็นอาหารพอวันรุ่งขึ้นพราหมณ์พร้อมภรรยาได้อุ้มทารกเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าและพระพุทธเจ้าตรัสให้พรว่า เด็กจะมีอายุยืนถึง 120 ปี จึงตั้งชื่อว่าอายุวัฒนกุมาร เมื่อโตแล้วไปมากับอุบาสก 500 คน หมูภิกษุได้ยกขึ้นสนทนากันในโรงธรรมว่า อายุวัฒนกุมารต้องตายภายใน 7 วันแต่ยังไปมากับอุบาสก 500 คนอยู่ จึงน่าจะมิเหตุให้สัตว์มีอายุยืน พระพุทธเจ้าเสด็จมาทรงทราบแล้วตรัสว่ามีไข่มิเพียงเหตุให้สัตว์มีอายุยืนเท่านั้น แต่สัตว์ผู้ไหวผู้มิมีคุณทั้งหลายย่อมเจริญด้วยเหตุ 4 ประการ พ้นจากอันตราย มีชีวิตอยู่จนสิ้นอายุขัย แล้วตรัสพระคาถาว่า “อภิวาทนสลิสสุ นิจจํ วุฑฒาปจายโน จตตารโธ ธมมา วุฑฒนติ อายุ วณโณ สุขํ พลนติ” แปลว่า ธรรม 4 ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ย่อมเจริญแก่ผู้กราบไหว้ ผู้อ่อนน้อมต่อ ผู้ใหญ่เป็นนิตย

คติธรรมที่ได้จากเรื่องนี้คือ สิ่งที่จะทำให้มีอายุยืน คือการอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่ และผู้มีพระคุณ ทั้งหลายด้วยความเป็นผู้กราบไหว้เป็นปกติ ผู้นั้นย่อมดำรงอยู่ได้จนตลอดอายุ เป็นที่รักใคร่เอ็นดูของผู้พบเห็น มีผู้เกื้อหนุนค้ำชูให้พ้นภัย ไม่ตายก่อนเวลาอันควร

พิธีกรรมสืบชะตาในเรื่องอายุวัฒนกุมาร

ในอรรถกถาธรรมบทเรื่องอายุวัฒนกุมารได้กล่าวถึงขั้นตอนการจัดทำพิธีต่ออายุไว้อย่างเรียบง่าย แต่มีพละนาภาพ กล่าวคือ พระพุทธเจ้าทรงแสดงอุบายเพื่อป้องกันความตายอันยังไม่สมควรแก่อายุของบุตรพราหมณ์โดยทรงวางอุบายให้พราหมณ์สร้างมณฑปตรงทางเข้าบ้าน ตั้งที่นั่งเล็กๆ ไว้ตรงกลางมณฑป จัดที่นั่ง 8 หรือ 16 ที่ ให้มีที่สำหรับพระภิกษุนั่งรอบมณฑปพิธี ไม่มีการโยงด้ายสายสิญจน์หรือตั้งโต๊ะหมู่บูชาเหมือนในปัจจุบัน เป็นแต่เพียงจัดสถานที่ให้สมควร และมีการกล่าวถึงการสร้างมณฑปหรือพลับพลาพิเศษ ที่มีอาสนะสำหรับพระตั้งอยู่ภายในมณฑป เพื่อสวดมนต์ขณะที่เด็กที่ต้องการความคุ้มครองให้อนตรงกลางมณฑป พระสงฆ์ที่ได้รับนิมนต์ก็สวดมนต์ไปตามลำดับตลอด 7 วัน 7 คืน โดยมีการผลัดเปลี่ยนพระภิกษุผู้เข้าร่วมพิธีสวดอย่างต่อเนื่องไม่ขาดตอน ในคืนที่ 7 พระพุทธองค์ทรงเสด็จเป็นประธานพิธีเป็นที่น่าสังเกตว่าลักษณะการเตรียมพิธีกรรม และการสวดมนต์ในเรื่องอายุวัฒนกุมาร มีความใกล้เคียงกับเรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงแก้ไขทุกข์ภัยในเมืองเวสาลี ดังปรากฏในคัมภีร์ปรมัตถโชติกา ซึ่งเป็นคัมภีร์อรรถกถาพระพทุโฆษาจารย์แต่งไว้ราว พ.ศ. 972-1000 ได้พรรณานาความในพระสูตรของคัมภีร์ขุททกปาฐะ มีตอนที่พรรณนารัตนสูตรที่อธิบายถึงต้นกำเนิดของพิธีสวดมนต์ว่า พระพุทธองค์ทรงบัญชาให้พระอานนท์สวดรัตนสูตรไปตามถนนของเมือง และประพรมน้ำจากบาตรของพระองค์ เพื่อป้องกันเมืองเวสาลีให้พ้นจากทุกข์ภัย โรคระบาด และอำนาจของภูตผีปีศาจ ภูตผีที่ถูกน้ำมนต์ก็กระเจิงหนีไป และภัยก็สงบระงับ จากนั้นประชาชนก็ได้สร้างหอประชุมไว้ในเมือง เติมด้วยน้ำหอม ผูกผ้ามา่านไว้เบื้องบน ประดับตกแต่งอย่างอลังการ และจัดที่ประทับไว้สำหรับพระพุทธเจ้า หลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงประทับนั่งบนอาสนะแล้ว เหล่าภิกษุ ราชวงศ์ และประชาชนทั่วไปก็เลือกนั่งตามสมควร ทำวสั๊กกะเทวราชเสด็จมาถึงที่ประชุม พร้อมด้วยเหล่าเทวดาผู้ติดตามมา พระอานนท์ก็เข้าร่วมการชุมนุมนี้ด้วย พร้อมกับคณะเพื่อนรำพันเมือง

หลังจากปกป้องรักษาเมืองให้ปลอดภัยด้วยการสวดรัตนสูตรแล้ว พระพุทธองค์ทรงแสดงรัตนสูตรแก่ผู้ที่ประชุมทั้งหมด และพระองค์ทรงแสดงสูตรเป็นเวลา 7 วัน ต่อเนื่องกัน พระองค์ทรงอนุญาตให้ทำพิธีสวดมนต์เพื่อป้องกันภัยพิบัติเช่นในอนาคตกาลนี้โดยใช้เครื่องมือประกอบที่ใช้ในพิธีกรรมท้องถิ่น และด้วยเหตุนี้เอง นับได้ว่า

เป็นพิธีกรรมสวดมนต์ครั้งแรก เพราะมีคุณลักษณะทางพิธีกรรมที่สำคัญที่สังเกตได้ในเรื่องนี้คือ น้ำมัน และห้องประชุมอันประดับประดาแล้ว อันมีผ้าม่านผูกไว้และมีการสวดต่อเนื่องกันเป็นเวลา 7 วัน

เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่า พิธีกรรมในสมัยพุทธกาลนั้น เริ่มปรากฏให้เห็นว่ามีการเตรียมสถานที่ให้เหมาะสมคูดองการสวดงาม และพบเครื่องใช้ในการประกอบพิธี เช่น น้ำมัน น้ำหอม แป้งเจิม เป็นต้นบ้างแล้ว แต่สาระความสำคัญก็ยังคงอยู่ที่บทบาทของพระพุทธรูปเจ้าและคณะสงฆ์ในการแก้ไขสถานการณ์ ดังนั้นพิธีกรรมจึงยังไม่สลับซับซ้อนมากนัก ต่อมาภายหลังพุทธปรินิพพานได้ประมาณ 300-1,200 ปี พิธีกรรมต่างๆ เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงมากขึ้น การประกอบพิธีกรรมเริ่มมีองค์ประกอบอื่นๆ เป็นของท้องถิ่นนั้นๆ เข้ามามีส่วนร่วมนับตั้งแต่การทำน้ำพระพุทธรูปมนต์ดวงด้ายสายสิญจน์ ประรำพิธีสำหรับสวดมนต์ผูกโยงด้ายประดับตกแต่งจัดวางอาสนะสำหรับพระสงฆ์ มีกำหนดเวลาในการสวด ตลอดทั้งอุปกรณ์เครื่องประกอบพิธีที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต เช่น อาหาร พืชผัก ผลไม้ได้เข้ามามีส่วนในพิธีกรรมมากขึ้น ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้ได้สร้างความสลับซับซ้อนของพิธีกรรมให้ดูน่าศรัทธาเลื่อมใส และมีความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมในกาลต่อมาดังได้กล่าวมา เมื่อพิจารณาส่วนประกอบหลายๆ อย่างของพิธีกรรมในสมัยพุทธกาลแสดงให้เห็นว่า องค์ประกอบเหล่านั้นประกอบไปด้วยความสำคัญดังต่อไปนี้ คือ

1. ศาสนา (คุณความดีของพระพุทธรูป พระธรรม และพระสงฆ์ ดังปรากฏในรัตนสูตร)
2. ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (เมตตาที่แผ่ไปถ้วนทั่วดังปรากฏในเมตตสูตร)
3. ความเป็นผู้นำทางสังคมการเมือง (อิทธิพลของความเป็นผู้นำ ดังปรากฏในธชัคคสูตร)

ทั้งสามความหมายแสดงให้เห็นว่า พิธีกรรมในพระพุทธรูปศาสนามีจุดมุ่งหมายในการส่งเสริมความเจริญรุ่งเรืองทั้งระดับสถาบัน องค์กร และบุคคลได้เป็นอย่างดี ซึ่งควรจะเน้นความสำคัญของแง่มุมสามประการนี้ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับความสามัคคีและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน นอกจากนั้น พิธีกรรมการสวดมนต์ยังมีความหมายให้เกิดพลังความเมตตาและสังจิกิริยาอยู่ในตัวด้วย

ซึ่งความสัมพันธ์ของพิธีกรรมการสวดมนต์ได้มีอิทธิพลต่อประเพณี และวิถีปฏิบัติทางสังคม รวมถึงคุณค่าความสำคัญทางจิตใจด้วยพิธีกรรมการสวดมนต์ในพระพุทธรูปศาสนา สามารถกล่าวได้ว่ามีความสำคัญเป็นเบื้องต้นของพิธีกรรมทั้งหลาย และพิธีกรรมจะมีความศักดิ์สิทธิ์และมีอานุภาพได้นั้น ลำดับแรกจะต้องมีการชำระตนให้บริสุทธิ์เสียก่อน ความบริสุทธิ์ภายในได้แก่ จิตใจ จัดว่ามีความสำคัญ เพราะผู้มีจิตใจไม่มั่นคง ไม่รู้แจ้งสังขารธรรม มีความเลื่อมใสเลือนลอย ย่อมมีปัญหาไม่สมบูรณ์ ส่วนผู้มีจิตใจไม่ชุ่มด้วยวิริยะ ไม่ชุ่มด้วยโทสะ ละบุญและบาปได้แล้ว มีสติตั้งอยู่ ย่อมไม่มีภัย ดังนั้น การชำระจิตใจของผู้สวดและผู้ฟังสวดมนต์ จึงเป็นเรื่องที่สำคัญในเบื้องต้น (มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 25/38-39/37)

เรื่องนี้พระพุทธรูปเจ้าทรงปฏิบัติเอง ตอนที่ทรงแสดงพระธรรมเทศนา โดยพระองค์จะทรงชำระจิตใจของผู้ฟังให้บริสุทธิ์ก่อนด้วยการแสดงอนุพุทพิกถา ที่มีเนื้อหาลุ่มลึกไปโดยลำดับ คือ ทาน ศีล สวรรค์ โทษของกามและอนิสงส์ของการบรรพชา เมื่อผู้ฟังน้อมใจไปตามเนื้อหาสาระของธรรมเทศนา จิตใจของเขาจะประณีตขึ้นตามลำดับ จนพร้อมที่จะทำความเข้าใจในธรรมสวนปรมัตถ์ได้ จากนั้นจิตใจของผู้ฟัง จะปราศจากนิเวศน์ เบิกบานผ่องใส เหมือนผ้าขาวสะอาดปราศจากมลทิน ควรรับน้ำย้อมได้เป็นอย่างดี นับว่าเป็นการชำระความบริสุทธิ์ภายใน คือ จิตใจของผู้ฟัง ส่วนการชำระความบริสุทธิ์ภายนอกมีได้หมายเอาเฉพาะการชำระร่างกายหรือการแต่งกายให้สุภาพเท่านั้น (มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 25/38-39/37)

พระพุทธรูปเจ้ามิได้ทรงรังเกียจที่จะแสดงธรรมแก่คนที่มีร่างกายพิกลพิการ แต่ทรงห้ามมิให้แสดงธรรมแก่ผู้ที่แสดงกิริยาอาการไม่เคารพต่อพระรัตนตรัย ดังที่พระองค์ทรงห้ามไว้ในเสขยสิกขาบทว่า ภิกษุไม่ควรแสดงธรรมแก่คนที่มีกิริยาไม่เคารพ สำหรับสถานที่และองค์ประกอบของพิธีกรรมนั้น พระพุทธรูปศาสนามีได้ให้ความสำคัญเท่าใดนัก แต่ในปัจจุบันจะให้ความสำคัญต่อพิธีกรรมมากกว่าสาระสำคัญของจิตใจเช่น การโยงสายสิญจน์ และสุดท้ายคือการประพรมน้ำมันเป็นต้น

วิเคราะห์พุทธธรรมในเรื่องอายุวัฒนกุมาร

จากการศึกษาคัมภีร์อรรถกถาธรรมบทเรื่องอายุวัฒนกุมาร สามารถวิเคราะห์พุทธธรรม ในเรื่องดังนี้

1. การเจริญบุญกิริยาวัตถุ 3

เรื่องของหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 คือ ทานมัย สีลมัย ภาวนามัย ในการประกอบพิธีสืบชะตาอายุวัฒนกุมารสวดพระปริตรสาธยายมนต์ตลอด 7 วัน 7 คืน มีการถวายทานแก่พระสงฆ์ มีพระพุทธรูป เป็นประธาน และขณะประกอบพิธีผู้ร่วมพิธีทุกคนต้องชำระกายวาจาให้บริสุทธิ์ ไม่ประกอบกายทุจริต วจีทุจริต ตั้งมั่นในศีลมีการสมาธิ เป็นต้น จนทำให้มีจิตใจที่บริสุทธิ์เกิดจากการภาวณาในการฟังสวดสาธยายมนต์ และด้วยพลังแห่งบุญกิริยาวัตถุที่ได้บำเพ็ญตลอด 7 วัน 7 คืน เกื้อหนุนให้อายุวัฒนกุมารรอดพ้นจากมรณภัยและเจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ ในชีวิต

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ ปยุตโต) (2550) ได้ให้ความหมายของหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 ไว้ว่า บุญกิริยาวัตถุ 3 หมายถึง ที่ตั้งแห่งการทำบุญ เรื่องที่จัดเป็นการทำความดี ทางทำดี ประกอบด้วย 1. ทานมัย บุญกิริยาวัตถุ (ทำบุญด้วยการให้เป็นสิ่งของ) 2. สีลมัย บุญกิริยาวัตถุ (ทำบุญด้วยการรักษาศีล) หรือ ประพฤติดีมีระเบียบวินัย 3. ภาวนามัย บุญกิริยาวัตถุ (ทำบุญด้วยการเจริญภาวณา) คือการฝึกอบรมจิตใจ เจริญปัญญา

1. ทานมัย คือ การบริจาคทาน ได้แก่ การสละทรัพย์สินสิ่งของสมบัติของตนเพื่อการทำบุญด้วยเจตนาอันบริสุทธิ์ ซึ่งในพิธีกรรมการสืบชะตาการให้ทานก็จะมีตั้งแต่การถวายสังฆทาน วัตถุที่ถวายอาจจะเป็นปัจจัย 4 ซึ่งเป็นปัจจัยสำหรับการดำรงชีวิตการถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ ที่มาเจริญพระพุทธรูปมนต์ รวมถึงการจัดเลี้ยงอาหารแก่แขกผู้มาร่วมงานเหล่านี้ ล้วนแล้วแต่เป็นการบริจาคทานทั้งสิ้น เพราะถือว่าได้สละทรัพย์สินสิ่งของสมบัติส่วนตนให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่นโดยมุ่งหวังจะจุนเจือให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์จากความมีเมตตาจิตของตน

2. สีลมัย หมายถึง การรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย การสมาทานศีลจัดเป็นธรรมเนียมปฏิบัติในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเพราะศีลเป็นพื้นฐานของการทำความดีอย่างอื่นดังนั้นไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรมใดที่ชื่อว่า เป็นพุทธศาสนพิธีต้องรับศีลตั้งในพิธีการสืบชะตาลำดับแรกของการประกอบพิธีผู้สืบชะตาและญาติสนิทมิตรสหายที่เข้าร่วมพิธีจะต้องอาราธนาศีล และรับศีลก่อนทั้งนี้เพื่อชำระกายวาจา ให้บริสุทธิ์ พร้อมทั้งจะบำเพ็ญบุญหรือความดีอย่างอื่นต่อไป

3. ภาวนามัย หมายถึง บุญสำเร็จเกิดจากการอบรมจิตพัฒนาจิตใจให้สะอาดสว่าง สงบ ในการประกอบพิธีสืบชะตา ผู้ร่วมพิธีสามารถฝึกภาวณาได้ด้วยการสงบจิตฟังพระเจริญพระพุทธรูปมนต์ แม้ว่าจะฟังพระสวดไม่รู้เรื่อง การตั้งใจฟังด้วยความสงบ ย่อมทำให้จิตตั้งมั่นไม่ เกิดเป็นสมาธิสามารถระงับความสับสนวุ่นวายภายในใจได้ อีกประการหนึ่งในพิธีกรรมสืบชะตาเป็นบรรยากาศที่สงบเยือกเย็นทางจิตใจได้ ด้านสังคมคนที่รักษาศีลอย่างเดียวย่อมอาจจะไม่ได้รับความสุขทางจิต เพราะจิตยังไม่ได้รับการอบรมดังนั้น ผู้ที่ต้องการความสุขทางจิตจึงต้องทำจิตให้สงบจากกิเลส การทำจิตให้สงบจากกิเลสเรียกว่า ภาวณา ผู้ที่มีความอึดใจในทานมีความสุขเพราะศีลและมีจิตสงบเพราะได้อบรมปัญญาให้รู้แจ้งตามความจริงของชีวิต ย่อมเป็นผู้มีความสุขทั้งกายและจิตใจได้อย่างแท้จริง เมื่อตายไปย่อมมีที่ไปที่ดี ตั้งเนื้อความที่มาในบุญกิริยาวัตถุสูตร ความว่า (มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2539 : 15/127/187-189)

บุคคลบางคนในโลกนี้ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานนิดหน่อย ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีลนิดหน่อย ไม่เจริญบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยภาวณาเลย เมื่อตายไปเขาเข้าถึงความเป็นผู้มีส่วนช่วยในมนุษย์ ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานพอประมาณ ทำบุญกิริยาวัตถุสำเร็จด้วยศีลพอประมาณ ไม่เจริญบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยภาวณาเลย เมื่อตายไป เขาเข้าถึงความเป็นผู้มีส่วนดีในมนุษย์ ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานมีประมาณยัง ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีลมีประมาณยัง ไม่เจริญบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยภาวณาเลย เมื่อตายไป เขาเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้น จาตุम्मหาราช ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานมีประมาณยัง ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีลมีประมาณยัง ไม่เจริญบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยภาวณาเลย เมื่อตายไป เขาเข้าถึงความเป็นสหาย

แห่งเวทาศาสตร์ดาวตึงส์ ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานมีประมาณยิ่ง ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีลมีประมาณยิ่ง ไม่เจริญบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยภาวนาเลย เมื่อตายไป เขาเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเวทาศาสตร์ยามา ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานมีประมาณยิ่ง ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีลมีประมาณยิ่ง ไม่เจริญบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยภาวนาเลย เมื่อตายไป เขาเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเวทาศาสตร์ดุสิต ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานเป็นอันดับแรก ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีลเป็นอันดับแรก ไม่เจริญบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยภาวนาเลย เมื่อตายไป เขาเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเวทาศาสตร์นิมมานรดี ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานมีประมาณยิ่ง ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีลมีประมาณยิ่ง ไม่เจริญบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยภาวนาเลย เมื่อตายไป เขาเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเวทาศาสตร์ปรินิมิตตวสวัตตีเป็นเหตุให้ได้สุขในสวรรค์จากบุญกิริยาวัตถุที่บุคคลพึงทำเอง

พุทธทาสภิกขุ (2543) ได้ให้ความหมายและอธิบายถึง บุญกิริยาวัตถุ ไว้ว่า บุญกิริยาวัตถุ แปลว่า ที่ตั้งแห่งการกระทำซึ่งบุญ หมายถึง สิ่งที่พึงปรารถนาของบุคคลผู้ประสงค์จะชำระบาปอกุศล โดยประการทั้งปวง จำแนกเป็น 3 ประการ คือ

1. ทานมัย บุญสำเร็จจากทาน ทาน แปลว่า การให้ เป็นการบริจาคสิ่งของที่มีค่า หรือ ของรักหวงแหน ให้ออกไปจากความเป็นกรรมสิทธิ์ของตน เพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น เพื่อคลายความตระหนี่ รวมไปถึงการให้ความรู้ การให้ส่วนบุญ และการให้อภัยโทษ

2. ศีลมัย บุญสำเร็จจากศีล ศีล แปลว่า ปกติ หมายถึง การปฏิบัติที่เป็นการควบคุม กาย วาจา ให้บริสุทธิ์ หรือ ให้สงบ ปราศจากโทษที่จะเกิดขึ้นทั้งกาย และทางวาจา รวมไปถึงการเลี้ยงชีพชอบ ความมีมารยาท ความละเอียดรอบคอบ

3. ภาวนามัย บุญสำเร็จจากภาวนา ภาวนา แปลว่า การทำให้เจริญ หมายถึง การกระทำทางใจเพื่อให้ใจสงบ หรือ บริสุทธิ์ ขึ้นสมาธิ แล้วกระทำต่อจนกระทั่งเกิดปัญญา รู้แจ้งในสิ่งทั้งปวง เกิดความบริสุทธิ์สูงสุด เพราะหมดจากกิเลส มี 2 ระดับ คือ

3.1 สมถภาวนา คือ การกระทำจิตให้เข้มแข็งเป็นอารมณ์เดียว หรือ มีความมุ่งหมายเพื่อการรอบรู้อะไรยิ่งขึ้น ด้วยความมีสติ ปิติ วิริยะ อุเบกขา เป็นต้น

3.2 วิปัสสนาภาวนา คือ การกระทำจิตให้ขยายขึ้นจากการมีอารมณ์เดียว เพื่อให้เกิดปัญญาเข้าใจรู้แจ้งในสิ่งทั้งปวง สัมมาทิฐิ จนเกิดความบริสุทธิ์สูงสุด หมดกิเลส

สรุปได้ว่า บุญกิริยาวัตถุ 3 เป็นหลักแห่งการทำบุญ หรือหลักแห่งการทำความดีที่ทุกคน พึงนำมาใช้ในวิถีชีวิต ประกอบด้วย 1. การให้ทาน ได้แก่ อามิสทาน ธรรมทานและอภัยทาน เป็นการทำบุญ หรือ ทำความดี ที่สามารถลดความตระหนี่ ความเห็นแก่ตัวลงได้ด้วยการเสียสละแบ่งปัน แก้อุปการะผู้อื่นด้วยความเมตตา 2. การรักษาศีลเป็นการประพฤติตนให้เรียบร้อยทางกาย วาจา ด้วยการปฏิบัติตามศีล 5 ข้อเป็นเบื้องต้น จนเป็นวิถีชีวิต เมื่อรักษาศีลให้สมบูรณ์แล้ว ก็จะเป็นสุขทั้งตนเองและคนรอบข้าง 3. การเจริญภาวนา เป็นการพัฒนาตนเองด้วยการฝึกจิตใจให้อยู่ด้วยการมีสติ มีสมาธิ มีสัมปชัญญะ มีความเพียร รู้จักคิดพิจารณา รู้จักผิดชอบชั่วดี เป็นเหตุให้ถึงความสุขตั้งอายุวัฒนกุमार

2. ความเคารพอ่อนน้อม

เรื่องของธรรมแห่งความอ่อนน้อม ในการประกอบพิธีสืบชะตาอายุวัฒนกุमारสวดพระปริตรสาธยายมนต์ตลอด 7 วัน 7 คืน มีการถวายความเคารพกราบไหว้แก่พระสงฆ์ พระพุทธเจ้า เป็นประธาน ในการฟังสวดสาธยายมนต์ และด้วยพลังแห่งบุญความเคารพอ่อนน้อมที่ได้บำเพ็ญตลอด 7 วัน 7 คืน เกื้อหนุนให้อายุวัฒนกุमारรอดพ้นจากมรณภัยและเจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ ในชีวิต ความเคารพอ่อนน้อม พระบรมศาสดาทรงแสดงไว้ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 25 พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท สหัสสวรรคที่ 8 ความว่าภิกษุทั้งหลาย สันทนากันในโรงธรรมว่า (มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 :8/116)

“ผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงดู ได้ยินว่า อายุวัฒนกุมารพึงตาย ในวันที่ 7 บัดนี้ อายุวัฒนกุมาร นั้น (ดำรงอยู่ 120 ปี) อันอุบาสก 500 คนแวดล้อมเที่ยวไป เหตุเครื่องเจริญอายุของสัตว์เหล่านี้ เห็นจะมี” พระศาสดาเสด็จมาแล้วตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้พวกเธอนั่งประชุมกันด้วยเรื่องอะไรหนอ?” เมื่อภิกษุทั้งหลาย กราบทูลว่า “ด้วยเรื่องชื่อนี้” จึงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย อายุเจริญอย่างเดียวกันเท่านั้นก็หาไม่ ก็สัตว์เหล่านี้ไหว้ท่านผู้มีพระคุณ ย่อมเจริญด้วยเหตุ 4 ประการ พ้นจากอันตราย ดำรงอยู่จนตลอดอายุทีเดียว” ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า อภิวัตน์สลิสนิจจํ วุฑฒาปจายโน จตตารโธ ธมฺมา วฑฺฒนติ อายุ วณฺโณ สุขํ พลํ ธรรม 4 ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ เจริญแก่บุคคลผู้กราบไหว้เป็นปกติ ผู้อ่อนน้อมต่อท่านผู้เจริญเป็นนิตย์ (มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2539 :25/8/180)

ธรรมประการ 4 คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ เรียกว่า พร หมายถึงความประเสริฐความเจริญ อันเกิดจากความอ่อนน้อมเคารพกราบไหว้ต่อผู้ใหญ่ ผู้ทรงคุณ ผู้เจริญเป็นประจำปกติ

1. อายุ คือ พลังที่หล่อเลี้ยงทรงชีวิตให้สืบทอดอยู่ได้ยาวนาน ทักษะของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับชีวิตนั้นกว้างไกลกว่าขอบเขตของช่วงชีวิตปัจจุบัน ความประพฤติกองมนุษย์ถูกมองว่าเป็นเครื่องมืออันประกอบด้วยพลัง มีอานภาพประจำตัวอันจะส่งผลดีหรือร้ายให้แก่ชีวิตและจะเป็นตัวปรับแต่งอนาคตของแต่ละบุคคล เหตุนี้ในการประกอบกุศลจึงถูกวางไว้ในเนื้อหาขอบเขตของชีวิต และความปรารถนาของชาวพุทธก็รวมอยู่ กับทัศนวิสัยเรื่อง สังสารวัฏด้วยเช่นกัน แต่ภายใต้พื้นฐานคำสอนของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับภพชาติและชีวิตที่หมุนเป็นวัฏจักรดังกล่าว บุคคลก็ไม่อาจล่วงพ้นความตายได้

2. วรรณะ หมายถึง ความงามเอิบอ้อมผ่องใสมาเจริญตาเจริญใจ อันเกิดจากการอดมด้วยศีลด้วยธรรม ส่งผลให้ผิวพรรณผุดผ่องงดงามดี มีเลือดผาด สะอาดสะอาด เปลี่ยนปลั่งมีน้ำมีนวลตรงกันข้ามกับบุคคลที่ทุศีลไม่มีธรรมผิวพรรณจะหยาบกระด้าง ไม่ผ่องใส หดหู่ เศร้าหมอง

3. สุขะ โดยความหมายของคำ คือความสุข หมายถึง ความสุขกาย สุขใจ เป็นภาวะความสุขที่เกิดจากการตั้งมั่นในทานศีลภาวนา มีคารวธรรมด้วยอาณิสสแห่งการบำเพ็ญบุญกิริยาวัตร ผลให้อายุวัฒนกุมารและญาติมิตรได้รับความสุขในชีวิต เพราะธรรมชาติของบุญกิริยาวัตรทั้ง 3 ประการ ย่อมหล่อเลี้ยงเกื้อหนุนชีวิตของผู้กระทำให้เป็นสุขเนื่องนิตย์

ที่กล่าวมานี้พอจะสรุปได้ว่า สุขะ หรือความสุขนั้นย่อมเกิดได้จาก 3 ทางด้วยกันคือ 1. พบความสำเร็จตามที่ตนปรารถนา 2. ความสุขที่เกิดจากปิติเมื่อตนได้เสียสละหรือบริจาคช่วยเพื่อนร่วมโลกด้วยกัน 3. ความสุขที่เกิดจากการระงับจิตใจไม่กระวนกระวายต่อสิ่งทีนอกเหนือไปจากปัจจัยทั้ง 4 ที่จำเป็นแก่ชีวิต 4. พละ หมายถึง ภาวะกำลังทางกายที่เข้มแข็งปราศจากโรคภัยเบียดเบียน สุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง ย่อมดำเนินชีวิตให้เป็นสุขได้ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “อาโรคฺย ปรมา ลาภา” หมายถึง “ความไม่ มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ” นอกจากนี้ยังหมายถึงภาวะกำลังทางจิตใจที่เข้มแข็งมั่นคงในศีลในธรรมอันจะเป็นพลังเกื้อหนุนให้ชีวิตพบแต่ความสุข ความเจริญยิ่งๆ ขึ้นไปตั้งชีวิตของอายุวัฒนกุมาร

สรุปได้ว่า ธรรมแห่งความอ่อนน้อม เป็นหลักแห่งการสร้างบารมี หรือหลักแห่งการทำความดีที่ทุกคนพึงนำมาใช้ในวิถีชีวิต ประกอบด้วย ความอ่อนน้อมกราบไหว้เป็นประจำปกติ ต่อท่านผู้เจริญเป็นนิตย์ เป็นการพัฒนาตนเองด้วยการฝึกจิตใจให้อยู่ด้วยการมีสติ มีสมาธิ มีสัมปชัญญะ มีความเพียร รู้จักคิดพิจารณา รู้จักผิดชอบชั่วดี เป็นเหตุให้ถึงซึ่งความสุขตั้งอายุวัฒนกุมาร

3. คารวะ 6

ศัพท์ว่า "คารวะ" แปลกันว่า ความเคารพ หมายถึงความเอื้อเฟื้อ มักจะพูดติดต่อกันว่า ความเคารพเอื้อเฟื้อและมักจะใช้คู่กับคำว่า "นับถือบูชา" โดยความหมาย ก็คือ การปฏิบัติดีปฏิบัติชอบยกย่องเชิดชู ไม่ลบหลู่ดูหมิ่น ในบุคคลนั้นๆ และในธรรมนั้นๆ ตลอดถึงในวัตถุนั้นๆ อันเป็นที่ตั้งแห่งความเคารพ การคารวะหรือการเคารพอ่อนน้อมนั้นเป็นเรื่องที่จำเป็นต่อสังคมเพราะนำมาซึ่งความสุขต่อผู้ทำหรือผู้ถูกกระทำที่ดี เพราะอาศัย

ความเคารพนอบน้อมนี้เป็นเหตุให้เกิดความสุข สงบ ถาวรได้ เจ้าพระยาเสด็จสุเรนทราธิบตี (ม.ร.ว.เปีย มาลากุล) ได้รวบรวมจริยวัตรที่ดั่งงาม ควรเป็นคุณสมบัติของผู้ดีในสังคมไทย มาแต่งเป็นหนังสือ “สมบัติผู้ดี” โดยท่านให้คำจำกัดความคำว่า “ผู้ดี” หมายถึง บุคคลผู้มีความประพฤติดี ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางความคิด คือ ทำดี พูดดี คิดดี ซึ่งจะขอนำมาเสนอเฉพาะภาคที่ 3 คือ “ผู้ดียอมมีสัมมาคารวะ” (พระเสด็จสุเรนทราธิบตี, 2498)

คารวธรรม หรือ ความเคารพ เป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการประพฤติปฏิบัติตามหน้าที่ของตนเองให้สมบูรณ์ความเคารพนี้ “นับเป็นสมบัติของอารยชนด้วยอารยชน คือคนที่มีอารยธรรมย่อมมีความเคารพกันเป็นระเบียบ” การที่บุคคลจะนับถือกราบไหว้บูชา หรือลงมือกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดลงไปหากมีความเคารพ เป็นเบื้องต้นแล้วสิ่งนั้นก็ย่อมส่งผลทำให้สำเร็จประโยชน์แก่ผู้กระทำอย่างเต็มที่ความเจริญรุ่งเรือง และการได้รับสรรเสริญยกย่องมูทิตายินดี เป็นต้น ล้วนแล้วแต่อาศัยความเคารพเป็นที่ตั้งเช่นกันพระพุทธร่องค์จึงทรงสรรเสริญความเคารพว่าเป็นมงคลแก่ชีวิต เพราะเป็นปัจจัยส่งเสริมการพัฒนาชีวิตช่วยให้ชีวิตมีความเจริญช่วยยกระดับชีวิตให้สูงขึ้นและช่วยให้มีจิตใจสูงชันด้วยคุณธรรมประจำใจ (บุญมา จิตจรัส, 2533)

เป็นความเคารพที่มีปัญญาเป็นมูลฐานจึงจะชอบด้วยพุทธประสงค์ หมายความว่า การที่เราจะเคารพสิ่งใดลงไปควรตระหนักให้มากเรียกว่า ตระหนักในความดี ความตระหนักในความดีนั้นนั่นจึงเป็นเนื้อแท้ของคารวธรรม หรือ ความเคารพ และควรสร้างเป็นนิสัยติดตัว จะเห็นได้ว่า การที่เหล่าพุทธศาสนิกชนต่างยึดถือ และปฏิบัติตามหลักธรรมด้วยความเคารพ ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้เข้าใจหลักการของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริงและยังจะเป็นการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาให้ยาวนานต่อไปได้ นอกจากนี้แล้วไม่ว่าจะเป็นบุคคล หรือ สิ่งของที่มีคุณประโยชน์ต่อสังคม พระพุทธร่องค์ก็ทรงให้ความเคารพ และให้ความสำคัญต่อสิ่งเหล่านั้นเช่นกัน การเคารพจึงเป็นหลักธรรมสำคัญที่บุคคลควรตระหนักในจิตใจให้มากรวมทั้งเห็นคุณค่าของสิ่งนั้น ๆ ว่ามีความสำคัญ และมีประโยชน์ (ปิ่น มุทุกันต์, 2535)

หลักคารวธรรมเป็นหลักธรรมที่ช่วยเสริมสร้างครอบครัวสันติสุขได้ มี 6 อย่าง ได้แก่ พุทธคารวตา (ความเคารพในพระพุทธร่องค์), ธรรมคารวตา (ความเคารพในธรรม), สังฆคารวตา (ความเคารพในสงฆ์), ลิกขาคารวตา (ความเคารพในการศึกษา), อัปมาทคารวตา (ความเคารพในความไม่ประมาท) และปฏิสันถารคารวตา (ความเคารพในปฏิสันถาร) คือ การต้อนรับปราศรัย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2551)

1) พุทธคารวตา ความเคารพในพระพุทธร่องค์ หรือบางแห่งเรียกว่า “สัตถุ คารวตา” ข้อนี้ นับเป็นคุณสมบัติที่สำคัญที่จะต้องแสดงออกด้วยความเคารพอย่างจริงจังและด้วยศรัทธา เพราะถ้าขาดความศรัทธาแล้ว คุณธรรมข้ออื่นๆ ก็จะไม่เกิดขึ้นถึงแม้ว่าพระพุทธร่องค์จะประนิพพานไปนานแล้วแต่สัญลักษณ์หรือสิ่งที่ทำให้ระลึกถึงพระพุทธร่องค์ยังปรากฏอยู่ เช่น พระบรมสารีริกธาตุสังเวชนียสถานทั้ง 4 และพระพุทธรูป เป็นต้น สำหรับ พุทธคารวตา ความเคารพในพระพุทธร่องค์ ในการประกอบพิธีสืบทอดอายุวัฒนกุมารโดยพิธีการสวดพระปริตรสาธยายพุทธรนต์ตลอด 7 วัน 7 คืน มีการถวายความเคารพคารวะนอบน้อมแก่พระสงฆ์ มีพระพุทธร่องค์เป็นประธาน หลักพุทธธรรมข้อนี้ก็มีปรากฏในเรื่องด้วย

2) ธรรมคารวตา ความเคารพในพระธรรม อันหมายถึงพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา ทั้งที่เป็นส่วนพระธรรม และพระวินัยที่พระพุทธร่องค์ทรงแสดงและบัญญัติไว้แล้ว รวมทั้งการเคารพต่อคัมภีร์พระธรรมวินัยโดยไม่แสดงอาการดูหมิ่น สำหรับ ธรรมคารวตา ความเคารพในพระธรรม ในการประกอบพิธีสืบทอดอายุวัฒนกุมารโดยพิธีการสวดพระปริตรสาธยายพุทธรนต์ตลอด 7 วัน 7 คืน มีการถวายความเคารพคารวะนอบน้อมแก่พระสงฆ์ มีพระพุทธร่องค์เป็นประธาน โดยการฟังแล้วพิจารณาธรรมแต่ละบทด้วยความเคารพ หลักพุทธธรรมข้อนี้ก็มีปรากฏในเรื่องด้วย

3) สังฆคารวตา ความเคารพในพระสงฆ์ ทั้งที่เป็นพระอริยสงฆ์และสมมติสงฆ์โดยแสดงความเคารพ ดังนี้ คือ ไม่แสดงกิริยาอาการที่ดูหมิ่นเหยียดหยาม ไม่ปลอมแปลงเป็นเพศพระสงฆ์และหมั้นเข้าไปหาท่านเพื่อสนทนาธรรมทและฟังธรรมเนื่องนิตย์ สำหรับ สังฆคารวตา ความเคารพในพระสงฆ์ ในการประกอบพิธีสืบทอดอายุวัฒนกุมารโดยพิธีการสวดพระปริตรสาธยายพุทธรนต์ตลอด 7 วัน 7 คืน มีการถวายความเคารพคารวะนอบน้อมแก่พระสงฆ์ มีพระพุทธร่องค์เป็นประธาน โดยการฟังแล้วพิจารณาธรรมแต่ละบทด้วยความเคารพ หลักพุทธธรรมข้อนี้ก็มีปรากฏในเรื่องด้วย

อายุวัฒนกุมารโดยพิธีการสวดพระปริตรสาธยายพุทธมนต์ตลอด 7 วัน 7 คืน มีการถวายความเคารพคารวะนอบน้อมแก่พระสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน หลักพุทธธรรมข้อนี้ก็มีปรากฏในเรื่องด้วย

4) สิกขาการวตา ความเคารพในสิกขา หมายถึง ความเคารพต่อ การศึกษาเล่าเรียนในที่นี้ หมายถึง ความเคารพในไตรสิกขา คือ ศีลสมาธิและปัญญาเพื่อให้เกิดความตั้งมั่นและให้เกิดปัญญาคือความรู้ในกองสังขารทั้ง 5 อันจะเป็นแนวทางให้บรรลุถึงพระนิพพานได้ สำหรับ สิกขาการวตา ความเคารพในสิกขา ในการประกอบพิธีสวดพระปริตรสาธยายพุทธมนต์ตลอด 7 วัน 7 คืน มีการถวายความเคารพคารวะนอบน้อมแก่พระสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน เกิดกระบวนการเรียนรู้ในไตรสิกขาคือศีล สมาธิ และปัญญา หลักพุทธธรรมข้อนี้ก็มีปรากฏในเรื่องด้วย

5) อัปมาทการวตา ความเคารพในความไม่ประมาท หมายถึง เคารพในความเพียรพยายามเพื่อละอกุศลทุจริตและประพฤติปฏิบัติในกุศลสุจริตหรือเคารพในการพยายามเพื่อละความชั่วและประกอบคุณงามความดีอยู่เสมอ หรือ หมายถึงการแสดงความเคารพในการประกอบกิจการงานทุกอย่างทั้งโดยส่วนและส่วนตนด้วยสติสัมปชัญญะ สำหรับ อัปมาทการวตา ความเคารพในความไม่ประมาท ในการประกอบพิธีสวดพระปริตรสาธยายพุทธมนต์ตลอด 7 วัน 7 คืน มีการถวายความเคารพคารวะนอบน้อมแก่พระสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน โดยเชื่อจากพราหมณ์ผู้เป็นสหายว่าอย่าได้ประมาทในอายุของบุตรเพราะจะตายภายในเจ็ดวัน ควรเร่งแก้ไขโดยอาศัยพุทธานุภาพ หลักพุทธธรรมข้อนี้ก็มีปรากฏในเรื่องด้วย

6) ปฏิสันถการวตา ความเคารพในการปฏิสันถาร หมายถึง ความเคารพในการต้อนรับแขกผู้มาเยือนด้วยอัธยาศัยไมตรีที่ดีต่อกัน อันแสดงออกถึงความมีน้ำใจ ความโอบอ้อมอารีต่อกัน ซึ่งการปฏิสันถารมี 2 ประการ คือ 1) อามิสปฏิสันถาร คือ การต้อนรับด้วยอามิสสิ่งของ 2) ธรรมปฏิสันถาร คือ การต้อนรับด้วยการกล่าวธรรม หรือ สนทนาปราศรัยด้วยธรรมะ สำหรับ ปฏิสันถการวตา ความเคารพในการปฏิสันถาร ในการประกอบพิธีสวดพระปริตรสาธยายพุทธมนต์ตลอด 7 วัน 7 คืน มีการถวายความเคารพคารวะนอบน้อมต้อนรับปูลาตอาสนะแก่พระสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน ทั้งยังมีการต้อนรับแขกผู้มาเยือนด้วยอัธยาศัยไมตรีที่ดีต่อกัน อันแสดงออกถึงความมีน้ำใจ ความโอบอ้อมอารีต่อกัน หลักพุทธธรรมข้อนี้ก็มีปรากฏในเรื่องด้วย

สรุปความได้ว่า หลักพุทธธรรมชื่อว่า การวธรรมเป็นหลักธรรมที่ช่วยเสริมสร้างครอบครัวสันติสุขได้ มี 6 อย่าง ได้แก่ พุทธการวตา (ความเคารพในพระพุทธเจ้า), ธรรมการวตา (ความเคารพในธรรม), สังฆการวตา (ความเคารพในสงฆ์), สิกขาการวตา (ความเคารพในการศึกษา), อัปมาทการวตา (ความเคารพในความไม่ประมาท) และปฏิสันถการวตา (ความเคารพในการปฏิสันถาร) คือ การต้อนรับปราศรัย ย่อมเป็นผู้เจริญ และเป็นที่พักของบุคคลทั้งหลายอันเป็นที่มาของความมีอายุ (อายุยืน) วรรณะ (ผิวพรรณผุดผ่อง) สุขะ (สุขกายสุขใจ) พละ (กำลังที่เข้มแข็ง) รวมเรียกว่าพรอันประเสริฐ ซึ่งหมายถึง ความปรารถนาอันบุคคลทั้งหลายในโลกจะพึงหวังได้

บทสรุป

อายุวัฒนกุมารในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท กล่าวถึง อายุวัฒนกุมารผู้ดวงชะตาขาด จะต้องตายเพราะอุบัติเหตุ แต่สามารถแก้กรรมต่ออายุให้ยืนยาวได้ มีปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท พระอรรถกถาจารย์ได้เล่าเรื่อง ทารกแรกเกิดคนหนึ่งชะตาขาดจะต้องตายภายใน 7 วันตามคำพยากรณ์ของผู้รู้หลักโหราศาสตร์ แต่สุดท้ายได้ผู้รู้ประกอบพิธีสวดพระปริตรสาธยายพุทธมนต์ตลอด 7 วัน 7 คืน ได้รอดตายแถมยังเป็นผู้มีอายุยืนยาวได้รับการตั้งชื่อว่า อายุวัฒนกุมาร แปลว่าเด็กอายุยืน จะเห็นได้ว่าการที่พ่อแม่ทำกุศลกรรม โดยนิมนต์พระสงฆ์ มาเจริญพระปริตรแวดล้อมตั้งนอนเด็กน้อยตลอดทั้ง 7 วัน 7 คืน มิได้ขาดตลอดระยะ นับว่าเป็นการประกอบมหากุศลที่ยิ่งใหญ่

พุทธศาสนามีแนวคิดว่ามีกรรมเป็นของของตน และการเกิด หรือการตายของมนุษย์ย่อมมีสาเหตุ แต่ถึงอย่างนั้นในบางกรณีมนุษย์ ก็ยังสามารถที่จะต่อชีวิตหรือต่ออายุได้ด้วยการกระทำ ที่เรียกว่า การต่อ

อายุด้วยเหตุดังต่อไปนี้ได้ คือ การต่ออายุด้วยการบำเพ็ญบุญกุญจริยาวัตร 3 การต่ออายุด้วยการทำความนอบน้อม การต่ออายุด้วยการบำเพ็ญหลักศีลธรรม 6

1. หลักพุทธธรรมแห่งบุญกุญจริยาวัตร 3 เป็นหลักแห่งการทำบุญ การทำความดีที่ ประกอบด้วย 1. การให้ทาน ได้แก่ อามิสทาน ธรรมทานและอภัยทาน เป็นการทำบุญ ทำความดี ที่สามารถลดความตระหนี่ ความเห็นแก่ตัวลงได้ด้วยการเสียสละแบ่งปัน เกื้อกูล ผู้อื่นด้วยความเมตตา 2. การรักษาศีลเป็นการประพฤติตนให้เรียบร้อยทางกาย วาจา ด้วยการปฏิบัติตามศีล 5 ข้อ เป็นเบื้องต้น จนเป็นวิถีชีวิต เมื่อรักษาศีลให้สมบูรณ์แล้ว ก็จะเป็นสุขทั้งตนเองและคนรอบข้าง 3. การเจริญภาวนา เป็นการพัฒนาตนเองด้วยการฝึกจิตใจให้อยู่ด้วยการมีสติ มีสมาธิ มีสัมปชัญญะ มีความเพียร รู้จักคิดพิจารณา รู้จักผิดชอบชั่วดี

2. หลักพุทธธรรมแห่งความนอบน้อม เป็นหลักแห่งการสร้างบารมี หรือหลักแห่งการทำความดีที่ทุกคนพึงนำมาใช้ในวิถีชีวิต ประกอบด้วย ความอ่อนน้อมกราบไหว้เป็นปกติ ต่อท่านผู้เจริญเป็นนิตย์ เป็นการพัฒนาตนเองด้วยการฝึกจิตใจให้อยู่ด้วยการมีสติ มีสมาธิ มีสัมปชัญญะ มีความเพียร รู้จักคิดพิจารณา รู้จักผิดชอบชั่วดี

3. หลักพุทธธรรมแห่งศีลธรรม 6 เป็นหลักธรรมที่ช่วยเสริมสร้างครอบครัวสันติสุขได้ มี 6 อย่าง ได้แก่ พุทธคารวตา ความเคารพในพระพุทธรูปเจ้า, อัมมคารวตา ความเคารพในธรรม, สังฆคารวตา ความเคารพในสงฆ์, สิกขาคารวตา ความเคารพในการศึกษา, อัปมาทคารวตา ความเคารพในความไม่ประมาท และปฏิสันถารคารวตา ความเคารพในปฏิสันถาร คือ การต้อนรับปราศรัย ย่อมเป็นผู้เจริญ และเป็นที่ยรักของบุคคลทั้งหลายอันเป็นที่มาของความมีอายุยืน วรรณะผิวพรรณผุดผ่อง สุขกายสุขใจ พละกำลังที่เข้มแข็งทั้งกายใจ

เอกสารอ้างอิง

ปิ่น มุกกันต์. (2535). มงคลชีวิตภาค 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2550). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 15).

กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ.

_____. (2551). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 16). กรุงเทพฯ: เอส. อาร์. พรินต์ติ้งแมส โปรดักส์.

_____. (2554). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์. (พิมพ์ครั้งที่ 16). กรุงเทพฯ: บริษัท สหธรรมิก จำกัด.

พระเสด็จสุเรนทราธิบดี. (2498). สมบัติของผู้ดี. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา,

พุทธทาสภิกขุ. (2543). ศีลธรรมอย่างถูกวิธี. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สุภาพใจ.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2552). อรรถกถาภาษาไทย พระวินัยปิฎก สมันตปาสาทิกา ภาค 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Shakti of Gods in Hindu Philosophy

Nitikorn Wichuma^{1*}

¹Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

*Corresponding author. E-mail: jacknitikorn2517@gmail.com

ABSTRACT

This article aims to study Shakti of Gods in Hindu Philosophy. The results of the study found that the concept of Shakti in Hindu philosophy reveals that Shakti is the force that sustains life and sustains the world. It is a cult worshiping the majestic goddesses of the gods as Shakta, for example, Saraswati is the Shakti power of Brahma and Lakshmi is the Shakti power of Narayana. Uma Devi is the Shakti power of Shiva. Shakti of the gods in Hindu philosophy: Shakti is a symbol or dharma of the goddess deity that represents the evolution of intelligence and the concept of the birth of Shakti as a supplementary force to the three great gods. This concept is important and influential on human life as it has been respected until now, such as the goddess Suraswati representing wisdom and knowledge, Goddess Lakshmi representing wealth and Uma Devi representing power. Therefore, Bhakti devotees can choose to worship the goddess of Bhakti according to their wishes.

Keywords: Shakti, Gods, Hindu Philosophy

ศักดิ์ของเทพเจ้าในปรัชญาฮินดู

นิติกร วิชมา^{1*}

¹มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประเทศไทย

*Corresponding author. E-mail: jacknitikorn2517@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาศักดิ์ของเทพเจ้าในปรัชญาฮินดู ผลการศึกษาพบว่า ศักดิ์ในปรัชญาฮินดูเป็นพลังที่สนับสนุนชีวิตให้ดำรงอยู่รวมทั้งประทับประคองสากลโลกไว้ และเป็นลัทธิบูชาเทพที่เป็นคู่บารมีของพระเทพเจ้าในฐานะเป็นศักดิ์ เช่น พระสรุสวดีเป็นพลังศักดิ์ของพระพรหม พระลักษมี เป็นพลังศักดิ์ของพระนารายณ์ และพระอุมาเทวีเป็นพลังศักดิ์ของพระศิวะ ศักดิ์เป็นสัญลักษณ์หรือลัทธิธรรมฝ่ายเทพเทวีที่แสดงถึงสติปัญญาวิวัฒนาการและแนวความคิดการกำเนิดขึ้นของศักดิ์เพื่อเป็นพลังเสริมแก้มหาเทพทั้ง 3 และแนวคิดเรื่องศักดิ์นี้ยังคงมีความสำคัญ และมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์จึงได้รับการนับถือมาจนถึงปัจจุบัน เช่น พระแม่สรุสวดีเป็นตัวแทนแห่งปัญญาความรู้ พระแม่ลักษมี เป็นตัวแทนแห่งความร่ำรวย พระแม่อุมา เป็นตัวแทนแห่งความมีอำนาจ ดังนั้นผู้มีความเคารพในภักดีสามารถเลือกบูชาเทพที่แห่งภักดีได้ตามความปรารถนาของตน

คำสำคัญ: ศักดิ์, เทพเจ้า, ปรัชญาฮินดู

© 2021 BRJ: Bodhisastra Review Journal

บทนำ

ประเทศอินเดียตั้งอยู่ในทวีปเอเชียใต้ ทิศเหนือและทิศตะวันออกเฉียงเหนือ มีทิวเขาหิมาลัย ขวางอยู่ ทิศตะวันออกเฉียงและทิศตะวันตกเป็นฝั่งทะเลซึ่งมีทิวเขากั้น อยู่ทางด้านหลัง ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ มีช่องเขาซึ่งชาวอินเดียนิยมติดต่อกับโลก ภายนอก และทางนี้เองที่ชาวต่างชาติได้อพยพหรือบุกรุกลงมา ในประเทศอินเดีย ส่วนทางฝั่งทะเล มักใช้เป็นทางเผยแพร่อิทธิพลของอารยธรรมอินเดียออกไปสู่ ภายนอก ชาวอินเดียมีการเผยแพร่อารยธรรมของตนให้แพร่หลายไปยังภูมิภาคของ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเอเชียใต้โดยรวม ราวหนึ่งพันปีก่อน พุทธกาลกลุ่มชน ชาวอารยันได้เดินทางอพยพเข้ามาลงหลักปักฐาน ในผืนดินแห่งนี้ และได้นำศาสนา พระเวท (ศาสนาที่เคารพบูชาเทวดา และธรรมชาติ ไม่มีการทำรูปเคารพ เนื่องจาก ชาวอารยันอพยพเคลื่อนย้ายที่อยู่อยู่เสมอ) เข้ามาด้วย โดยนำมาผสมผสานกับความ เชื่อดั้งเดิมของชนพื้นเมือง (ชาวดราวิเดียน) ซึ่งมีมาก่อนและพัฒนาเป็นศาสนา พราหมณ์ในที่สุด โดยเชื่อว่า พระเป็นเจ้าเป็นผู้สร้างโลก สร้างสิ่งมีชีวิตทั้งปวง โดย มีเทพเจ้าสูงสุด 3 พระองค์ ได้แก่ พระพรหม เป็นผู้สร้างโลก พระศิวะ เป็นผู้ทำลาย และพระนารายณ์ เป็นผู้ปกป้องรักษาโลก (วีระชัย โชคมุกดา, 2554)

ในช่วงพุทธศักราช 1,200 ถึง 1,740 ในยุคนี้ ลัทธิฮินดูมีความเจริญยิ่งแต่พระพุทธรูปศาสนาเสื่อมลง ถ้าพิจารณาคุณลัทธิฮินดูที่นับถือปฏิบัติกัน จะรู้สึกได้ว่าเจริญก็จริงแต่มีการเปลี่ยนแปลงไปกว่าเดิม เพราะเกิดมีลัทธิวิธีอย่างแปลกขึ้น ที่เรียกว่าต่างๆ เป็นพิธีบูชาของพราหมณ์บัดนี้เล็กน้อยใช้ คงกลับถอยหลังไปถึงลัทธิพิธีของชนชาติชั้นเดิมเช่นฆ่าสัตว์บูชาโยนิโลहितสัตว์ที่ฆ่าไปบูชาเทพในเทวดา ภาษาที่ใช้ในพิธีเดิมเป็นภาษาสันสกฤตก็เปลี่ยนใช้ภาษาพื้นเมืองมีการแห่เทวรูปและแสดงลัทธิอย่างเล่นละครในเทวาลัยก็เลยจัดให้มีหญิงแพศยาไว้ประจำเรียกว่าเทพทาสี และมีพิธีที่ทำกันในเทวาลัยด้วยอาการอันหยาบช้ำลามกอย่างที่สุด นักบวชชั้นเดิมไม่มีการเกี่ยวข้องอย่างเช่นที่นิยมกันในยุคนี้ แต่มีนักบวชชั้นใหม่ที่เกิดขึ้นเรียกว่า สาธุ เป็นนักบวชประจำนิกายโดยเฉพาะบูชารูปเคารพซึ่งเป็นปฏิมากรของพระศิวะหรือพระวิษณุวตารมา ในระยะเวลาเดียวกัน พระพุทธรูปศาสนาที่เข้าไปอยู่ในวงแห่งลัทธิฮินดู เกิดมีพิธีลัทธิธรรมปฏิรูปและการนับถือเป็นอย่างวิธีต้นตระกูล และมีศึกษาในลัทธิลัทธิธรรม

ปฏิรูปอย่างใหม่ที่เรียกว่าตันตระนี้ขึ้นที่เมืองวิกรมศีลทางชายฝั่งแม่น้ำคงคา ประเทศทิเบตได้รับลัทธิสัทธรรมปฏิรูปวิธีตันตระนี้ไปนับถือ และสืบลัทธิมาจนปัจจุบัน

ลัทธิในกายต่างๆ ที่ประชาชนพลเมืองนิยมนับถือในสมัยนี้คือการบูชาพระวิษณุหรือพระศิวะโดยอาศัยเหตุในตำนานต่างๆ ของมหาเทพทั้งสอง ซึ่งมีปรากฏอยู่ในหนังสือมหาภารตระมาณะ หรือในคัมภีร์ปุราณะเป็นที่ตั้งแล้วยังมีความเข้าใจอย่างใหม่ที่เกิดขึ้นในลัทธิ คือเห็นว่าเทวีซึ่งเป็นชายาของมหาเทพ เช่นพระอุมาหรือพระลักษมี ย่อมส่งกำลังของเทพสามีไว้เรียกว่าศักติ องค์พระวิษณุหรือพระศิวะมนุษย์จะเข้าถึงได้โดยยาก เพราะฉะนั้นต้องอาศัยบูชาศักติจึงจะได้สมความปรารถนาศักติ หมายความว่า ชายาของพระเป็นเจ้าองค์ใดองค์หนึ่ง เป็นอำนาจของเทพผู้สามี ในนิยายไศวะซึ่งนับถือ พระศิวะ มีพระอุมาเป็นศักติ, ในนิยายไวษณพ มีพระลักษมีหรือนางราชา (ชายาพระกฤษณะ) เป็นศักติ, ในนิยายพระพรหมา มีพระสรสวดีเป็นศักติ แต่โดยปกติย่อมเล็งเอาเฉพาะพระอุมา ชายาพระศิวะ, ซึ่งมีนามต่างๆ กันว่าเทวีบ้าง, ทูรคาบ้าง, และกาลีบ้าง นิยายศักติ มีลัทธิผิดจากนิยายอื่นๆ นัทธิฮินดู เพราะไม่มีต้นศาสนาในนิยาย เป็นแต่อ้างว่าพระศิวะทรงบันดาลด้วยพระองค์เอง (พระยาอนุমানราชธน, 2507)

ทางภาคใต้อินเดียมีคณาจารย์เรียกว่า อาซวาร หรืออาลวาร สิบสองคนที่ยาวจาริกสั่งสอนลัทธิการบูชาพระวิษณุแก่มหาชน ตามปกติพวกอซวารยอมเป็นนักกวีอยู่ในตัว เพราะฉะนั้น คำสวดอ่อนหวานในลัทธิของอาซวาร จึงเป็นกาพย์หรือฉันท์เพื่อให้ไพเราะเสนาะโสต เพราะสร้างความนิยมเลื่อมใสแก่มหาชน ข้อสั่งสอนส่วนมากคัดเอามาจากเรื่องพระกฤษณะ (ที่ถือกันว่าเป็นพระวิษณุอวตาร) ซึ่งมีปรากฏอยู่ในคัมภีร์ปุราณะต่างๆ คำสั่งสอนและบทสวดขับของอาซวารทั้งสิบสองนี้ ภายหลังได้รวบรวมเข้าหมวดหมู่ เรียกชื่อว่า คัมภีร์นารายะระประพันธ์ แต่ตามปกติมักจะเรียกกันว่า คัมภีร์พระเวทของทมิฬ หรือที่เรียกกันเป็นสามัญว่าแขกกลิง คัมภีร์นี้ยังคงใช้สำหรับสวดขับเป็นกิจวัตรประจำวันโดยมากในเทวาลัยพระวิษณุทางอินเดียภาคใต้ตราบเท่าทุกวันนี้ ส่วนลัทธิในกายบูชาพระศิวะ ทางอินเดียภาคใต้ก็มีอาจารย์ชื่อมาณิกะวาศกรเจริญวรรณการเหมือนกัน ท่านผู้นี้เป็นหัวหน้าของนิยายไศวะรุ่นเก่า ซึ่งภายหลังเรียกว่านิยายไศวลิธานตะ นิยายนี้มีประวัติที่ยาว เลยเป็นลัทธิที่นับถือกันมากในแคว้นมัทราส มีลัทธิว่า ผู้ใดบูชาพระศิวะ พระองค์ย่อมทรงช่วยผู้นั้นโดยวิธีประทานพรเป็นต้น และนับถือพระอุมาว่า เป็นศักติของพระศิวะ มาณิกะระรจนาทสวดขับเป็นภาษาทมิฬ ด้วยถ้อยคำอันไพเราะเรียกว่า ตีรวาศคม แปลว่า การออกมาจากอันศักดิ์สิทธิ์

ในเทวาลัยของพระศิวะในประเทศของชาติทมิฬ ประชาชนยอมสวดขับบทกับเหล่านี้มาจนปัจจุบัน หลักการเคารพบูชาของมาณิกะเรียกว่า ภักติคือภักดี ภักดีในที่นี้หมายความว่า การบูชาพระภควาน ผู้บูชาเรียกว่า ภักตะ ภควานแปลว่า พระผู้ควรบูชาใช้สำหรับออกนามพระวิษณุ, พระกฤษณะ, พระราม, พระศิวะหรือเทพองค์ใดองค์หนึ่งสุดแต่ผู้บูชานับถือ นิยายไวษณพในสาขาภักดีในปัจจุบันเรียกว่า นิยายภควัตหรือผู้บูชาพระภควาน ลัทธิภักดีคือให้ความเชื่อมั่นจงรักในพระเป็นเจ้าอย่างลัทธิคริสตัง ข้อปฏิบัติอื่นๆ ไม่เลิกไปกว่ามีภักดีโดยมอบกายใจไว้ในพระองค์ด้วยความรักใคร่ ไม่ประสงค์การตอบแทน เพราะถ้ามีภักดีก็ย่อมมีผลตอบแทนอยู่ในตัว ผู้ใดว่างตอบแทนก็เท่ากับผู้นั้นทำการค้าขาย (พระยาอนุমানราชธน, 2507)

การบูชาสรรเสริญเทวีพบได้ในวรรณคดีหลากหลายภาษาทั่วโลก ในอินเดียเองก็เช่นกัน คัมภีร์ พระเวท เป็นหลักฐานทางวรรณคดียุคแรกๆ ที่แสดงให้เห็นว่าชาวอินเดียโบราณนับถือ สรรเสริญ และทำ พิธีบูชาเทวีหลายองค์ แม่เทวีเหล่านี้จะไม่ได้มีบทบาทโดดเด่นเท่าเทวะ เช่น พระอินทร์ พระวรุณ หรือ พระอัคนิ แต่เทวีเหล่านี้ก็ยังมี ความสำคัญในฐานะชายา มารดา หรือ ธิดาที่เกี่ยวข้องกับเทวะ พราหมณ์ประพันธ์บทสวดสรรเสริญเพื่อวิงวอนให้เทวีมาร่วมรับส่วนแบ่งในอัญชลีเพื่อขอพร บทบาท ของเทวีในคัมภีร์พระเวทเหล่านี้ยังสะท้อนให้เห็นภาพสังคมที่มีเพศชายเป็นผู้ปกครอง ขณะที่ เพศหญิงจะเกี่ยวข้องกับ ความมั่งคั่งและความอุดมสมบูรณ์โดยเฉพาะ ความสมบูรณ์ของพืชพันธ์ ธัญญาหาร การให้กำเนิดบุตร และเป็นผู้ช่วยเหลือ จนกระทั่งในสมัยวรรณคดีปุราณะ ข้อมูลในปุราณะแต่ละเล่มแสดงให้เห็นถึงความเจริญของ ลัทธิการนับถือเทพเจ้าองค์เดียวเป็นศูนย์กลาง เทวีมี

บทบาทในการเป็นชายาของพระเป็นเจ้าสูงสุด สามพระองค์ คือ พระพรหม พระศิวะ และพระวิษณุ เทวีที่เราได้ยินพระนามในวรรณคดีสันสกฤต บ่อยครั้ง เช่น พระสร้อยศรี พระลักษมี พระนางปารวตี ทูรคาเทวี และกาลิเทวีต่างมีตำนานเป็นของ พระองค์ แต่ปรากฏการณ์การนับถือเทวีที่สำคัญก็เกิดขึ้นในยุคนี้ คือการกำเนิดของพระมหาเทวีผู้เป็น เทพเจ้าสูงสุด มีอำนาจเหนือกว่ามหาเทพทั้ง (ศุภมาศ เขยศักดิ์, 2552)

ในประเทศอินเดียนั้นมีหลากหลายความเชื่อ หลากหลายความนิยม เป็นประเทศที่มีอิสระในการแสดงความคิดต่อเทพเจ้ามีการสร้างเทพขึ้นตามคติบูชาในชุมชนของตนเพื่อสร้างความเสมอภาค โดยเฉพาะกลุ่มคนชั้นล่างที่มีการรวมกลุ่มชุมชนกัน รวมไปถึงกลุ่มความหลากหลายทางเพศ ที่มีการยกเทพเทวีขึ้นเพื่อคุ้มครองปกป้อง และทำลายผู้ถูกเหยียดหยามตนอย่างเช่น “อิชระ” ที่บูชาพระแม่หุชระ ที่ให้พรกับกลุ่มหลากหลายทางเพศในอินเดีย (นักรบ นาคสุวรรณ, 2562)

ผู้เขียนเห็นว่า แนวคิดเรื่อง ศักดิ์ของเทพเจ้าในปรัชญาฮินดูนั้น ควรศึกษาในส่วนที่แสดงให้เห็นถึงความ เป็นแนวคิดเรื่องศักดิ์ของเทพเจ้าอย่างแท้จริง เพราะองค์ความรู้ในส่วนนี้มีผู้สนใจศึกษาและเผยแพร่อย่างมาก ทั้งที่เป็นส่วนที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิดที่สำคัญทางปรัชญาฮินดู ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการศึกษาแนวคิดเรื่อง วิเคราะห์ศักดิ์ของเทพเจ้าในปรัชญาฮินดู เพื่อที่จะได้นำองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยมาเผยแพร่แก่คนรุ่นหลังหรือผู้ที่สนใจได้ศึกษาหาความรู้ และทำความเข้าใจว่า แนวคิดเรื่องวิเคราะห์ศักดิ์ของเทพเจ้าในปรัชญาฮินดู เป็นอย่างไร บทความนี้จึงมุ่งนำเสนอศักดิ์ของเทพเจ้าในปรัชญาฮินดู มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

แนวคิดเรื่องศักดิ์ในปรัชญาฮินดู

แนวคิดเรื่องศักดิ์กับศักดิ์ปรากฏชัดเจนแน่นอนอย่างเป็นระบบใน ศาสนาพราหมณ์- ฮินดู เช่นกรณีของ เทพตรีมูรตีที่ พระสร้อยศรี เป็นศักดิ์เทพีคู่บารมีของ พระพรหมซึ่งถือว่าเป็นศักดิ์ พระอุม่า (พระแม่กาลิ) เป็นศักดิ์ เทพีคู่บารมีของ พระศิวะซึ่งถือว่าเป็นศักดิ์ พระลักษมีเป็นศักดิ์เทพีคู่บารมี ของพระวิษณุ (หรือพระนารายณ์) ซึ่งถือว่าเป็นศักดิ์

1. ความคิดเรื่องศักดิ์

“ผู้หญิง” คือ “เพศแม่” เป็นผู้ให้กำเนิดมนุษย์บนโลก หากไม่มีแม่ผู้ให้กำเนิดแล้วไซ้โลกคงไม่มีตั้งนั้น ธรรมชาติของฮินดูจึงถือว่าเพศหญิงคือศักดิ์เป็นผู้มีอำนาจเหนือเพศ ชาย คือ พระศิวะ หรือ พระผู้เป็นเจ้าตรงกับแนวคิดเรื่องปุรุชะ และประกฤต ทั้งสอง ความเห็นให้ความสำคัญ กับศักดิ์หรือ ประกฤต ว่ามีอำนาจกระตุ้นให้ พระเจ้ามีพลังสำหรับชาวฮินดูเอง โดยเฉพาะฮินดูที่นับถือลัทธิตันตระแล้วการบูชาพระศิวะ และศักดิ์ของพระองค์ ต่างก็เป็นหนทางที่นำไปสู่พระผู้เป็นเจ้าองค์เดียวกันทั้งสิ้นเพราะว่าชาวฮินดูเชื่อว่าเทพเจ้าทั้งสามพระองค์รวมทั้ง ชายา เป็นสิ่งปรากฏชั้นสูงสุดของพรหมัน และนี่คือที่มาของนิกายศักดิ์ในฮินดูตันตระนั่นเอง (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2546)

2. ความหมายของศักดิ์

ศักดิ์แปลว่าความสามารถ หมายถึง พลังที่สนับสนุนชีวิตทั้งปวงให้คงอยู่นิกายที่นับถือศักดิ์หรือ “ศักดิ์” มีความเชื่อว่า “ศักดิ์” มีลักษณะเป็นสตรีเพศเป็นมหาเทวีเป็นเทวีผู้ยิ่งใหญ่มีสถานะเทียบเท่ากับภาวะสูงสุด (Supreme Being) “ลัทธิศักดิ์” (Shaktism) หมายถึง ลัทธิบูชาเทพีที่เป็นสตรีหรือเทวี โดยได้พรรณาน่าว่า เป็นศักดิ์หรือชายาของมหาเทพ ที่เป็นเทพเจ้าองค์ใดองค์หนึ่ง ซึ่งพระชยานั้น เป็นอำนาจของเทพผู้เป็นสามี ในนิกาย ไศวะ ซึ่งนับถือพระศิวะ ก็อ้างพระอุม่าว่าเป็นศักดิ์ใน นิกายไวษณพ ซึ่งนับถือพระนารายณ์ก็อ้าง พระลักษมี มหาเทวีองค์นี้ว่าเป็นศักดิ์จึงมีความเชื่อว่า มหาเทวีลักษมีเปรียบประดุจพลังแฝงให้ องค์พระสวามีซึ่งเป็นศักดิ์ของพระนาง ได้ทรงมีพลังเสริม ที่จะทำหน้าที่คุ้มครองโลกให้อยู่รอดปลอดภัย ในส่วนลัทธิฮินดูที่นับถือพระพรหม เป็นผู้สร้างก็อ้างพระสร้อยศรีว่าเป็นศักดิ์ของพระพรหม ดังนั้น ศักดิ์จึงหมายถึงชายาของมหาเทพ ศักดิ์ที่สำคัญมี 3 องค์คือ (1) พระสร้อยศรี (Sarasawati) เป็นศักดิ์ของพระพรหม (2) พระลักษมี (Lakshami) หรือ(Sri)เป็นศักดิ์ของ

พระวิษณุ (3) พระอุม่า (Uma) หรือเคารี(Kauri) หรือปารวตี(Parvati) ในปาง ละมุนละไม และเจ้าแม่กาลี (Kali) หรือเจ้าแม่ทुरुคาเทวี(Duraga Devi) หรือจามุนดี(Camundi) ในปางดุร้ายเป็นศักติของพระศิวะ

ปรัชญาของลัทธิศักติมีว่า มหาเทพ เช่นพระศิวะ มีพลังอำนาจ 2 ชนิด คือ พลัง อำนาจที่เป็นของบุรุษเพศและพลังอำนาจที่เป็นของสตรีเพศเหมือนมนุษย์ผู้ชายทุกๆ ไป มี ลักษณะสำคัญตรงกันข้าม 2 ประการคือ (1) ลักษณะที่เป็นชายเช่นความแข็งแรงกล้าหาญ อดทน (2) ลักษณะที่เป็นหญิง เช่นอ่อนหวาน นุ่มนวลรักสวยรักงาม ซื่อาย ดังนั้น ลัทธิศักติจึงนำพลังอำนาจของสตรีเพศมาพัฒนา เพื่อให้ เกิดความอุดม สมบูรณ์แก่โลก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542)

ในยุคที่ศาสนาพราหมณ์รุ่งเรือง เชื่อกันว่า สิ่งที่มีมนุษย์ปรารถนา คือความต้องการของพระผู้เป็นเจ้าของศาสนาพราหมณ์จึงพัฒนาขึ้นใหม่กลายเป็น “พราหมณ์ยุคใหม่” หรือ ศาสนาฮินดู เกิดมีเทวดา 3 องค์ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น คือ พระพรหม พระศิวะ พระนารายณ์ ซึ่งเทพทั้ง 3 องค์ของฮินดู เป็นเทพหรือเทวะฝ่ายชาย เพื่อมาตอบคำถาม เมื่อมีการพูดถึงกำเนิดของโลก และการตั้งอยู่ดับไปของโลก องค์พระพรหมนั้น ทรงมีภารกิจหน้าที่หลักในการสร้างโลกเมื่อเกิดมีคำถามที่ว่า เวลาพระพรหมสร้างโลก พระองค์ทรงสร้างมาจากอะไรกัน คำตอบสุดท้ายคือ ทรงมีเอง เป็นเอง เป็น ปฐมเหตุ (first cause) เมื่อมีเองเกิดขึ้นมาเอง เป็นปฐมเหตุสูงสุด เวลาสร้างอะไรจะสร้างมาจากตนเอง

ซึ่งเป็นเหตุผลค่อนข้างอ่อน เวลาผ่านไปหลายยุคหลายสมัย จึงเกิดฮินดูนอกรีต เรียกว่า “ฮินดูตันตระ” ซึ่งพยายามที่จะหาคำตอบสุดท้ายต่อคำถามที่ว่า พระพรหมสร้างโลก สร้างสรรพสิ่งมาได้ อย่างไรกัน ดังนั้นจึงต้องสร้างนางคู่บารมี ของพระพรหมขึ้นมา ซึ่งเป็นคำตอบที่สมเหตุสมผล คือเมื่อพระพรหมมีคู่ครองอยู่ร่วมกันก็ เกิดโลกเกิดสรรพสิ่งขึ้นมา การสร้างนางคู่บารมีจึงเกิดขึ้นมาเป็นลัทธิ ศักติ-ศักตะ ดังนี้ คู่ที่1 พระสร้สวตี เป็น พลังความสามารถของฝ่ายหญิง นั่นคือ พลังศักติ พระพรหม เป็น พลังความสามารถของฝ่ายชาย นั่นคือ พลังศักตะ คู่ที่2 พระลักษมี เป็น พลังความสามารถหรือพลังอำนาจฝ่ายหญิง นั่นคือ พลัง ศักติ พระนารายณ์ เป็น พลังความสามารถหรือพลังอำนาจฝ่ายชาย นั่นคือ พลังศักตะ คู่ที่ 3 พระอุม่าเทวีเป็น พลังอำนาจหรือกำลังความสามารถฝ่ายหญิง นั่นคือ พลังศักติพระศิวะ เป็น พลังอำนาจหรือกำลังความสามารถฝ่ายชาย นั่นคือ พลังศักตะ

3. ความสำคัญของศักติ

คำนิยาม “ศักติ” ที่แปลว่า ศักดิ์, ความสูงส่งหรืออำนาจหรือเครื่องส่งเสริมให้มี ศรีในที่นี้หมายถึง เทวดาผู้หญิง (เทวี) ผู้เป็นชายาของเทวดาผู้ชาย (เทวะ) เกิดขึ้นมาเพื่อเสริมอำนาจให้แก่สวามี ทำไมจึงมีศักติขึ้น เมื่อพิณพิจารณาจะเห็นเป็นเรื่องธรรมดาสามัญสำนึกว่าทุกอย่างเป็นของคู่กัน มีน้ำต้องมีไฟ มีร้อนต้องมีเย็น เมื่อมีเพศชายก็ต้องมีเพศหญิง เป็นสมโยค อยู่คู่กัน โลกจึงจะได้ดุลย์ คือตั้งอยู่ได้ ดังนั้นเทพผู้ชายจึงอยู่เป็นโสดโดดเดี่ยวไม่ได้ ต้องมี ศักติคือเทวีหรือชยามาคู่เคียงอยู่ด้วย จึงก่อกำเนิดศักติ-นางปัญญาคู่บารมีขึ้นมา สรรพสิ่งในโลกอะไรเล่าจะยิ่งกว่ามนุษย์ พระเจ้าเองก็ยิ่งใหญ่ไม่เท่ามนุษย์ ความจริงพระเจ้าไม่ได้สร้างมนุษย์ หากแต่มนุษย์นั่นเองเป็นผู้สร้างพระเจ้าขึ้นมา แล้วอะไร กันเล่าที่เป็นเหตุผลอยู่เบื้องหลังเทพเจ้าหรือพระเจ้าคำตอบง่ายๆ ก็คือว่า เทพเจ้านั้นเกิดจาก ความต้องการสอนธรรม ด้วยวิธียกธรรมนั้นขึ้นเป็นบุคลาธิษฐาน สมมติธรรมขึ้นเป็นเทพเจ้าหรือพระเจ้าว่าเป็นผู้ทรงอำนาจยิ่งใหญ่เหนือตน เป็นผู้ทรงพระมหากรุณา เป็นผู้ยิ่งใหญ่ยาก จะหาใครอื่นยิ่งใหญ่กว่าพระองค์ย่อมไม่มี พระองค์ทรงเป็นผู้สร้าง ซึ่งความจริงตัวผู้สร้างก็ คือธรรมนั่นเอง (เสถียร พันธรังษี, 2542)

4. อิทธิพลของศักติต่อวิถีชีวิต

ระบบพหุเทวาตามคัมภีร์พระเวทและอรรถกถาลักษณะทั่วไประบบศาสนาพราหมณ์ของอินเดีย นับเป็นตัวอย่างของระบบพหุเทวาหรือระบบพระเจ้าหลายองค์ (polytheism) อย่างแท้จริง กล่าวคือ เฉพาะในคัมภีร์แรก คือ ฤคเวท ก็มีนามของเทพเจ้าปรากฏอยู่แล้วถึง 333 องค์ และต่อมาเมื่อมีการแต่งคัมภีร์เพิ่มขึ้น

จำนวนเทพเจ้าก็เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ดังเช่นเมื่อถึงสมัย ฤๅษี ยาชนวัลกยะ แต่งคัมภีร์พฤทธอาร์ญยะอุปนิษัต ต่อท้ายคัมภีร์ศตะปะละพราหมณะ แห่งยะชูรเวทนั้น ได้แสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลงจำนวนเทพเจ้า ทั้งในส่วนที่เพิ่มขึ้นและลดลงอย่างน่าสนใจ ดังจะเห็นได้จากรายงานการค้นคว้าของท่านธรรมชีวะ หรือ ภิกษุ ดร.พระมหาสมุณโน แห่งวัดพระธาตุพนม ที่เสนอไว้ในวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของท่านเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า ในคัมภีร์ได้เริ่มด้วยจำนวนเทพเจ้าซึ่งมีจำนวน 33,006 องค์ แล้วลดลงเหลือ 33 องค์ จากนั้นก็ลดลงเหลือ 6-3-2 องค์ สุดท้ายเหลือเพียงองค์เดียวคือ พระพรหม ส่วนเทพเจ้าองค์อื่นๆ เป็นบริวารของพระพรหม เกิดจากพรหมณมิติ ทั้งสิ้น “สาเหตุแห่งการสร้างเทพเจ้าขึ้นมามากมายนั้น ถ้าจะพิจารณาจากวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ตามหลักทางสังคมวิทยาแล้วก็คงเนื่องมาจาก 1) ระบบศาสนาพราหมณ์ได้มีการสืบทอดติดต่อกันมาหลายพันปี โดยผ่านการต่อสู้เปลี่ยนแปลงทางสังคมที่หลากหลายและสลับซับซ้อน 2) ผลของการต่อสู้ทางความคิดและผลประโยชน์ทางสังคมทำให้มีการแต่งคัมภีร์ขึ้นเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในทางปกครอง โดยอาศัยการเพิ่มจำนวนเทพเจ้าใหม่ขึ้นมา 3) ผลของความขัดแย้งทางสังคมแห่งชนชั้นวรรณะยังผลให้ต่างฝ่ายต่างสร้างพระเจ้าของตนขึ้นมา เพื่อถ่วงดุลอำนาจกันและกัน 4) มีการสร้างเทพเจ้าหลายรูปแบบ ซึ่งในแต่ละรูปแบบก็มีเทพเจ้าอีกหลายองค์ รูปแบบของเทพเจ้าเท่าที่ปรากฏตามคัมภีร์ต่างๆ ได้แก่

- เทพเจ้าที่เป็นพลังจักรวาล หรืออำนาจแห่งธรรมชาติ เช่น ดิน ฟ้า อากาศน้ำไฟ ลมพายุ ฝนดวงดาว และแสงสว่าง ที่ไม่มีชีวิตอย่างสัตว์และมนุษย์ (non-animated theism)
- เทพเจ้าที่มีสภาพอย่างมนุษย์ (anthropomorphism) ได้รับการสร้างเพิ่มขึ้นภายหลัง
- เทพเจ้าที่มีสภาพเป็นสัตว์ (heriomorphism) มีการสร้างเพิ่มภายหลังพร้อมกับเทพในสภาพมนุษย์
- เทพเจ้าที่มีสภาพครึ่งมนุษย์ครึ่งสัตว์ (therianthropism) มีทั้งส่วนที่แปลงจากเทพประเภทก่อนๆ และส่วนที่สร้างเพิ่มเติมในภายหลัง
- เทพเจ้าที่มีระบบครอบครัวและมีลูกหลานสืบสกุล (genotheism) ได้รับการบัญญัติเพิ่มเติมจากเทพเจ้าที่มีอยู่ก่อน

สาเหตุดังกล่าวมาแล้ว ทำให้เทพเจ้าของศาสนาพราหมณ์เกิดมีขึ้นจำนวนมากมาย แม้แต่เหล่าศาสนิกของศาสนานั้นเองก็ไม่อาจกำหนดจุดทั่วถึง ดังนั้น ศาสนิกแต่ละกลุ่ม แต่ละยุคสมัย คงรู้จักและเคารพบูชาเทพเจ้าบางองค์เฉพาะที่พวกตนนับถือเท่านั้น

อนึ่ง มาถึงตอนนี้ผู้เขียนขอทำความเข้าใจไว้ก่อนว่า นามของเทพเจ้าต่างๆ ที่ปรากฏในคัมภีร์พราหมณ์นั้น บางองค์มีนามปรากฏซ้ำกับนามของเทพในคัมภีร์พุทธศาสนาด้วย เช่น พระอินทร์ พระพรหม พระวิษณุกรรม เป็นต้น แต่เราจะต้องเข้าใจให้ถูกว่า เทพเจ้าที่มีนามซ้ำกันในสองระบบนี้มีสภาพความเป็นมา และความเป็นอยู่แตกต่างกัน เพราะเกิดจากแนวความคิดและหลักความเชื่อพื้นฐานที่ต่างกันนอกจากปัญหาดังกล่าวมาแล้ว ยังมีเรื่องที่ต้องทำความเข้าใจไว้ก่อนว่า เรื่องของเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์เท่าที่ปรากฏในคัมภีร์ต่างๆ นั้น มักมีความสับสน ขัดแย้ง เปลี่ยนแปลงกลับไปมาไม่จบสิ้น เช่นบางคัมภีร์ที่มีมาก่อนบอกว่า เทพองค์นี้เป็นบรรพบุรุษของเทพองค์นั้น แต่แล้วคัมภีร์บางเล่มที่แต่งในภายหลังอาจบอกไปในทำนองตรงกันข้าม คือ ลูกกลายเป็นพ่อ-แม่ พ่อ-แม่เดิมกลับกลายเป็นลูกไปก็มี เข้าทำนองที่ว่า คัมภีร์ใหม่แก้คัมภีร์เก่า ยิ่งแก้ก็ยิ่งสับสน ดังที่นายดับบลิว.เจ.วิลกินส์ (W.J.Wikins) ผู้เขียนเรื่องเทพปกรณัมของฮินดู กล่าวไว้...ในคัมภีร์รุ่นแรกๆ มักมีความแจ่มแจ้งชัดเจนตรงกันข้ามกับคัมภีร์ที่ได้รับการแต่งขึ้นในภายหลัง...เทพเจ้าในคัมภีร์เก่ามีสภาพดีงามกว่าสภาพที่นักเขียนคัมภีร์ในภายหลังที่วาดภาพให้เลวลงในทำนองที่ว่า เรื่องราวทั้งหลายเริ่มด้วยความสว่าง แจ่มชัด แล้วลงท้ายด้วยความมืดมน เมื่อเราสืบสาวลึกลงไปในคัมภีร์เก่ามากเท่าใด เรายิ่งเห็นแนวความคิดทางศาสนา และเรื่องของเทพเจ้าที่ถูกต้อง และบริสุทธิ์มากจากกล่าวได้ว่า เรื่องความเชื่อทางศาสนาเกิดจากความเปลี่ยนแปลงขัดแย้งทางสังคมในหมู่มนุษย์ไม่มีสิ้นสุด ยิ่งศาสนาที่มีมานานอย่างศาสนาพราหมณ์ด้วยแล้ว ความขัดแย้งแตกต่างทางความคิดและผลประโยชน์ทางสังคมของเหล่าผู้นำที่เขียนคัมภีร์ จึงยิ่งแตกต่างขัดแย้งกันมากขึ้น สำหรับการศึกษารื่องนี้จะ

ถือเอาตามคัมภีร์ที่มีมาก่อนเป็นหลัก ส่วนความขัดแย้งเกิดตามภายหลังในคัมภีร์ที่เขียนขึ้นใหม่ คงรับฟังไว้เป็นส่วนประกอบเพื่อให้ทราบถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามยุคสมัย (บุญเย็น วอทอง, 2550 : 47)

5. การต่อรองเพื่ออำนาจการมีตัวตนในสังคม

ดังเช่นการต่อรองเพื่ออำนาจการมีตัวตนในสังคมของ “อิชระ” “อิชระ” เป็นคำเรียกของสาวประเภทสองในอินเดีย แต่ในสังคมอินเดียการมีเพศสภาพเป็นชายและจิตใจและการแต่งกายเป็นหญิง ทำให้คนกลุ่มนี้ถูกมองว่า ไม่ใช่ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย คนส่วนใหญ่ในสังคมจึงไม่ให้การยอมรับ ซึ่ง “อิชระ” มักจะถูกขับไล่ออกจากครอบครัว เพราะการไม่ได้เป็นผู้ชายเต็มถือเป็นเรื่องน่ารังเกียจและบั่นทอนที่อับอาย ทำให้ไม่มีโอกาสศึกษาจึงต้องรวมกลุ่มอยู่ด้วยกันชุมชนเพื่อดูแลและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน “อิชระ” ในสังคมอินเดียถือว่าเป็นชนชั้นต่ำกว่าวรรณะจัณฑาล บางครอบครัวเมื่อรู้ว่าลูกตัวเองเป็น “ชระ” มีความเสียใจ อับอายและหวงใยในคราวเดียวกัน เพราะรู้ว่าลูกตัวเองต้องลำบากต่อไปในอนาคตแน่นอน หลายครอบครัวที่เป็นชนชั้นล่างจึงเอาเด็กไปฝากฝังไว้กับ “อิชระ” รุ่นใหญ่ให้ดูแลความเป็นอยู่ต่อไป “อิชระ” เลือกว่าจะก้าวข้ามเพศชายไปสู่เพศหญิง และเลือก ‘ความเป็นหญิง’ มาใช้พัฒนาเป็นเพศสภาพเฉพาะของตนเอง (นักรบ นาคสุวรรณ, 2562)

ตามคติความเชื่อ พระแม่พุชระเป็นมารดาผู้คุ้มครองผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ ได้แก่ เกย์ กะเทย ทอม ดี ชายรักชาย และ หญิงรักหญิง พระแม่พุชระ หรือ พระแม่ผู้อุ้มภักดิ์ความรักที่ไม่เป็นไปตามครรลอง ซึ่งมีตำนานการกำเนิดพระแม่พุชระ ดังนี้

พระแม่อุมาเทวี ได้ทรงทราบถึงความรักของมนุษย์ วโนโลกนี้ไม่ได้มีเพียงคู่รัก ชาย-หญิง เท่านั้น หากแต่ยังมีความรักในเพศเดียวกัน และกลุ่มผู้รักร่วมเพศเหล่านี้ ก็มักถูกกีดกันออกจากสังคมพระแม่อุมาเทวีจึงแบ่งภาคมาเป็นพระเทวีพระองค์หนึ่ง มีแปดพระกร ทรงศาสตราวุธของพระแม่อุมาเทวีและพระไกรวระ ประทับบนหลังไก่อั่วใหญ่ ติดตามด้วยบริวารสองตน คือ ชายรักร่วมเพศ และ หญิงรักร่วมเพศ เพื่อให้ความอุปถัมภ์ ปกป้องคุ้มครอง ตลอดจนเสริมหลังสร้างกำลังใจให้แก่ชายรักชาย และหญิงรักหญิง อีกตำนานหนึ่ง เทวนิยมนิยดาก็มีการผูกเรื่องให้เทวีท้องถิ่น อย่างพระแม่พุชระสัมพันธ์กับนิกายศัคดี สัมพันธ์กับพระแม่อุมาที่เป็นเจ้าแม่ที่ยิ่งใหญ่ ว่าพระแม่พุชระเกิดมาจากน้ำตาของพระแม่อุมาที่ร้องไห้เพราะความสงสารชีวิตที่เป็นชนชายขอบของสังคมฮินดู “อิชระ” เช่นเดียวกับที่ “อิชระ” ที่เป็นคนนอกวรรณะ ถูกกีดกันผลักไสออกจากสังคม กราบไหวบูชาเทวีที่มาจากหญิงวรรณะสูงเพื่อให้มีตัวตนและสถานะทางสังคม (นักรบ นาคสุวรรณ, 2562)

พระแม่พุชระเป็นส่วนหนึ่งของนิกายศัคดี “อิชระ” “มักบูชารูปอวัยวะเพศหญิง โยนี” ในฐานะศูนย์รวมพลังอันยิ่งใหญ่แห่งจักรวาล (Kanodia, 2016) วัดบาสุฮาระมาตะ วัดของพระแม่พุชระตั้งอยู่ในเมืองเบคจีจึในเขตเมห์ซานในรัฐคุชราตประเทศอินเดีย สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 1738 วัดตกแต่งอย่างสวยงามด้วยการแกะสลักหิน จะเห็นได้ว่าตำนานของพระแม่พุชระ ไม่ได้เกี่ยวข้องกับ “อิชระ” โดยตรง แต่แสดงถึงที่พึงทางใจและความคุ้มครองของผู้ที่มีความผิดปกติทางเพศ เช่น มีสองเพศตั้งแต่กำเนิด หรือผู้ที่มีปัญหาด้านสมรรถภาพทางเพศ และการคุ้มครองการกระทำทางเพศ แต่ “อิชระ” นำตำนานและความเมตตาของพระแม่พุชระมาสร้างความสอดคล้องความผิดปกติทางเพศในรูปของจิตใจ “อิชระ” ในสังคมอินเดียจึงถือว่าตนเองคือกลุ่มคนพิเศษที่เชื่อกันว่ามีเทพเจ้าคุ้มครองที่เหนือกว่าคนธรรมดาทั่วไป “อิชระ” จะแสดงออกโดยการแต่งกายแบบหญิงอินเดียหม่สำหรับและ บูชาพระแม่พุชระอย่างเคร่งครัดวันละสามเวลาเพื่อขอพรให้ปกป้องดูแลตัวเองไม่ให้ใครมารังแก (Penrose, 2001)

พื้นที่ทางสังคม กลุ่ม “อิชระ” เป็นพื้นที่ซึ่งเป็นเครือข่ายของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เหลื่อมล้ำระหว่างกลุ่มต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มสถาบัน ครอบครัว ศาสนา หรือ สังคม เมื่อสถาบันครอบครัวไม่ยอมรับ ก็ไปพึ่งพาสถาบันศาสนาในเรื่องเทพเจ้าสร้างอำนาจและวาทกรรม ส่งผลให้มีพื้นที่ไม่มากนักในสถาบันสังคมแต่ในขณะเดียวกันสถาบันสังคมก็สร้างกระบวนการทำให้เป็นคนชายขอบ ซึ่งการถูกขับให้เป็นคนชายขอบในสังคมทำให้ กลุ่ม”อิชระ” ต้องอำนาจในการต่อรองเป็นคนไร้พื้นที่ต้องเผชิญความยากลำบากในสังคมในมิติต่างๆ เช่น การสร้างพื้นที่ทางความรู้สึกอันเกิดจากการกระบวนการความสัมพันธ์เชิงอำนาจของกลุ่มต่างๆ ซึ่งเป็นผลกระทบจาก

ความเหลื่อมล้ำในสังคม สามารถเกิดขึ้นได้ทั้งระดับสังคมย่อย เช่น ครอบครัว สถาบันการศึกษาศึกษาไปจนถึงระดับสังคมขนาดใหญ่ โดยคนบางกลุ่มถูกระบบราชการทางสังคมเบียดขับสู่การเป็นประชากรชายขอบ เช่น คนรักเพศเดียวกัน คนพิการ คนด้อยโอกาสต่าง (ทำให้พวกเขาเหล่านั้นต้องเผชิญกับภาวะคนที่ไร้พื้นที่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การแสวงหาอำนาจในการสร้างพื้นที่และตัวตน ของกลุ่ม”อิชระ”เริ่มด้วยการอิงความเชื่อ (ฐิติวัจน์ ทองแก้ว และพิทักษ์ ศิริวงศ์, 2559)

ดั้งเดิมในศาสนาที่เกี่ยวกับพระแม่พหุพระที่ยอมรับการมีตัวตนของกลุ่ม”อิชระ”และวาทกรรมที่สืบเนื่องมาคือความพรจากพระแม่ที่ให้มาเรื่องการอวยพระและสาปแช่ง ที่เป็นวาจาสิทธิ์ ซึ่งถือได้ว่ายกระดับคุณภาพชีวิตในสังคมได้ในระดับหนึ่ง เพราะคนในสังคมอินเดียที่นับถือศาสนาฮินดู มีความศรัทธาในเทพเจ้าอย่างแรงกล้าเป็นพื้นฐาน ทำให้สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยในการยอมรับเรื่องนี้ได้ ที่กล่าวมาเป็นการอำนาจการต่อรองโดยวางหน้าที่ของตนเองในโครงสร้างสังคม ผ่านคติความเชื่อและวาทกรรมของพระแม่พหุพระเพื่อให้สังคมยอมรับ ซึ่งผลที่ตามมาคือ กลุ่ม”อิชระ”มีบทบาทและพื้นที่ในสังคมโดยได้รับเชิญไปฟ้อนรำและให้พรในงานแต่งงานและงานแรกเกิดบุตร เพื่อความเป็นมงคลในงานสอดคล้องกับ ปิยลักษณ์ โพธิวรณม์ กล่าวไว้ว่า “คนข้ามเพศจึงมีการจัดวางตำแหน่งที่ทางของตัวตนผ่านกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ที่ทำให้รู้ว่าตนเองเป็นใครมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นอย่างไร บางครั้งคนข้ามเพศยังต้องมีการใช้อัตลักษณ์ร่วม (collective identity) เพื่อเป็นสัญลักษณ์ในการอ้างอิงความเป็นตัวตน และการรวมกลุ่มเพื่อสร้างพื้นที่ให้กับตนเอง เมื่อเป็นเช่นนี้พื้นที่ของคนของคนข้ามเพศจึงไม่ใช่สิ่งที่เกิดจากการกระทำของคนข้ามเพศเท่านั้น แต่เป็นการเกิดขึ้นจากการหล่อหลอมทางสังคมควบคู่กัน (ปิยลักษณ์ โพธิวรณม์ และคณะ, 2554)

สรุปได้ว่า แนวคิดเรื่องศักดิ์กับศักดิ์ปรากฏชัดเจนแน่นอนอย่างเป็นระบบใน ศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู “ผู้หญิง” คือ “เพศแม่” เป็นผู้ให้กำเนิดมนุษย์บนโลก ดังนั้นทฤษฎีของฮินดูจึงถือว่าเพศหญิงคือศักดิ์เป็นผู้มีอำนาจเหนือเพศชาย ศักดิ์แปลว่าความสามารถ หมายถึง พลังที่สนับสนุนชีวิตทั้งปวงให้คงอยู่นิกายที่นับถือศักดิ์หรือ”ศักดิ์” มีความเชื่อว่า “ศักดิ์” มีลักษณะเป็นสตรีเพศเป็นมหาเทวีเป็นเทวีผู้ยิ่งใหญ่มีสถานะเทียบเท่ากับภาวะสูงสุด (Supreme Being) “ลัทธิศักดิ์”(Shaktism) หมายถึง ลัทธิบูชาเทพีที่เป็นสตรีหรือเทวี

วิเคราะห์แนวคิดเรื่องศักดิ์ของเทพเจ้าในปรัชญาฮินดู

1. สถานะความมีอยู่ของศักดิ์ในปรัชญาฮินดู

ศักดิ์เป็นเทพเพศหญิงหรือเรียกตามความเชื่อศาสนาฮินดูว่า เทวี ในที่นี้ตามความเชื่อส่วนมากแล้วเปรียบเทพศักดิ์เสมือน “พลังงาน” ของเทพเจ้าสูงสุด กล่าวอธิบายให้เข้าใจได้ง่ายคือเป็นผู้ทรงพลังและอำนาจของเทพสามีไว้ “ศักดิ์” ในที่นี้จึงหมายถึงพลัง (Power) อีกด้วยตัวอย่างเช่น พระสรสวตี (Sarasvati) ชายาของพระพรหม, พระลักษมี (Lakshmi) ชายาของพระวิษณุ และ พระอุม่าภักวตี (Uma) ชายาของพระศิวะ เป็นต้น เทพศักดิ์เหล่านี้ได้รับการเคารพนับถือไม่น้อยไปกว่าเทพสูงสุดที่กล่าวมาข้างต้น จนได้กลายเป็นนิกายหนึ่งที่สำคัญเรียกว่า “นิกายศักดิ์” (Shakti) ในศาสนาฮินดูช่วงหลังนี้เช่นกัน ศาสนาฮินดูมีเทพเจ้าสูงสุดมีเพียงหนึ่งเดียวที่มีกำเนิดมาจากปรมาตมอันซึ่งเป็นหลักธรรมหรือสถานะอันยิ่งใหญ่ที่สุด (Supreme Being) แต่มีหน้าที่แบ่งออกเป็นสามภาค แนวคิดตรีมูรติเกิดผลดีต่อการเคารพนับถือเพื่อลดการขัดแย้งที่เกิดขึ้น เทพทั้ง 3 องค์ ถือเป็นหลักธรรมสูงสุดและสำคัญในการนา ศาสนาฮินดูเข้าสู่หลักแห่งความเป็นจริงมากกว่ายุคสมัยอื่นๆ และถึงแม้เทพทั้ง 3 องค์ จะเป็นมหาเทพผู้ยิ่งใหญ่ที่ได้รับการนับถือมากในยุคศาสนาฮินดู แต่เป็นไปตามธรรมดาของปุถุชนที่ยังเกิดความนิยมชมชอบต่างกัน ย่อมทำให้เกิดความเชื่อและการนับถือในเทพทั้ง 3 องค์ต่างกัน ทำให้เห็นว่าเทพเจ้าองค์นี้มีความสำคัญเหนือกว่าเทพเจ้าองค์อื่นๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่ยากจะเปลี่ยนแปลงได้โดยความเคารพที่มีต่อพระวิษณุ (Vishnu) และพระศิวะ (Shiva) เป็นเทพเจ้าที่มีการเคารพบูชาอย่างแพร่หลายกว่าพระพรหม (Brahma) ที่ไม่ได้

เป็นเทพสูงสุดของนิกายไดโนกายหนึ่ง ด้วยเหตุนี้จึงยังปรากฏการแบ่งกลุ่มนับถือเทพเจ้าอยู่โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มไวษณพนิกาย (Vishnu) หรือ วิษณุณิกาย นับถือ พระวิษณุ หรือพระนารายณ์ เป็นเทพสูงสุด ความเชื่อส่วนมากแล้วเป็นความเชื่อเกี่ยวกับการลงมาช่วยเหลือสรรพสัตว์ของพระวิษณุที่ปรากฏภายในลักษณะต่างๆ บนโลกที่เรียกกันว่า “อวตาร” (จะกล่าวถึงรายละเอียดในหัวข้อหลักเกี่ยวกับเรื่องนี้ต่อไป) นิกายนี้มีอิทธิพลอยู่มากในอินเดียภาคเหนือและภาคกลางของประเทศ

2. ไศวนิกาย (Shiva) หรือ ศิวะนิกาย นับถือ พระศิวะ หรือพระอิศวร เป็นเทพสูงสุดสัญลักษณ์อย่างหนึ่งที่แทนพระศิวะคือ ศิวลึงค์และโยนี ซึ่งได้รับการบูชาเช่นกัน ความเชื่อในนิกายนี้อยู่ที่วิถีแห่งการหลุดพ้นมากกว่าความเชื่อแบบภักดี

สำหรับนักคิด และนักปราชญ์บางท่านยังคงความสำคัญกับพระพรหมอยู่เป็นอย่างมากเพราะฉะนั้นจึงอาจแบ่งนิกายในศาสนาฮินดูโดยการเพิ่ม พรหมนิกาย (Brahma) ที่นับถือพระพรหมเป็นใหญ่ ซึ่งรวมกับนิกายที่กล่าวถึงข้างต้นทั้งหมดเป็น 3 นิกายถ้าเป็นเช่นนี้ถือว่าเป็นนิกายพรหมเป็นนิกายที่เก่าแก่กว่านิกายอื่น ๆ สันนิษฐานได้ว่าเป็นเพราะยังมีพราหมณ์สมัยเดิมที่ยังมีความเชื่อและยังให้ความเคารพต่อพระพรหมอยู่เป็นอันมาก การก่อเกิดนิกายในศาสนาฮินดูยุคสมัยใหม่นี้เน้นที่ความภักดีต่อเทพเจ้าเป็นหลัก ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงธรรมชาติของมนุษย์ที่มีความอ่อนไหว มีการสร้างตัวตนและสร้างรูปเคารพของเทพเจ้าองค์สำคัญขึ้นโดยเชื่อว่าสามารถเข้าถึงจิตใจประชาชนได้

อย่างไรก็ตามเราเห็นได้ว่าตั้งแต่ต้นที่เกิดความหลากหลายต่อการนับถือเทพนั้นเป็นการนา เทพเจ้าที่ปรากฏอยู่ในพระเวทเดิมเข้ามาปรับปรุงให้เข้ากับยุคสมัยแห่งการเป็นศาสนาฮินดูใหม่ร่วมกับเทพเจ้าที่สร้างขึ้นใหม่ อีกด้านหนึ่งถึงแม้จะมีการประนีประนอมให้เกิดการนับถือตรีมูรติแต่ก็ยังคงก่อให้เกิดกลุ่มต่างๆ ในการนับถือเทพองค์อื่นปรากฏให้เห็นอยู่อีก ได้แก่ ศักติ เป็นสัญลักษณ์หรือหลักธรรมฝ่ายเทพเทวี ที่บ่งบอกถึงสติปัญญา เช่น พระแม่ลักษมี พระแม่กาลี พระแม่อูมา เป็นต้น ส่วน “เทพเจ้า” หมายถึง สถานะของบุคคลที่มีความพิเศษ มีอำนาจดลบันดาลและให้คุณให้โทษแก่มนุษย์ได้ ลัทธิศักตินั้น เป็นหนึ่งในลัทธิที่บูชาเทพของศาสนาฮินดู ลัทธิศักติคือลัทธิที่บูชาเทพ ปรัชญาของลัทธิศักติมีว่า ไนมหาเทพ เช่น พระศิวะ มีพลังอำนาจ 2 ชนิด คือ พลังอำนาจที่เป็นของบุรุษเพศและพลังอำนาจที่เป็นของสตรีเพศ เหมือนมนุษย์ผู้ชายทั่วไปย่อมมีลักษณะนิสัย 2 ลักษณะ คือ ลักษณะที่เป็นชาย มีความแข็งแรง กล้าหาญ อดทน และลักษณะที่เป็นหญิง มีความอ่อนหวาน นุ่มนวล รักสวยรักงาม ซื่อาย และมี ลัทธิศักตินำพลังอำนาจที่เป็นของสตรีเพศมาพัฒนาเพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์แก่โลก โดย ศักติ หรือชายาของมหาเทพ 3 องค์ คือ

พระสรส์วตี เป็นศักติของพระพรหม ในสมัยพระเวทเป็นเทพีแห่งลำน้ำ ต่อมาได้รับยกย่องเป็นเทพีแห่งวาจาและศิลปศาสตร์ ทรงหงส์เป็นพาหนะ มี 4 กร ถือพิณ คัมภีร์ สายลูกประคำ และภิงคาร

พระลักษมี เป็นศักติของพระวิษณุ ตามตำนานเล่าว่าพระแม่ท่านเกิดจากฟองน้ำ ในสมัยพระเวทมีความหมายว่าโชคดี ไม่มีอุปสรรค ต่อมาในสมัยที่พระวิษณุได้รับยกย่องเป็นมหาเทพสูงสุด พระลักษมีก็ได้รับยกย่องว่าเป็นเทพีแห่งโชคลาภ มีหลายชื่อแล้วแต่คุณลักษณะ เช่น ศรี ปัทมา กมลา อินทिरา โลลา อัญจลา โลกมาตา ชลธิชา สีตา

พระอูมา เป็นศักติของพระศิวะ พระอูมา ท่านปรากฏครั้งแรกในเกนอุปนิษั ต่อมาในสมัยที่พระศิวะได้รับยกย่องเป็นมหาเทพสูงสุด พระอูมาก็ได้รับยกย่องเป็นเทพีแห่งความงาม เป็นเทพีแห่งความซื่อสัตย์ และในปางดุร้าย เป็นเจ้าแม่ทศคา เทพีแห่งสงคราม เจ้าแม่กาลี เทพีแห่งชัยชนะ เทพีปางดุร้ายนี้ได้รับความเคารพนับถือสักการะมาก ดังที่โบสถ์เจ้าแม่กาลี ในเมืองกัลกัตตา รัฐเบงกอล จะมีพิธีบูชาเจ้าแม่กาลีด้วยเลือดแพะหรือแกะด้วย

2. อิทธิพลของศักติในปรัชญาฮินดู

เป็นศักติโดยธรรมชาติที่สตรีเยื่อมคู่กับบุรุษเพื่อให้เกิดความสมดุล และเพื่อเกิดความอุดมสมบูรณ์ จำเป็นต้องมีสตรีเพศคู่กับบุรุษจึงจะสมเหตุสมผลว่า โลกเกิดขึ้นมาได้อย่างไร จึงจะอธิบายได้ว่าสรรพสิ่งเกิดขึ้นมาได้ได้อย่างไร ความอุดมสมบูรณ์เกิดขึ้นมาได้ได้อย่างไร ดังนั้นจึงต้องมีเทพเทวีขึ้นมาเพื่อคู่กับมหาเทพทั้ง 3 ขึ้นเพื่อเป็นการอธิบายการเกิดขึ้นของตรีมูรติ (The Cult of The Hindu Trinity: Brama, Siva and Visnu) และเป็นแนวคิดที่มองเห็นถึงความสัมพันธ์ในสังคมในทัศนะของปรัชญาฮินดูกับธรรมชาติของชีวิตอย่างแท้จริง การที่พระพรหมสร้างโลก พระวิษณุเป็นผู้รักษาและเมื่อถึงเวลาพระศิวะเป็นผู้ทำลาย ทำให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติแห่งโลกและชีวิต แต่ช่วงยุคหลังการเกิดขึ้นของนิกายต่างๆ ของศาสนาฮินดูช่วงนี้ทางด้านประวัติศาสตร์ทางศาสนาถือเป็นช่วงเสื่อมของศาสนาฮินดู ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากต่างฝ่ายต่างคิดว่านิกายที่ตนเองนับถือนั้นมีความสมบูรณ์ มีความเป็นที่สุดในทุกๆ ด้าน ยกย่องเทพเจ้าของตนว่าดีกว่าเทพเจ้าองค์อื่นพร้อมทั้งดูหมิ่นเหยียดหยามเทพเจ้าฝ่ายอื่น ยิ่งนานวันความแตกแยกทางความคิดยิ่งมีมากและรุนแรงขึ้น ไม่ใช่ว่าเป็นที่ตัวของศาสนาเองที่เสื่อมลงแต่เป็นเพราะมนุษย์เรามากกว่าที่นำเอาความคิดของตนมาทำให้ความดีงามของความเชื่อเดิมนั้นถูกตีค่าให้เสื่อมลงไป แต่ในความขัดแย้งสิ่งหนึ่งที่ทุกคนมีและยอมรับร่วมกันก็คือ ความเชื่อที่เกิดขึ้นมีการพัฒนาเกิดขึ้นเกิดความแตกต่างจากสมัยเดิมเป็นอย่างมากเนื่องจากสมัยนี้เป็นสมัยที่รวบรวมเอายุคแห่งความคิดทั้งทางศาสนาและปรัชญาเข้าไว้ด้วยกัน ในหนังสือหลายๆ เล่มได้มีการแบ่งยุคทางความคิดในเรื่องของศาสนาและปรัชญาปลีกย่อยลงไปอีก

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดแนวคิดเรื่องศักติของเทพเจ้าฮินดูนั้น เป็นปัจจัยทางสังคม และปัจจัยทางการเมืองต่างถูกสร้างขึ้นมาจากบริบททางสังคมและการเมือง ปัจจัยต่างๆ ทางสังคมและการเมืองเป็นตัวเร่งและมีอิทธิพลต่อการเกิดแนวคิดที่สามารถแก้ปัญหาทางสังคมและการปกครอง วรรณคดีเรื่องศักติของเทพเจ้าฮินดูนี้ เห็นว่ากรรมหรือการกระทำเป็นสิ่งจำเป็น กรรมได้รับแรงบันดาลหรืออำนาจจากพระเจ้า ทุกคนจะต้องมีการกระทำ แต่ในการกระทำนั้นจะต้องสละผลของการกระทำจึงจะเป็นทางที่ถูกต้อง กรรมนั้นโดยปกติมีผลต่อผู้กระทำด้วย ดังนั้นศักติของเทพเจ้าฮินดูจึงเป็นต้นแบบสอนให้กระทำที่ดี トラบไตที่ยังไม่บรรลุถึงเป้าหมายในสิ่งที่ต้องการ ลักษณะของศักติเปรียบได้กับการขอพรจากมารดานั้นคือมารดาสามารถประทานพรให้ความช่วยเหลือ และช่วยกำจัดศัตรูแต่ล้วนขึ้นอยู่กับการกระทำของผู้รับว่าดีหรือชั่วอย่างไร และแนวคิดเรื่องพระเจ้า ถือว่า พระองค์เป็นวิญญูณบริสุทธ์ที่สูงที่สุด มีอำนาจในการดลบันดาลสรรพสิ่งในโลกนี้ รวมทั้งการกระทำก็เกิดจากแรงธรรมชาติหรือจากอำนาจของพระเจ้า แต่พระเจ้านั้นท่านทรงมีงานมาก ทำให้ผู้บูชาอ่อนวอนเข้าถึงได้ยาก อีกทั้งโดยธรรมชาติบุรุษจะมีความใจแข็งกว่าสตรี ดังนั้นการอ่อนวอนขอพรจากเทพเทวีนั้นทำได้ง่ายกว่า จึงเกิดเป็นศักติของพระเจ้าเป็นเจ้าขึ้นมาเพื่อให้ผู้เคาพรบูชาได้เข้าถึงง่ายขึ้น จุดมุ่งหมายสำคัญของ”ศักติ”คือ รวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพรหมัน เช่นเดียวกับลัทธิอื่นๆ ในศาสนาฮินดู โดยการทำสมาธิจิต หรือสวดมนต์สรรเสริญ หรือบูชาเทพอันเป็นตัวแทนของพรหมัน จากแนวคิดดังกล่าวนี้ทำให้รู้ว่า ความเชื่อในศักติได้มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนในแต่ละยุคสืบต่อกันมาอย่างไม่ขาดสายโดยแบ่งเป็นดังนี้

1) อิทธิพลของศักติในยุคเริ่มต้น : ยุคที่ผู้คนรู้สึกเสื่อมในยุครที่พราหมณ์เป็นใหญ่ ชนพื้นเมืองได้ไขว่คว้าหาเทพเจ้าของตัวเองเพื่อเป็นที่พึ่ง แล้วเปลี่ยนศาสนาพราหมณ์เป็นฮินดู แล้วรจนาคัมภีร์ปุราณะขึ้น และเกิดลัทธิบูชาเทพขึ้น 3 พระองค์ อันมีพระพรหม พระวิษณุ พระศิวะ และเกิดลัทธิศักติที่มีการบูชาเทวีขึ้น โดยเทวีทั้งสามเป็นชายาของมหาเทพ เพื่อให้ปวงชนได้ใกล้ชิดพระเป็นเจ้าได้โดยง่าย โดยไม่ต้องอาศัยการบำเพ็ญเพียรเพื่อให้เป็นที่โปรดปรานของมหาเทพ และได้เกิดระบบพหุเทวาตามคัมภีร์พระเวทและอรรถกถาลักษณะทั่วไประบบศาสนาพราหมณ์ของอินเดีย นับเป็นตัวอย่างของระบบพหุเทวาหรือระบบพระเจ้าหลายองค์อย่างแท้จริง กล่าวคือ เฉพาะในคัมภีร์แรก คือ ฤคเวท ก็มีนามของเทพเจ้าปรากฏอยู่แล้วถึง 333 องค์ และต่อมาเมื่อมีการแต่งคัมภีร์เพิ่มขึ้น จำนวนเทพเจ้าก็เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ดังเช่นเมื่อถึงสมัย ฤๅษี ยาชนวัลกยะ แต่งคัมภีร์พฤห์ทวารัญญะ

อุปนิษัท ต่อท้ายคัมภีร์ศตะปะณะพราหมณะ แห่งยะชูรเวทนั้น ได้แสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลงจำนวนเทพเจ้า ทั้งในส่วนที่เพิ่มขึ้นและลดลงอย่างน่าสนใจ ดังจะเห็นได้จากรายงานการค้นคว้าของท่านธรรมชิวะ หรือ ภิกษุ ดร. พระมหาสม สุมน แห่งวัดพระธาตุพนม ที่เสนอไว้ในวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของท่านเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า ในคัมภีร์ ได้เริ่มด้วยจำนวนเทพเจ้าซึ่งมีจำนวน 33,006 องค์ แล้วลดลงเหลือ 33 องค์ จากนั้นก็ลดลงเหลือ 6-3-2 องค์ สุดท้ายเหลือเพียงองค์เดียวคือ พระพรหม ส่วนเทพเจ้าองค์อื่นๆ เป็นบริวารของพระพรหม เกิดจากพรหมณมิติ ทั้งสิ้น “สาเหตุแห่งการสร้างเทพเจ้าขึ้นมามากมายนั้น ถ้าจะพิจารณาจากวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ตามหลัก ทางสังคมวิทยาแล้วก็คงเนื่องมาจาก

1. ระบบศาสนาพราหมณ์ได้มีการสืบทอดติดต่อกันมาหลายพันปี โดยผ่านการต่อสู้เปลี่ยนแปลงทางสังคมที่หลากหลายและสลับซับซ้อน

2. ผลของการต่อสู้ทางความคิดและผลประโยชน์ทางสังคมทำให้มีการแต่งคัมภีร์ขึ้นเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในทางปกครอง โดยอาศัยการเพิ่มจำนวนเทพเจ้าใหม่ขึ้นมา

3. ผลของความขัดแย้งทางสังคมแห่งชนชั้นวรรณะยังผลให้ต่างฝ่ายต่างสร้างพระเจ้าของตนขึ้นมา เพื่อถ่วงดุลอำนาจกันและกัน

4. มีการสร้างเทพเจ้าหลายรูปแบบ ซึ่งในแต่ละรูปแบบก็มีเทพเจ้าอีกหลายองค์ รูปแบบของเทพเจ้า เท่าที่ปรากฏตามคัมภีร์ต่างๆ ได้แก่ 1) เทพเจ้าที่เป็นพลังจักรวาล หรืออำนาจแห่งธรรมชาติ เช่น ดิน ไฟ อากาศ น้ำไฟ ลมพายุ ฝนดวงดาว และแสงสว่าง ที่ไม่มีชีวิตอย่างสัตว์และมนุษย์ (non-animated theism) (2) เทพเจ้าที่มีสภาพอย่างมนุษย์ (anthropomorphism) ได้รับการสร้างเพิ่มขึ้นภายหลัง 3) เทพเจ้าที่มีสภาพเป็นสัตว์ (heriomorphism) มีการสร้างเพิ่มภายหลังพร้อมกับเทพในสภาพมนุษย์ 4) เทพเจ้าที่มีสภาพครึ่งมนุษย์ครึ่งสัตว์ (therianthropism) มีทั้งส่วนที่แปลงจากเทพประเภทก่อนๆ และส่วนที่สร้างเพิ่มเติมในภายหลัง 5) เทพเจ้าที่มีระบบครอบครัวและมีลูกหลานสืบสกุล (genotheism) ได้รับการบัญญัติเพิ่มเติมจากเทพเจ้าที่มีอยู่ก่อน

สาเหตุดังกล่าวมาแล้ว ทำให้เทพเจ้าของศาสนาพราหมณ์เกิดมีขึ้นจำนวนมากมาย แม้แต่เหล่าศาสนิกของศาสนานั้นเองก็ไม่อาจกำหนดจุดทั่วถึง ดังนั้น ศาสนิกแต่ละกลุ่ม แต่ละยุคสมัย คงรู้จักและเคารพบูชาเทพเจ้าบางองค์เฉพาะที่พวกตนนับถือเท่านั้น

อนึ่ง นามของเทพเจ้าต่างๆ ที่ปรากฏในคัมภีร์พราหมณ์นั้น บางองค์มีนามปรากฏซ้ำกับนามของเทพในคัมภีร์พุทธศาสนาด้วย เช่น พระอินทร์ พระพรหม พระวิษณุกรรม เป็นต้นแต่เราจะต้องเข้าใจให้ถูกว่า เทพเจ้าที่มีนามซ้ำกันในสองระบบนี้มีสภาพความเป็นมา และความเป็นอยู่แตกต่างกัน เพราะเกิดจากแนวความคิดและหลักความเชื่อพื้นฐานที่ต่างกันนอกจากปัญหาดังกล่าวมาแล้ว ยังมีเรื่องที่ต้องทำความเข้าใจไว้ก่อนว่าเรื่องของเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์เท่าที่ปรากฏในคัมภีร์ต่างๆ นั้น มักมีความสับสน ขัดแย้ง เปลี่ยนแปลงกลับกันไปมาไม่จบสิ้น เช่นบางคัมภีร์ที่มีมาก่อนบอกว่า เทพองค์นี้เป็นบรรพบุรุษของเทพองค์นั้น แต่แล้วคัมภีร์บางเล่มที่แต่งในภายหลังอาจบอกไปในทำนองตรงกันข้าม คือ ลูกกลายเป็นพ่อ-แม่ พ่อ-แม่เดิมกลับกลายเป็นลูกไปก็มี เข้าทำนองที่ว่า คัมภีร์ใหม่แก้คัมภีร์เก่า ยิ่งแก้ก็ยิ่งสับสน

2) **ศักติในยุคปัจจุบัน** : เทวีมีผู้เคารพบูชาอยู่หลากหลายวรรณะหลากหลายกลุ่มชน ด้วยความเชื่อที่ว่าพระแม่เทวีคือผู้ประทานความอุดมสมบูรณ์พูนสุขให้แก่กลุ่มชนของตนที่นิยมบูชาพระแม่ ด้วยความเชื่อว่าพระแม่ศักตินั้นจะทรงประทานพร ประทานความสุข และความมั่นใจในการใช้ชีวิตในสังคม และมีสิทธิ มีเสียงในสังคมเท่าเทียมกับชนชั้นอื่นๆ และพลังจากพระแม่ศักติ ในยุคปัจจุบันมีการบูชาพระแม่ศักติกันแพร่หลายหลากหลายเชื้อชาติเพื่อขอพรศักดิ์สิทธิ์เพื่อคุ้มครองตน และทำลายผู้ที่คิดร้ายต่อตนและพวกพ้อง นอกจากนี้การนับถือศักติในปัจจุบันยังใช้เป็นเครื่องมือเพื่อการต่อรองการมีอำนาจการมีตัวตนในสังคมเช่น การต่อรองเพื่ออำนาจการมีตัวตนในสังคมของ “อิชระ” “อิชระ” เป็นคำเรียกของสาวประเภทสองในอินเดีย แต่ในสังคมอินเดียการมีเพศสภาพเป็นชายและจิตใจและการแต่งกายเป็นหญิง ทำให้คนกลุ่มนี้ถูกมองว่า ไม่ใช่ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย

คนส่วนใหญ่ในสังคมจึงไม่ให้การยอมรับ ซึ่ง “อิชระ” มักจะถูกขับไล่ออกจากครอบครัว เพราะการไม่ได้เป็นผู้ชายเต็มถือเป็นเรื่องน่ารังเกียจและเป็นที่ยับอาย ทำให้ไม่มีการศึกษาจึงต้องรวมกลุ่มอยู่ด้วยกันชุมชนเพื่อดูแลและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน “อิชระ” ในสังคมอินเดียถือว่าเป็นชนชั้นต่ำกว่าวรรณะจัณฑาล บางครอบครัวเมื่อรู้ว่าลูกตัวเองเป็น “ชระ” มีความเสียใจ อับอายและหวงใยในคราวเดียวกัน เพราะรู้ว่าลูกตัวเองต้องลำบากต่อไปในอนาคตแน่นอน หลายครอบครัวที่เป็นชนชั้นล่างจึงเอาเด็กไปฝากฝังไว้กับ “อิชระ” รุ่นใหญ่ให้ดูแลความเป็นอยู่ต่อไป “อิชระ” เลือกที่จะก้าวข้ามเพศชายไปสู่เพศหญิง และเลือกความเป็นหญิงมาใช้พัฒนาเป็นเพศสภาพเฉพาะของตนเอง และตามคติความเชื่อ พระแม่พระเป็นมารดาผู้คุ้มครองผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ ได้แก่ เกย์ กะเทย ทอม ดี ชายรักชาย และ หญิงรักหญิง พระแม่พหุชระ หรือ พระแม่ผู้อุปถัมภ์ ความรักที่ไม่เป็นไปตามครรลอง ซึ่งมีตำนานการกำเนิดพระแม่พหุชระ ดังนี้

พระแม่อุมาเทวี ได้ทรงทราบถึงความรักของมนุษย์ วโนโลกนี้ไม่ได้มีเพียงคู่รัก ชาย-หญิง เท่านั้น หากแต่ยังมีความรักในเพศเดียวกัน และกลุ่มผู้รักร่วมเพศเหล่านี้ ก็มักถูกกีดกันออกจากสังคมพระแม่อุมาเทวีจึงแบ่งภาคมาเป็นพระเทวีพระองค์หนึ่ง มีแปดพระกร ทรงศาสตราวุธของพระแม่อุมาเทวีและพระไกรวระ ประทับบนหลังไก่อตัวใหญ่ ติดตามด้วยบริวารสองตน คือ ชายรักร่วมเพศ และ หญิงรักร่วมเพศ เพื่อให้ความอุปถัมภ์ ปกป้องคุ้มครอง ตลอดจนเสริมหลังสร้างกำลังใจให้แก่ชายรักชาย และหญิงรักหญิง อีกตำนานหนึ่ง เทวนิยมยินดูก็มีการผูกเรื่องให้เทวีท้องถิ่น อย่างพระแม่พหุชระสัมพันธ์กับนิกายศกดิ์ สัมพันธ์กับพระแม่อุมาที่เป็นเจ้าแม่ที่ยิ่งใหญ่ว่าพระแม่พหุชระเกิดมาจากน้ำตาของพระแม่อุมาที่ร้องไห้เพราะความสังสารชีวิตที่เป็นคนชายขอบของสังคมฮินดู เช่นเดียวกับที่ “อิชระ” ที่เป็นคนนอกวรรณะ ถูกกีดกันผลักไสออกจากสังคม กราบไหว้บูชาเทวีที่มาจากหญิงวรรณะสูงเพื่อให้มีตัวตนและสถานะทางสังคม

พระแม่พหุชระเป็นส่วนหนึ่งของนิกายศกดิ์ “อิชระ” “มักบูชารูปอวัยวะเพศหญิง โยนี” ในฐานะศูนย์รวมพลังอันยิ่งใหญ่แห่งจักรวาล วัดบาสุฮาระมาตะ วัดของพระแม่พหุชระตั้งอยู่ในเมืองเบคคิจิในเขตเมห์ซานในรัฐคุชราตประเทศอินเดีย สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 1738 วัดตกแต่งอย่างสวยงามด้วยการแกะสลักหิน จะเห็นได้ว่าตำนานของพระแม่พหุชระ ไม่ได้เกี่ยวข้องกับ “อิชระ” โดยตรง แต่แสดงถึงที่พึงทางใจและความคุ้มครองของผู้ที่มีความผิดปกติทางเพศ เช่น มีสองเพศตั้งแต่กำเนิด หรือผู้ที่มีปัญหาด้านสมรรถภาพทางเพศ และการคุ้มครองการกระทำทางเพศ แต่ “อิชระ” นำตำนานและความเมตตาของพระแม่พหุชระมาสร้างความสอดคล้องความผิดปกติทางเพศ ในรูปของจิตใจ “อิชระ” ในสังคมอินเดียจึงถือว่าเป็นตนเองคือกลุ่มคนพิเศษที่เชื่อกันว่ามีเทพเจ้าคุ้มครองที่เหนือกว่าคนธรรมดาทั่วไป “อิชระ” จะแสดงออกโดยการแต่งกายแบบหญิงอินเดียห่ม紗หริและ บูชาพระแม่พหุชระอย่างเคร่งครัดวันละสามเวลาเพื่อขอพรให้ปกป้องดูแลตัวเองไม่ให้ใครมารังแก

พื้นที่ทางสังคม กลุ่ม “อิชระ” เป็นพื้นที่ซึ่งเป็นเครือข่ายของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เหลื่อมล้ำระหว่างกลุ่มต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มสถาบัน ครอบครัว ศาสนา หรือ สังคม เมื่อสถาบันครอบครัวไม่ยอมรับ ก็ไปพึ่งพาสถาบันศาสนาในเรื่องเทพเจ้าสร้างอำนาจและวาทกรรม ส่งผลให้มีพื้นที่ไม่มากนักในสถาบันสังคมแต่ในขณะเดียวกันสถาบันสังคมก็สร้างกระบวนการทำให้เป็นคนชายขอบ ซึ่งการถูกขับไล่ออกไปเป็นชายขอบในสังคมทำให้ กลุ่ม”อิชระ” ต้องอำนาจในการต่อรองเป็นคนไร้พื้นที่ต้องเผชิญความยากลำบากในสังคมในมิติต่างๆ สอดคล้องกับ ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ อ้างจาก ฐิติวัจน์ทองแก้วและพิทักษ์ ศิริวงศ์ กล่าวว่า “การสร้างพื้นที่ทางสังคม หมายถึงการสร้างพื้นที่ทางความรู้สึกอันเกิดจวกรกระบวนการความสัมพันธ์เชิงอำนาจของกลุ่มต่างๆ ซึ่งเป็นผลกระทบจากความเหลื่อมล้ำในสังคม สามารถเกิดขึ้นได้ทั้งระดับสังคมย่อย เช่น ครอบครัว สถาบันการศึกษาไปจนถึงระดับสังคมขนาดใหญ่ โดยคนบางกลุ่มถูกกระบวนการทางสังคมเบียดขับสู่การเป็นประชากรชายขอบ เช่น คนรักเพศเดียวกัน คนพิการ คนด้อยโอกาสต่าง (ทำให้พวกเขาเหล่านั้นต้องเผชิญกับภาวะคนที่ไร้พื้นที่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้” การแสวงหาอำนาจในการสร้างพื้นที่และตัวตน ของกลุ่ม”อิชระ” เริ่มด้วยการอิงความเชื่อ

ดั้งเดิมในศาสนาที่เกี่ยวกับพระแม่พระที่ยอมรับการมีตัวตนของกลุ่ม”อิชระ”และวาทกรรมที่สืบเนื่องมาคือความพรจากพระแม่ที่ให้มาเรื่องการอวยพระและสาปแช่ง ที่เป็นวาจาสิทธิ์ ซึ่งถือได้ว่ายกระดับคุณภาพชีวิตในสังคมได้ในระดับหนึ่ง เพราะคนในสังคมอินเดียที่นับถือศาสนาฮินดู มีความศรัทธาในเทพเจ้าอย่างแรงกล้าเป็นพื้นฐาน ทำให้สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยในการยอมรับเรื่องนี้ได้ ที่กล่าวมาเป็นการอำนาจการต่อรองโดยวางหน้าที่ของตนเองในโครงสร้างสังคม ผ่านคติความเชื่อและวาทกรรมของพระแม่พหูพระเพื่อให้สังคมยอมรับ ซึ่งผลที่ตามมาคือ กลุ่ม “อิชระ”มีบทบาทและพื้นที่ในสังคมโดยได้รับเชิญไปพอรำและให้พรในงานแต่งและงานแรกเกิดบุตรเพื่อความเป็นมงคลในงานสอดคล้องกับ ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ กล่าวไว้ว่า “คนข้ามเพศจึงมีการจัดวางตำแหน่งที่ทางของตัวตนผ่านกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ที่ทำให้รู้ว่าตนเองเป็นใครมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นอย่างไร บางครั้งคนข้ามเพศยังต้องมีการใช้อัตลักษณ์ร่วม (collective identity) เพื่อเป็นสัญลักษณ์ในการอ้างอิงความเป็นตัวตน และการรวมกลุ่มเพื่อสร้างพื้นที่ให้กับตนเอง เมื่อเป็นเช่นนี้พื้นที่ของคนของคนข้ามเพศจึงไม่ใช่สิ่งที่เกิดจากการกระทำของคนข้ามเพศเท่านั้น แต่เป็นการเกิดขึ้นจากการหล่อหลอมทางสังคมควบคู่กัน

บทสรุป

ศักดิ์ เป็นสัญลักษณ์หรือหลักธรรมฝ่ายเทพเทวี ที่บ่งบอกถึงสติปัญญา เช่น พระแม่ลักษมี พระแม่กาฬี พระแม่อุมา เป็นต้น ส่วน “เทพเจ้า” หมายถึง สถานะของบุคคลที่มีความพิเศษ มีอำนาจดลบันดาลและให้คุณให้โทษแก่มนุษย์ได้ ลัทธิศักดิ์เป็นหนึ่งในลัทธิที่บูชาเทพีของศาสนาฮินดู ลัทธิศักดิ์ คือลัทธิที่บูชาเทพี ปรัชญาของลัทธิศักดิ์มีว่า ไนมหาเทพ เช่น พระศิวะ มีพลังอำนาจ 2 ชนิด คือ พลังอำนาจที่เป็นของบุรุษเพศและพลังอำนาจที่เป็นของสตรีเพศ เหมือนมนุษย์ผู้ชายทั่วไปย่อมมีลักษณะนิสัย 2 ลักษณะ คือลักษณะที่เป็นชาย มีความแข็งแรง กล้าหาญ อดทน และลักษณะที่เป็นหญิง มีความอ่อนหวาน นุ่มนวล รักสวยรักงาม ซื่อาย และมี ลัทธิศักดิ์นำพลังอำนาจที่เป็นของสตรีเพศมาพัฒนาเพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์แก่ โดยธรรมชาติสตรีย่อมคู่กับบุรุษ เพื่อความสมดุล และเพื่อเกิดความอุดมสมบูรณ์ จำเป็นต้องมีสตรีเพศคู่กับบุรุษจึงจะสมเหตุสมผลว่าโลกเกิดขึ้นมาได้อย่างไร จึงจะอธิบายได้ว่าสรรพสิ่งเกิดขึ้นมาได้ได้อย่างไร ความอุดมสมบูรณ์เกิดขึ้นมาได้ได้อย่างไร ดังนั้น จึงต้องมีเทพเทวีขึ้นมาเพื่อคู่กับมหาเทพทั้ง 3 ขึ้นเพื่อเป็นการอธิบายเรื่องการกำเนิดโลก นอกจากนี้ยังมีปัจจัยที่ก่อให้เกิดแนวคิดเรื่องศักดิ์ของเทพเจ้าฮินดูนั้น เป็นปัจจัยทางสังคมและปัจจัยทางการเมืองต่างถูกสร้างขึ้นมาจากบริบททางสังคมและการเมือง ปัจจัยต่างๆ ทางสังคมและการเมืองเป็นตัวเร่งและมีอิทธิพลต่อการเกิดแนวคิดที่สามารถแก้ปัญหาทางสังคมและการเมือง

เอกสารอ้างอิง

- ฐิติวัจน์ ทองแก้ว และพิทักษ์ ศิริวงศ์. (2559). การสร้างพื้นที่ทางสังคมและการดำรงอัตลักษณ์ของคนพิการที่ทำงานในองค์กรด้านการสื่อสารโทรคมนาคม. วารสาร Veridian E-Journal. Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ, 9(3), 1443-1462.
- นักรบ นาคสุวรรณ. (2562). พระแม่พหูพระ เทพผู้คุ้มครองความหลากหลายทางเพศ. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยดุสิตธานี.
- บุญเย็น วอทอง. (2550). เทพเจ้า. กรุงเทพฯ: แม่คำผาง.
- ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ, มณีนัย ทองอยู่ และเยาวลักษณ์ อภิชาติวัลลภ. (2554). ผลจากการเปลี่ยนแปลงสู่การพัฒนาตัวตนคนข้ามเพศ. วารสารวิจัย มข. สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 1(1), 79-94.
- พระยาอนุมานราชธน (เสฐียร โกเศศ). (2507). ลัทธิของเพื่อน ฉบับสมบูรณ์. พระนคร: ก้าวหน้า.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสากอังกฤษ-ไทย. กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์.

- วีระชัย โชคมุกดา. (2554). พลิกแดนภารตะ ประวัติศาสตร์อินเดีย อารยธรรมตะวันออกที่ไม่มีวันล่มสลาย.
กรุงเทพฯ: ยิปซี
- ศุภมาศ เขยศักดิ์. (2552). เทวีมาหาत्मะ: การบูชาสรรเสริญเทวีในวรรณคดีสันสกฤต. (อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต,
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).
- สิริลักษณ์ จินตนะดีกุล. วัดแขกสีลม. สืบค้นจาก http://leisure.mweb.co.th/walk/temple_000630.html.
- สุมาลี มหณรงค์ชัย. (2546). ฮินดู-พุทธ จุดยืนที่แตกต่าง. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- เสถียร พันธรังษี. (2542). ศาสนาเปรียบเทียบ. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- Kanodia, K. (2016). Bahuchara Mata. Intermountain West. *Journal of Religious Studies*, 7(1), 87-119.
- Penrose, W. (2001). "Hidden in History: Female Homoeroticism and Women of a Third Nature", in the *South Asian Past. Journal of the History of Sexuality*, 10(1), 3-39.